

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Muzeul Digital al Romanului Românesc

revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Acest roman a fost digitizat în cadrul proiectului Muzeul Digital al Romanului Românesc 1901-1932, inițiat de Revista Transilvania, organizat de Complexul Național Muzeal ASTRA și co-finanțat de Administrația Fondului Cultural Național.

Sugestie de citare a arhivei:

Baghiu, Ștefan, Vlad Pojoga, Cosmin Borza, Andreea Coroian Goldiș, Denisa Frătean, Daiana Gârdan, Alex Goldiș, Emanuel Modoc, Iunis Minculete, David Morariu, Ovio Olaru, Teodora Susarenco, Andrei Terian, Radu Vancu, Dragoș Varga. *Muzeul Digital al Romanului Românesc: 1901-1932*. Sibiu: Complexul Național Muzeal ASTRA, 2020. https://revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932.

This novel was digitized for the project The Digital Museum of the Romanian Novel 1901-1932, initiated by Revista Transilvania, organized by ASTRA National Museum Complex and co-financed by The National Cultural Fund Administration.

Citation suggestion:

Baghiu, Ștefan, Vlad Pojoga, Cosmin Borza, Andreea Coroian Goldiș, Denisa Frătean, Daiana Gârdan, Alex Goldiș, Emanuel Modoc, Iunis Minculete, David Morariu, Ovio Olaru, Teodora Susarenco, Andrei Terian, Radu Vancu, Dragoș Varga. *The Digital Museum of the Romanian Novel: 1901-1932*. Sibiu: Complexul Național Muzeal ASTRA, 2020. https://revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

692 104713

N. RĂDULESCU-NIGER

PENTRU PATRIE

ROMAN EROIC DE ACTUALITATE

DEDICAT

FRANȚEI și BELGIEI

1915

EDITURA J. NEGREANU
STR. APOLODOR 15 BUCUREȘTI

BCU Cluj-Napoca
RBCFG201701156

1969

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

I

De câtva timp se respirà din aer primejdia unui mare războiu între neamurile Europei: Austro-Ungaria găsise pretextul, pe care Germania îl pândià de mult; Austro-Ungaría își îndreptà armatele spre mica dar viteaza Serbie; în Rusia se frămîntau panslaviștii și începeà să se așeze oarecare apropiere între voința poporului și voința „*Tătucului*“ puternicul autocrat depe țărmii Nevei; între El și cel-l-alt autocrat de pe malurile Spreei începù schimb de telegrame cari cuprindeau amenințări în expresiuni de curtenie dulceagă; între Londra și Paris ierà schimbul de vederi în scopul asigurării Păcei.

Dar tunurile austriace bubuiră și Belgradul avù să înfrunte trufia exagerată a *berei* amestecată cu a *papricașului unguresc*, din care izvorîră gloanțe și ghiulele.

Mica dar viteaza Serbie, de și abia ieșise dintr'un îndoit războiu îngrozitor, tresări de mândrie națională până în cele mai adînci pături ale poporului și răspunse nemintoșilor ei vrăjmași cu energia dusă până la jertfa supremă: lupta pe viață și pe moarte.

Și, viața acestui neam birui moartea pe care i-o ursise marea intrigantă: Serbia trecù din izbânzi în izbânzi...

Dar atacul Austriei am zis că fusese mai mult pretext pentru Germania, decât numai și numai singurul scop al ei, pe care, de altmintrelea îl socotise ușor de îndeplinit...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Și Germania declară războiu Franței iar vestea aceasta umplù lumea de mirare, de grijă și de spaimă: viziunea războiului european trecù pe de-asupra tuturor țărilor lumei, ca o dîră de lumină roșie: sorții grozavi se aruncaseră.

Vestea aceasta mișcă adînc inimile în țara noastră, amică Franței...

Toate amintirile istorice, toate amintirile izvorite din îndelungată atingere culturală cu această soră generoasă, se făcură mai vii și mai emoționătoare, — trecură pe dinaintea ochilor ca niște imagini ce'și fixează pentru totdeauna locul, nu numai în zarea vremilor, ci în vorba tuturora, în viața de toate zilele a întregului neam românesc, în crezul său politic și național...

Franța e provocată de vrăjmașa ei seculară, care își și grămădise la granițî armata, — mașina ei omenească înspăimântătoare, — dar Franța va învinge!

Și pe străzile centrale ale Capitalei se revarsă mahalalele furnică și caută vești: speranța ce curge din simțimîntul dragostei le electrisează pentru Franța și spre cer se înnalță murmurul ce devine glas de valuri, cuvîntul ce se face cântec de preamărire a geniului Latin, amenințat, dar care surîde Eternității în seninătatea prin care se înfrățește cu dînsa.

Trăiască Franța! se aude, ca „refren" al acestui cîntec, și din toate orașele Țării pornesc spre capitală călduroase răsfrângeri ale simțimîntului obștesc.

Franța primește provocarea, cu seriozitatea pe care o cere momentul, cu fruntea sus, cu conștiința împăcată că a făcut totul spre a înlătura vărsarea de sânge, — și toate marile ei însușiri și le ridică la înnălțimea avîntului patriotic cel mai desăvârșit: ea, care a împrăștiat lumină intelectuală și principii înalte sociale, ea, care a apărat în toate părțile lumei

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

aceste daruri ale geniului său, — ea, își va apăra integritatea ca depozit sfânt al civilizației lumei și va rămânea tot Franța, în fruntea popoarelor ce-au înțeles-o și cari o iubesc!

Și eată un colț de lume europeană, mic dar demn de-a trăi alături cu Franța, se ridică măreț, și stăvilitor: *Belgia* oprește în loc năvala teutonică și dă dovezi de înaltă bărbăție, de eroică împotrivire, de jertfă supremă!

Trăiască Franța! Trăiască Belgia, răsună acum în Țara noastră și nevăzutul fir al dragostei noastre sboară spre aceste două mândrii ale noastre toată inima, tot dorul de izbândă.

Anglia, Doamna Mărilor își nalță Steagul spre a strînge supt el apărători ai Franței.

Rusia, Puternica Impărăție a Nordului, își adună Legioanele de Neamuri, în cari vibrează dragostea pentru Franța...

Și războiul european începe în toată măreața lui grozăvie...

*

In familia Licăreanu, familie de muncitori modești dar stăruitori, stau în jurul mesei, de pe care s'a ridicat rămășițile cinei, tatăl, muma, fiica mai mare Lucreția, măritată după un ofițer, o fiică mai mică Didina și un băețel, Victor, de vr'o zece ani.

Licăreanu, om în etate dar sănătos și voinic, e șef de atelier într'o intreprindere industrială...

Didina, fiica mai mică lucrează la un magazin de mode de pe Calea Victoriei.

Victor, băețelul, după ce și-a terminat cursul primar a intrat, de câteva luni, în atelierul unde lucrează tatăl.

Intre toți ai familiei e legătura cea mai strînsă, care, din nenorocire se vede îndestul de rar în familiile meseriașilor.

Tatăl, a muncit pentru toți și se interesează

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

de aproape de munca fiecărui copil; fiecare soră, de ceea ce face sora ei, și își ușurează sarcina prin sfaturi și prin ajutor.

Muma, urmărește pe fie care cu dragostea ei, cu spiritul ei de prevedere, cu bunul ei simț care înlocuește cultura de care n'a avut parte.

Din bărbatul ei, care, la început, pe lângă bunătate de suflet, aveà oarecari deprinderi nepotrivite stării casnice, a izbutit, prin însușirile ei, între cari blândețea ce nu înlătură energia, să'l întoarcă cu încetul la lumea datoriilor și la o viață de mulțămire liniștită.

Dacă nu se puteau zice bogați, — ceea ce erà negreșit departe, — sărăcia degrădătoare n'o cunoscuseră.

Când de Lucreția se înamoră sublocotenentul Papiu, negustor de origină, putură aveà mândria de a-i dà fetei o căsuță, — în curtea lor clădită de curând, cele trebuincioase nouei căsnicii și să ridice nunta.

Pe lângă mândrie, — cîtă bucurie, cîtă mulțumire sufletească: iereau toate din munca mâinilor lor, din cumpătarea traiului, din cârmuirea înțeleaptă și energică.

Aceleași calități ale mumei, făcuseră pe fiica ei să pue regulă în viața ofițerului și să-i îndulciască cu pricepere și cu duioșie de suflet, asprimea obișnuită a carierei armelor.

In tăinicia inimii ei de femee Lucreția ascundea însă, atât față cu părinții cît și față cu bărbatul ei chiar, o grijă neliniștitoare, aproape o suferință:

In anul ce trecuse Țara toată se ridicase în picioare față cu purtarea Bulgariei către România, față cu starea de războiu dintre statele Balcanice, când Bulgaria își luase cu semeție un rol jignitor pentru noi și de cuceritoare ce nu cunoaște frâu.

La chemarea Țării răspunsese c'un avînt mai mult de cât așteptat, sătenimea cea totdeauna ținută departe de o viață publică con-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

ştientă, răspunseseră de-o potrivă de însufleţite toate celelalte pături sociale.

Bulgarul însemna vrăjmaşul cutezător şi viclean; împotriva lui iereà pornirea uimitor de obştească.

Mobilizarea se făcuse atât de repede, că mişcase pe vecini şi avusese răsunet în toată Europa, ca să amintim numai de ea, ca una ce ne este aproape.

Sublocotenentul Papiu, — de curînd locotenent de vânători — se despărţise de soţie şi de familia ce'l îmbrăţişase cu dragoste şi plecase cu regimentul lui, la destinaţie necunoscută.

Pe lângă primejdiile războiului, pe lângă aceea a epidemiei holerei care a şi secerat multe vieţi ostăşeşti, în sufletul Lucreţiei începu a se ivi, în chip instinctiv întâîu, şi apoi ca o certitudine putinţa necredinţii casnice din partea bărbatului ei.

Negreşit că, în cuminţia ei, a luptat cu simţimîntul acesta al geloziei, dar amintindu-şi de firea lui ştrengărească, pe care i-o făcuse chiar el cunoscută, dintr'o pornire neraţională de trufie bărbătească, în destăinuiri glumeţe, — prinse bănuieli şi bănuielile deveniră aproape credinţă.

In o scrisoare a lui, locotenentul avù imprudenţa să glumiască, vorbindu-i de frumuseţea bulgarelor şi Lucreţia merse foarte departe cu închipuirea ei deja aţîţată.

Tot timpul lipsei lui a fost suferinţă chinuitoare pentru ea, cu atât mai greu cu cât ierà mai ascunsă şi cu cât nu'şi puteà către nimeni uşurà sufletul.

Dar în cele de pe urmă locotenentul se întoarse, sănătos, vesel deşi trecut prin multe greutăţi şi, în mijlocul bucuriei tuturora, Lucreţia uită pentru câteva zile tot ce suferise.

Puţin câte puţin, cercetându'l, în chip de

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

glumă și Papiu făcîndu-se mai strengar decât ierà în realitate, gelozia i se întoarse. Începù a i se părea că Tomița al ei nu mai ierà acelaș, în intimitățile căsniciei și pe suflet în adînc, i se așeză mâhnirea ca o boală ce roade cu încetul dar sigur.

Și ierà, negreșit, numai o rătăcire a închipuirii ei, a firii geloase ce aveà.

Acum, de când plecase locotenentul, în concentrare, cu regimentul lui, pe o linie de apărare a Țării, patriotismul ce-i vibrà în suflet pentru idealul cel mai înalt național, întrevăzut de soți, se lupta cu patima ei nenorocită.

Și doar numai de două săptămâni se despărțise de el.

*

In seara aceasta, tatăl citește și toți ascultă cu cel mai mare interes telegramele din „*Adevărul*“, cari mai de cari cu litere unele mai groase decât altele.

Mama și cele două fete lucrau la felurite pânzeturi, luate dela secțiunea „*Mama Răniților*“ din acel cartier, pentru trebuințele armatei.

Băiatul, cu o gravitate și cu o pătrundere ce nu ierau de vârsta lui, ascultând, aveà mișcări vii cu cari i se însemnau pe chip emoțiunile, bucurie sau mâhnire, necaz sau ură și aștteptà nerăbdător să lase tatăl ziarul, ca să'l citiască și el singur.

Telegramele ce vestiau izbânzile Sârbilor asupra Austriacilor, ale Francezilor mai ales, asupra Germanilor, în Alsacia și Lorena, ale vitejilor Belgieni în apărarea înpotriva năvălitorilor Teutoni, le puneau licărirì de mulțămire în priviri și pe fiecare o mai recitià bătrânul, și după fiecare ierau strigăte de: bravo lor!

Telegramele care vestiau, din partea Austriacilor și Germanilor izbânzi, luare de prizo-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

nieri şi de materiale de războiu, îi posomorau, îi făceau să şovăiască între îndoială şi speranţa că nu putea fi aşà, că veştile ierau dacă nu cu totul mincinoase, dar exagerate, spre a amăgi lumea.

De altfel, fiecare tabără desminţeà succesele vrăjmaşilor, aşà că cu greu îşi puteau face o idee exactă de mersul luptelor şi de care parte iereà câte o biruinţă hotărîtoare pe vastul front războinic.

Numai după câte un şir de zile telegramele precizau ceva mai mult rezultatele ciocnirilor...

Acum, după aproape o lună dela izbucnirea războiului apăreà întristătoare pentru Români situaţiunea Francezilor şi a Belgienilor faţă cu tactica Germanilor ce înaintau mereu în Franţa, după ce reduseseră pe Belgieni la ultima lor apărare şi le ocupaseră o parte din ţară.

Pe alt front Ruşii începuseră înaintarea, pe de oparte în Prusia, pe de altă parte în Austria mergînd din victorii în victorii.

Ierà o bucurie pentru noi, însă soarta Franţei ne îngrijià şi ne dureà până în adîncul sufletului.

Totuşi, din cele ce se declarau în Anglia, din cele ce se petreceau în coloniile Doamnei Mărilor, reeşià hotărîrea nestrămutată a acesteea de a nu lăsa pe Franţa victimă a ambiţiunilor Germaniei...

In Lumea Nouă se ridica un curent puternic înpotriva Germaniei cotropitoare şi de simpatie emoţionătoare pentru frumoasa ţară a Franţei.

Japonia, ţara eroilor din extremul-Orient, amintindu'şi de civilizaţia luminată ce şi-o adusese din Franţa, şi legată cu Anglia prin anume tratat, declară şi ea războiu Germaniei, atăcând-o în posesiunile ei din China la Chiao-Ciau şi arătându-se gata să trimită şi o armată în Europa...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Față deci cu asemenea mișcare a lumei întregi, în momentele acestea, se prevedeà o victorie finală asupra Germanilor, ori cari ar mai fi succesele datorate tunurilor monstre ale Germanilor și extraordinarei lor organizații militare.

In discuțiunea tuturor din Țara noastră ca și în discuțiunea din celelalte țări, ierau două neutralități afirmate cu tărie: a Italiei și a României.

Fiecare grup de războinici îndemnà și pe Italia, și pe România să iasă din neutralitate și să lupte alături cu el; amândouă aceste țări însă, păreau hotărîte să nu intre în războiul îngrozitor...

Și zicem „păreau", fiindcă credința opiniei publice din fiecare iera că neutralitatea e numai timporară și că se aștepta momentul... care? nimeni nu'l puteà precizà.

Ochii tuturor din România se îndreptau către sora mai mare întru latinitate, Italia, și sufletele bântuite de grijă, de speranță, de temeri și de avînt cu greu stăpânit, așteptau gestul, îndrumător poate pentru noi, al *Almei Mater*...

Tatăl lăsă ziarul și în timp ce băiatul îl și apucă, retrăgîndu-se într'un colț spre a'l mîncà din citit, bătrînul începù a discutà cu femeile.

— Mă mir, bărbate lucrul, zise d-na Licăreanu că „Franțujii sunt așa de slabi". Și doar au oștire mare, și ei.

— Au, nevastă, răspunse Licăreanu... Au. De, eu nu's om de carte și purtat prin lume, dar după câte aud la atelier, ei nu ierau pregătiți...

— Cum să nu fie, tată, dacă dela razboiul dela 1870, idealul lor era să se răfuiască cu Germanii și să le ia înapoi Alsacia și Lorena, zise doamna Papiu.

— Știu; în patruzeci și mai bine de ani, firește că n'au stat ei cu mâinile în sîn; vorba e că acuma, nu ierau pregătiți, fiindcă ei tot nădăjduiau în pace. Nu se pune pe picior de răz-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

boiu o oaste mare, cît ai beà un pahar cu apă. Pe când nemţoii, ce crezi, ierau gata ; ba chiar trimiseseră cu două mii de automobile şaizeci de mii de soldaţi la graniţa Franţeì, înainte de-a le fi declarat războiu Franţuzilor. Şi de nu ierau Belgienii, săracii, să-i mai ţie în loc, ierà şi mai rău pentru dragii de Franţuji...

— Uricios neam Germanii !

— Nu le ţiu parte, Anicuţo, dar să le cunoaştem un lucru: sunt soldaţi de când ies din găoace şi soldaţi mor cu luleaua în gură, cu halba de bere la cap, dar cu puşca în mână. Ce e al lor, e al lor.

Pe urmă, ca ţară, n'au loc pe unde să iasă dintre graniţele altor ţări şi aci e buba pentru ei. Plugărie la ei, e puţină ori mai de loc; ei sunt neam de industriaşi, de negustori : le trebue pieţele altor ţări şi porturi unde să le fie la îndemână. Eacă ceea ce caută ei să'şi facă şi să'şi asigure şi numai din alte ţări trebue să rupă, cu sabia şi cu tunul. Nici Englezului, şi mai ales lui, nici Francezului, nici Rusului nu le vine la socoteală planul Neamţului şi eacă războiul. Iar dacă nu izbucnià acuma, peste un an sau doi tot izbucnià... Dar atuncea şi Englez, şi Francez, şi Rus ierà până în dinţi armat, şi, pasă-mi-te, Neamţul de aia a rupt pânza acuma, fiindcă i s'a nălucit lui că ăilalţi nu ierau încă la coptul pitei...

— Doamne, de i s'ar rupe numai Neamţului de tot pânza, la urma urmei, zise doamna Licăreanu, — şi se închină.

Vorba e, Anicuţo, ce facem noi, d'aci din România ? Pe viul Dumnezeu dacă nu las atelierul şi dacă nu mă duc să rup Ungurului din sfîrcul urechii... strigă Licăreanu, ridicându-se.

Şi, nalt, robust, chipos cum iera, luă înfăţişare bărbătească de luptător.

Se vedeà lămurit că nu ierà numai o vorbă asvîrlită în vînt, ci hotărîrea care aşteaptă cu

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

nerăbdare, cu împătimire, ceasul intrării în luptă.

Şi copila se ridică, înfierbântată, cu ochii scînteietori, cătând cu mândrie la tată-său.

— Ah! de ce nu sunt bărbat: aş merge cu dumneata, tată... esclamă dînsa.

— Femeile Belgiene au luptat şi ele.., De ce nu ar lupta şi ale noastre, în loc să se îmbrace ca nişte păpuşi! rosti tatăl.

— Ce păcat că Manoil nu este în ţară: cum s'ar mai duce şi el cu aceştia... zise muma, clătinând din cap cu părere de rău...

Doamna Papiu se înfioră şi se înroşi, ascunzîndu'şi chipul după pânza la care lucra.

Şi Didina se înroşi, întoarse capul în altă parte şi înviorarea i se topi într'un oftat înăbuşit. Se aşeză mai de-oparte şi rămase pe gânduri.

II

Manoil...

Numele acesta, pe care muma îl aruncase în vorbă, de ce turburase, deopotrivă parcă de mult, pe amândouă fetele?

Ierà cu cinci ani în urmă: în casa meşterului Licăreanu se prezentaseră doi sublocotenenţi, proaspăt ieşiţi din şcoala militară, să ia câte o cameră cu chirie.

Meşterului tocmai ise terminase de clădit căsuţa din curte care aveà câte o odae mare de o parte şi de alta a sălei, alăturea avînd fiecare şi câte o odăiţă.

Plăcuseră ofiţerilor, încăperile, le luaseră, îşi înjghebaseră mobila strict necesară şi se mutaseră: ordonanţele lor le făceà serviciul.

Papiu, mărunţel de statură fusese repărţit la Vânători şi, prin o favoare specială, alipit la Ministerul de Războiu.

Manoil Frunzaru, nalt, subţiratec, dar vînjos, fusese repărţit la Jandarmii călări, — ierà şi foarte îndemânatec călăreţ.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Din clasa I-a a şcoalei militare, împreună la Craiova şi apoi tot deodată veniţi în Bucureşti, amândoi se legaseră c'o prietenie, ursită par'că să n'o desfacă decât moartea.

Papiu ierea foarte drăguţ, cu chip mai mult femeesc.

Dacă n'ar fi avut mustăcioara ceea neagră, şi dacă l'ai fi îmbrăcat femeeşte, ar fi amăgit pe oricine că e una din cele mai nostime fete.

Frunzaru ierà puţin plăcut; chipul îi rămăsese ţărănesc, ca şi unele mişcări de care nu se putuse desbără.

In căutătura lui însă iereà bunătate, în rîsul lui gingăşie, în vorbă, sinceritatea, care-i întocmià fondul sufletesc.

Dacă Papiu ierà orăşanul pornit din negustorime, Frunzaru ierà săteanul, rămas săţean, lipit cu sufletul de starea de-acasă, dorind cu împătimire după ogorul părintesc, după zările largi ale satului de câmp, neuitând nimic din viaţa de plugar şi, ca om ce se cultivase, visând în chip inteligent şi cu energia luptătorului, îmbunătăţirea soartei ţărăneşti obşteşti pe temelii sigure, în o întocmire socială mai dreaptă şi mai prevăzătoare.

Deşi în discuţiunile lor, el şi Papiu, nu se puteau întotdeauna înţelege, pe chestia revendicărilor săteneşti, — fiindcă orăşanul nu se ostenià să le priceapă, fiindcă nu'l interesau, la urma urmei, — ei rămâneau tot bunii prieteni şi pe chestiile militare ierau în acelaş ton.

Mai iera o chestiune ce nu-i găsià totdeauna uniţi:

Papiu, prea strengar, fără a fi tocmai sentimental; Frunzaru, sentimental din acei ce nu aleg între sentiment şi onoare, fiindcă pe amândouă le confundă şi amândurora le dă aceiaşi credinţă şi putere sensitivă.

Puţin după mutarea lor împreună în propri-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

etatea lui Licăreanu, Frunzaru avù durerea să'şi piardă pe amândoi părinţii.

Fu silit să'şi ceară concediu spre a'şi orîndui micul bun părintesc şi plecă în Râmnicul-Sărat, la Coteşti.

Plecà plin de mâhnire, însă duceà cu el imaginea foarte drăgălaşă a Lucreţiei Licăreanu, care aveà atunci 19 ani şi care'l înrîurise puternic.

Fără voia lui, închipuirea plină de tinereţe, de frăgezime şi de gingăşie, îi stà în calea durerii şi o simţia mângâetoare şi dulce sufletului.

Lipsit de orice neîncredere, prea idealist în simţirea lui, trăind închis în el acel vis al unei iubiri ce se ivise prea repede, nu observà ce se petrecea în preajma lui, nici prin cuget nu-i puteà trece că amicul lui, fire de ştrengar, îi luase înainte şi făceà asediul inimii tinerei fete.

Papiu curtenia pe Lucreţia, mai mult cu gândul de-a petrece, de-a plăceà, — ceea ce'l măgulià, — însă, ghicind dragostea tăcută a lui Frunzaru, se feri de el: cu asemenea purtare înceta de-a mai fi prietenul, şi părea însă că o făcea în chip inconştient ori cu nepăsarea, până la nesocotinţă, a omului nesentimental, a omului egoist ce'şi apără o plăcere a unui moment.

Didina, fiica mai mică a lui Licăreanu, aveà atunci 16 ani: deşteaptă, vioaie, — drăcuşor ce ia seama la toate şi înţelege instinctiv unele lucruri tainice, — prinse din ochi ceea ce trăià numai în ochii lui Frunzaru, pentru sora ei, şi-i deveni simpatic. Înţelese pe întreprinzătorul Papiu şi prinse necaz pe el, mai ales că sora ei se arătà că'l plăceà.

Iar când într'o seară, în lipsa tatălui şi a mamei, — înainte de-a se fi întors Frunzaru, — Didina putù să asculte din ascunzătoarea ei, îndelungata vorbă dintre Lucreţia şi Papiu,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

ăjunsă până la sărutat, — se înfurie așa de tare că nu se putù opri de-a le strigà: „bravo! frumos“... și fugi, lăsându-i, pe ea încremenită de rușine, pe el necăjit.

Repede însă firea lui de ștrengar glumeț, mărgini întîmplarea la un spionagiu fără urmări supărătoare și încercă s'o facă să rîdă, să uite.

Lucreția însă nu mai avù curajul să mai continue, și intră în casă, îngrijată, plină de rușine și de ascunsă neliniște. Nu-i venià să deà ochi cu Didina și nu știà ce să facă, iar întoarcerea părinților începu s'o aștepte, nefiindu-i de fel la îndemână.

Dar Didina părea că luase o hotărîre. Intră în odaea, care erà a amândurora și se așeză în fața Lucreției... Aceasta nu ridică ochii, foc de roșie.

— Lucreție, începu Didina, sunt mai mică și n'am cum să te țiu de rău. Un lucru numai: nu pricep dece te uiți la Papiu și nu vezi pe bietu Frunzaru: tace dar te pierde din ochi de dragă... pe când Papiu știe să îndruge verzi și uscate: nu el o să te ia de nevastă...

Lucreția se cutremură: ce însemnau vorbele surorii ei?.. și o privi, par'că cu teamă și cu nedumerire.

— De unde știi tu? șopti dînsa.

— Vezi că eu am mai buni ochi ca tine, draga mea.

— Dacă'ți place Frunzaru, ia-l tu...

— Eu? Dar eu sunt pitcoace încă...

Se înroși tare și plecă ochii.

Ceva plăcut îi înfiorà ființa, și după o clipă simți ca o sfîșiere: Frunzaru abia îi dà bună ziua...

Își privì rochia prea scurtă, ca de școlăriță și oftă: firește, cum ierea să se uite la ea, Frunzaru, cu alți ochi!

Fiecare cu gândurile sale, tăcu și una, și alta, departe una de alta, deși față în față.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Didino, te rog să nu spui mamei, îrosti într'un târziu Lucreția.

— Doar nu ți's vrăjmașă, răspunse Didina. Apoi, cu glas duios: gândește-te la ce ți-am spus, surioară: Frunzaru e de tine.

Se ridică, înăbușindu'și un oftat adînc și ieși.

Mai toată noaptea Lucreția nu închise ochii: vorbele Didinei o împresionaseră și, de unde începutul acestei iubiri îi fusese pornire în neștire, atracțiunei nejudecată, acum în tăcerea nopții, se silia să deosebiască pe cei doi tineri, să le pătrundă firea..

Inteligentă și destul de serioasă, dându'și seama de cinstea personală și de cea a casei părintești, ea voiă căsătoria ca legămînt trainic și cinstit, la care trebue dragostea să o ducă pe o fată cuminte.

Dece însă Didina bănuià pe Papiu și da crezare lui Frunzaru?

După ceasuri de gândire frămîntată, nu putù găsì lui Papiu vreo vină, vreun defect; îl vedea dejà prin prisma începutului ei de dragoste.

O vie neliniște o cuprindeà însă când își chemà în minte chipul lui Frunzaru: îi ierà lui dragă... după spusele Didinei.

Ce se puteà întîmplà?

Unul cu altul, prieteni buni: cum ierau să mai fie, când vor ști că ea iubià pe unul din ei și că 'l va lua de bărbat?

Cum va puteà dînsa să-i mai vorbiască lui Frunzaru?

Cum îi va fi lui când o va întîlnì?

Nu se aflau în aceeași curte?

Și apoi, chiar ca să se mai vadă cu Papiu, îi va fi foarte greu, în teama ei de-a nu-i surprinde Frunzaru...

Ce rușine ar fi pe ea, să se întîmple asemenea lucru...

I-ar fi milă de inima rea ce ar aveà Frunzaru și dragostea ei ar fi fără toată bucuria..,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Ciudată stare... Şi ea nu ierà de vină: se duceà după inima ei.

Papiu ierà cum se cade; o iubià: Didina, copil încă, se înşelà.

Şi în gândurile acestea din urmă, împăciuitoare, putù să adoarmă, pe când cântau cocoşii în zori de ziuă.

Până să se întoarcă Frunzaru, se feri să mai stea de vorbă cu dragul ei, dar iubirea i se făcù foc statornic, ursită.

In ziua când se arătă Frunzaru, cu doliu la braţ, par'că mai seriosîn mâhnirealui, părinţii ei îl primiră cu foarte călduroase cuvinte de mângâiere.

Didina, pentru întîia oară îi vorbi şi ea, iar în priviri îşi puse inima.

Lucreţia nu avu curajul să-i arate ceea ce în adevăr simţià, ca milă pentru trista împrejurare, şi ieşi din odae dar prinse din privirea lui ceva care o mâhni: răceala ei, — sens în care îşi explicà el, desigur, lipsa ei de curaj, — îl rănise adînc şi suferinţa i se vădise în ochi.

Din acea zi chiar luă seama că Frunzaru nu mai veni pe acasă pe la părinţii ei şi că se ferià s'o întâlniască.

Astfel se strecurară vr'o trei luni de zile.

Licăreanu pomeni într'o seară:

— Fetelor, nevastă, domnu Frunzaru nu mai dă pe la noi... Care să fie pricina? Nu vă dă vouă prin gând?

— Nu, răspunse muma. Moartea a-lor lui de odată, moarte năprasnică, l'a costat prea mult; de aceea umblă tot cu capul jos, posomorît... par'că dus de pe lume. Bietul băiat! Şi ce băiat bun... Zău dacă nu'mi pare mai cumsecade decât... ălalt.

Lucreţia puse ochii în pământ şi se îngălbenì; ea nu văzù ce privire îi aţintià Didina, înviorată la chip.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— De, moartea ca moartea și mâhnirea lui ca mâhnirea. Numai să nu fie, știu eu altceva; dar ce? zise Licăreanu.

Lucreția nu se mai putù ține de inimă rea, fiindcă mumă-sa îi socotise iubitul mai prejos, și înciudată pe Frunzaru, ieși repede.

Lămurire pentru Licăreanu ierà să fie însă în curînd.

Papiu se întîlnise cu Frunzaru, în drumul spre locuința lor.

— Ce dracu mă Manole, Manolache, Emile, — cum să'ți mai zic, începù Papiu cu ton glumeț. Nu mai ești tu... Nu te mai recunosc... Iți pricep durerea, dar deloc să'ți fie așà de greà încât să'ți schimbe fiirea. Par'că nu mai trăiești... Ce-ai zice de-un chef numărul unu „*à la châsseur*“ pedestru, călare însă pe imprejurări?

— Dragă Toma, îi răspunse, fără a surîde, nu vezi în adînc unele lucruri... Cum să poți înțelege fața!

— Mă rog nu fii Sfinxul Egiptean în armata română și vorbește mai pe șleau, cum am zice. Hai să intrăm la Caru cu Bere...

— Haide.

Se așezară într'un colț și după ce li se aduse halbele și cornuri, Papiu întrebâ:

— Ai altceva pe inimă?

— Ai nemerit locul.

— Dac'aș nemerì și buba?

Și Papiu, care știà ceva, închipuì ivirea unui zîmbet.

— Voiam să'ți vorbesc, Tomo,—fiindcă m'am hotărît să mă mut...

— Să te muți? Să mă lași?

— Da. Mi-e dragă domnișoara Lucreția, —și tonul pasionat înfiorâ pe Papiu; — simt, văd că nu voiu fi iubit și nu am ce mai căutà în preajma ei.

Papiu tușì uscat, deși gîtul îi ierà umed...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— De unde știi că nu te poate iubì? rostì cu viclenie.

— Numai copiii nu pot înțelege.

— Dar i-ai vorbit? întrebâ el repede, cu gelozie.

— Am observat, ce'mi trebuià, ca să'mi cunosc soarta, și n'am crezut că ierà nevoie să o întreb.

— Ce-ai observat, la urma urmei? îl întrebâ, nu fără oarecare neliniște și enervare.

— Imi pare rău, Tomo, că nu ești sincer, dacă știi; ori iei seama rău și nu vezi că domnișoara Lucreția te pierde din ochi...

— O!... făcù Toma, cam ne la îndemână fiindu-i.

— Eu cred că n'ai luat seama, dar ià, de-acì înainte, și te vei încredințà... Înțelegi că, dacă mă simt nenorocit, nu te fac răspunzător și nici nu te socotesc vinovat. Iți cedez un loc la care nu pot aveà vre-un drept... și plec de lângă voi.

— Manoile, nu știi cât îmi pare de rău, rostì el cu căldură.

Tonul ierà falș însă.

— Cred că îți pare rău, dar fatalitățile nu se discută. Eu doresc s'o placi, fiindcă e fată bună și cuminte; doresc să poți răspunde simțimîntului ei și s'o iei de nevastă. Simt că vei trăì bine cu dînsa.

Oricîtă durere ierà în sufletul lui, urările ce i le făceà prietenului, ierau din inimă frățească. Pentru el nu ierà un cuvînt să nu fie Toma fericit, dacă nu puteà fi el.

— Și... când te muți, Manoile? întrebâ Papiu, după o tăcere de câteva momente.

Din ce în ce mai stînjenit față cu Frunzâru, voià să știe decând puteà fi liber în cuprinsul locului asediat.

— Am găsit chiar de pe acum goale două încăperi, ceva mai măricele decât ale noastre. Chiria o voiu plătì în întregime până la Sf. Gheorghe, d-lui Licăreanu...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— A! nu... te rog s'o laşi asupra mea...

— Nu se poate, Tomo... Şi zîmbind dureros, adaose cu amărăciune: nu uità că m'am întors moştenitor de avere plugărească. Mâine, spre seară, te voiu lăsà, dragă Tomo...

— Stăpân pe situaţie? zise în chip de glumă, Papiu...

— Cum ai fost şi pân'acum... rostì mai mult pe şoptite...

In clipa luării rămasului bun, de faţă fu numai Didina...

O căutară, pe Lucreţia o strigară în zadar părinţii: ea nu se arătă.

— Te rugăm, mai dă pe la noi... mijlocì Licăreanu...

— A! desigur că n'o să ne uite d-nul Frunzaru, zise Didina, privindu'l prietenos.

— Vă mulţumesc pentru bunătatea dvs., şi vă rog să arătaţi d-şoarei Lucreţiei salutări...

După ce i se uitară pe urmă, Licăreanu, cam intrigat, zise:

— Aţi luat seama că nu ne-a făgăduit c'o să vie? Să ştiţi că e ceva...

Didina avù un zîmbet misterios, — la moment acoperit de tristeţe: i se duceà par'că o parte din viaţă.

Chiar în ziua următoare, supt seară, d-na Licăreanu, fiind în curticica paserilor, i se părù că aude ceva neobişnuit... ca un sgomot de luptă, în odaia a căreea fereastră dà într'acolo.

Innăbuşit se auzì glasul Lucreţiei, — da, nu se înşela:

— Lasă-mă, te rog, lasă-mă...

Muma se înfiioră, se îngălbenì şi numai de cît fu lângă fereastră, în care bătù cu putere:

— Da ce e acolo?

Se făcù tăcere de câtevà clipe, apoi auzì uşa din faţă deschizându-se şi sgomot de fugă...

Cu inima bătîndu-i să se rupă, Lucreţia fugeà

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

în adevăr... plină de rușine și de spaimă că mumă-sa știa acum...

D-na Licăreanu, stătù cât stătù, încremenită, nevenindu-i să creadă și totuși dureros atinsă de ceeace niciodată nu și-ar fi putut închipuì, apoi intră în casă, lipsită de puteri...

Îndrăzneala sublocotenentului era o necinstire a prieteniei ce-i arătase familia; dar și Lucreția, să aibă ușurința de-a se duce în casă la el!

Ce era de făcut cu bărbatu-său? Cum să-i spună? Bun, iera, însă de-o iuțeală cumplită când iera vorba de ceva ce'l lovia în suflet, pornit din vreo vină grea.

Și hotărî să se vadă cu fata, înainte de venirea lui Licăreanu...

Ciocnirea fu violentă între mumă și fiică, pentru întîia oară în viața lor.

Însă mărturisirea deplină a Lucreției, că iubia pe Papiu, dar că nimic necinstitor nu se întîmplase, dacă nu împăcă pe mumă, o liniști întru câtva.

— Bine; nu spun nimica lui tată-său, însă mâine o să am eu o vorbă cu dumnealui și o să văd dacă-i om de treabă, ori un fluerător...

Papiu se văzù prins în „mreajă", — vorba lui, — și promise d-nei Licăreanu că'și va face toate pregătirile ca să se poată însură.

Pe Lucreția însă o păzì din ziua aceea, Didina, ca un bun veghiător.

III.

Frunzaru își cerù mutarea în infanterie, la Râmnicul-Sărat și o dobândì în Aprilie.

In micul oraș de provincie, rămas cam înnapoi cu îngrijirea de sine, Frunzaru începù o viață cu totul dată datoriilor lui. Dela cazarmă acasă, și acì, când pe gânduri de adîncă tris-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

teţe, când citind, se silià să se resemneze şi în realitate.

La cazarmă i se ziceà: tăcutul; în oraş aproape nu i se ştia de nume.

De îndată ce puteà să aibă câte două trei zile de permisie, alergà să respire, la ţară.

Cele douăzeci de pogoane părinteşti le lăsase în căutarea fratelui tătâni-său, om foarte cum se cade; căsuţa în grija mătuşe-si, iar când se repezia el pe acolo, o găsià curăţată şi par'că aşteptându'l.

In încăperile înpodobite cu scoarţe de părete, cu scoarţe pe jos, găsia amintiri dulci de părinţii lui, oameni simpli dar buni plugari şi gospodari, cu dragoste fără multă vorbă dar adîncă şi blând izvorîtoare din privirea lor ca obosită.

Un ceas ori două, nu se mişcà de lângă masa pe care învăţase cinci ani de curs primar, şi, nu numai odată, cu rîs aproape copilăresc pe buze, citia pe cartea de citire, găsită în sertarul mesei.

De pe prispa casei privirile i se duceau spre dealul pe care se ivià Monastirea Cotești, printre arbori, şi se vedeà, copilandru, urcând până acolo cu muma lui, în zilele de praznice mari.

Ierau zilele de bucurie pentru el, fiindcă se duceà la maica Stariţă, cu daruri, şi maica îi da prescură, colac şi nuci cu miere...

Pe urmă, biserica Monastirii: ce impresiune de sfinţenie îi făceà şi cu câtă evlavie se închinà la icoane...

Totdeauna aci se mărturisià şi se grijà, la Crăciun, la Paşte, la Sf. Petru...

Acest simţimînt de creştin dăinuià în inima lui şi acum, cu toate că viaţa din şcoala militară nu-i mai permisese practica religioasă cu regularitatea de atunci, cu reculegerea sufletească de atunci.

Ieşià în marginea satului, mereu singuratec şi îşi preumblà privirile în largul câmpului lu-

crat până în zarea în care undià ivirea Focșanilor într'o parte și pădurile dinspre Rîmnic în cealaltă parte.

Când se întîmplà să treacă vreun tren, îi ascultà răsunetul tîcîiturilor și parcă îl cuprindeà dor adînc de a se duce undeva, departe, foarte departe...

Dece dorul acesta? Nu se întreba. Il atrăgeà necunoscutul străinătății... pe unde a fi singur, mereu singur, ierà par'că mai de preferat decât in țara lui... în care suferià, în care nu se puteà astîmpăra sufletește.

Se oprì într'o zi, în fața școalei.

I se părù alta. In adevăr, se clădise alt local. Il mai văzuse altădată, însă nu'l impresionase ca acum schimbarea.

Invățătorul nu mai ierà acelaș: ieșise la pensie.

Din ce în ce se întărià dorul lui de-a'și schimba și el viața... In ce chip însă?

Dacă s'ar lăsà de cariera militară și s'ar face plugar în satul lui?

Să se întoarcă la casa părintească, la viața de țăran, — adecă de ce nu?

Pentru Patrie nu putea lucra ca plugar și, la la o nevoe, să încingă iarăși sabia și să'și dea chiar tributul de sânge?

Până după manevrele din acel an se luptă cu gândul acesta, și, într'o zi cerù colonelului voe să'i vorbiască.

Surprins, colonelul îl ascultă până la capăt.

— Dar ce motiv, sublocotenente, te face să lași armata? Eu te văd de mult că ești trist, singuratec, depărtat de felul de traiu al militarului... Ce este? Ce ți s'a întîmplat?

— Domnule Colonel, mă tem că dacă nu plec, îmi voiu pierde mintea poate. Știu eu de ce boală orgànică sunt atins greu? Destul că viața de militar mă apasă și vă cer voe să nu vă împotriviți hotărîrii mele.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Colonelul cugetă câteva momente, își frămîntă mustățile cu necaz, dar îi răspunse cu destulă blândețe:

— Voiu avizà sublocotenente Frunzaru. Mai așteaptă puțin.

Colonelul, mulțumit de serviciile sublocotenentului, nu voià să'l vadă plecând înainte de a încercà pe altă cale să'l reție în carieră.

In chip confidențial, îl recomandă căpitanului companiei și-i dădù sarcina de-a'l face, prin colegii lui în grad, să iasă din apatia lui, să petreacă, să fie tînărul ce dă tinereții partea de viață ce se cuvine tinereței...

Colegii primiră bucuros și Frunzaru nu se putù împotrivì, — însă după fiecare petrecere, se întorceà acasă și mai trist, obosit chiar, trupește, nemulțămit.

Căci, în ușoarele amețiri ale micilor chefuri, în minte i se arătà, chinuitoare, imaginea ființii iubite și neuitate...

I se arătà mult mai vie și mai de dorit, alăturea cu conștiința realității de neînlăturat...

Vedeà pe prietenul lui de vorbă cu Lucreția și dacă gelozia nu'l turburà, își simțià, căci om ierà, sufletul apăsat de ideea că nu putuse fi, el, iubit...

Cu încetul, fără să supere pe camarazi, găsì pretexte spre a lipsì dela petreceri și, mai ușurat, ca de-o corvadă, se simțià bine că ierà singur, că citia, ca să uite...

Nici nu-i scrisese lui Papiu, nici dela el nu primise vreo scrisoare: prietenia sburase par'că dintre ei, pe măsura depărtării la care se aflau.

Intr'o zi vijelioasă de Noembrie, primì însă un plic dela Bucureștì: cunoscù mâna lui Papiu, iar forma plicului îi dădù fiori... ghicise ce putea fi... și nu'l desfăcù timp îndelungat.

Dar după ce se gândì la evenimentul ce i se anunța, ca la urmarea de neînlăturat a faptu-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

lui ce-l făcuse să plece din curtea Licărenilor, tăiă plicul şi citì...

Ziua aceea iera ziua cununiei lui Papiu cu Lucreţia.

— Să le dea Dumnezeu viaţă bună, rostì cu glas tare, — nu însă fără lacrimi în ochi...

A doua-zi, îşi înainta, pe cale ierarhică, demisiunea din armată.

Ziua de 1 Ianuarie 1911 îl găsì în casa lui părintească şi aproape nu l'ar fi recunoscut Papiu, îmbrăcat ţărăneşte cum iera, cam tras la faţă, dar nu lipsit de sănătate.

Pătura de neaua iera groasă şi acoperia ogoarele însămînţate...

Gerul urzise tort brumăriu pe ramurile copacilor şi pe geamuri aşezase o pojghiţă albă cu desenuri în partea de sus.

Venì unchiu-său şi-l luă la prânz la el, unde sărbătoriră noul an; pe urmă se duseră la horă, în bătătura cârciumii şi priveliştea aceea de veselie tinerească par'că-l învioră şi-i risipì gândurile obişnuite.

Simţia reînviind în el săteanul şi, îmbiat de câţiva flăcăi, se prinse şi el în horă, apoi glumì cu fetele, sfătuì cu cei mai în vîrstă în de-ale plugăriei şi nu luă seama vremii cum trecuse.

Dar seara se lăsă pe urmele asfinţitului învăpăiat şi gerul luă în stăpânire înnălţimile înstelate şi întinsul câmpului amorţit.

Manoil se întoarse acasă, singuratec, cu căciula îndesată pe ochi, cu măciuca la umăr, repede trecînd dela veselia ce fusese numai la faţă, la frămîntarea de gânduri ce-i mistuia făptura.

Pe masa largă ce'şi adusese din Rîmnic, sta desfăcută o hartă şi pe ea, deschisă, o carte de voluminos cuprins.

Lampa de porţelan, cu picior, lumina de supt obrocu-i verde, mijlocul hărţii şi lăsa colţurile

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

în semi-întuneric, pe cele de sus în mai mult decât pe cele de jos.

Soba duduia, de plină ce iera cu lemne, și de pe fața ei văruită, largă și cu firidă în mijloc, se împrăștia multă căldură, pe care însă o tempera mărimea odăiei, subțirimea ferestrelor și gerul rusesc d'afară.

Manoil dădù foc unui mic samovar de argint, — dăruit lui de un ofițer rus din suita generalului ce venise în județ să ia măsuri pentru ridicarea unui monument la Plăgineşti, unde căzuse un general rus...

Iar când ceaiul plăcut aromitor dădù paharului frumoasa-i coloare bălană-aurie, Manoil se așează înaintea hărții.

Citia pe carte și din timp în timp urmăria pe hartă liniile ce însemnau un drum, punctele ce însemnau orașe sau „*factorerii*“: mici localități locuite de funcționari administrativi coloniali și de câte o garnizoană de soldați indigeni supt comanda a câte unui ofițer belgian.

Harta iera a marei colonii Belgiene, Congul, din Africa Equatorială; cartea iera un studiu amănunțit a tot ce întreprinseseră Belgienii în depărtata țară pe care Regele Leopold răposatul, o dăruise Statului Belgian.

Da, gândul acesta îl cuprinsese pe Manoil, în starea de rătăcire sufletească în care îl cufundase un amor nenorocit: să se expatrieze, să lase ogorul părintesc și căsuța, lângă cari nu putea afla mângâiere și dor de muncă.

Și gândul acesta îi venise, amintindu-și de povestirea ce-i făcuse un fost locotenent român, care studiase la Ypres în Belgia, în școala de cavalerie; care, plecase cu „angajament“ făcut cu Administrația ministerială din Bruxel, pentru Statul Congo, și servise acolo 4 ani, trecînd prin mari primejdii.

Ajuns de dorul de țară, fostul locotenent se întorsese, după expirarea termenului și devenit deja de mult timp, proprietar și arendaș, —

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

păstra amintirea vie a anilor de luptă la Equator.

Manoil își zicea însă că nu se va mai întoarce din Congo, că își va lăsa acolo oasele, supt cerul pururea arzător, pe pămîntul bîntuit de multe boale, primejdioase pentru Europeni.

In descumpănirea în care îi erau inima și mintea, i se arăta ca hotărîtoare rămânerea lui acolo și că nu va simți niciodată răvășirea dorului de țară.

Citind, se pătrundea de munca uriașă a Belgienilor, de a statornici acolo civilizațiunea europeană și a-și face pentru mica și luminata lor Patrie, un întins focar industrial, o mare piață de desfacere, de mișcare economică.

Avînturile îl pasionau, primejdiile îl atrăgeau; închipuirea i se aprindea și-l făcea să se și vadă *„acolo“*, instrument folositor în marea rotărie colonială.

In Februarie, deplin cunoscător al cestiunii, își întocmi cererea, îi alătură actele și porni la Rîmnicul-Sărat spre a expedia plicul.

O mare liniște i se coborî în suflet, după expediere: aruncase sorțul; se vedea „angajat“ și chiămat.

Camarazii din regiment îl întîlniră și fură surprinși să'l vadă voios chiar, zîmbitor, senin și petrecură cu el o noapte de neuitat, — înainte mergătoarea rămasului-bun ce avea să'și ia în curînd.

Petrecù, dar nu'și lămurì starea în bine, de care se bucurau foștii camarazi; dar nu'și dădù pe față planul și speranțele.

Devenise un om nou,—și atîta.

La despărțire, în zorii zilei înnăbușiți de ceață, le promise o petrecere „pe curînd“ și apăsând asupra acestei vorbe, zîmbitor, se înfășură în mantaua îmblănită și porni la gară.

La stația Gugești îl aștepta sania unchiului

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

și drumul până acasă îi fu o legănare în visul care începeà.

I-iu Martie își făcù ivirea, cu flori primăvăratece la pălărie și în cale i se așternură zile calde și undirea în verde a mugurilor, chiămați la nouă viață.

Manoil începuse a fi nervos în așteptarea răspunsului dela Bruxel.

La ieșirea din școala militară, vorbia limba franceză, destul de curgător, și în limba germană se putea înțelege c'un german.

In tot timpul cât stătuse la Cotești, se ocupase cu germana, în deosebi; acum, se părea în deajuns de pregătit.

Fără să spună Unchiului unde avea de gând să se ducă, îi dăduse pe seamă micul patrimoniu și își orînduise toate cele pentru plecare.

Ploua frumos, primăvăratec în ziua când, în sfîrșit, postașul se ivì c'un plic mare cu cinci peceți și cu timbre streine...

Cum îi bătù inima când luă în mână tremurătoare plicul mult-așteptat!

Emoționat, semnă de primire și intră în casă, înfierbîntat...

Cu câtă stînjinire se uită însă, cîteva momente, la plic, înainte de-a'l desface.

Iera primit... ori visul avea să i se spulbere?

Își trecù dreapta pe fruntea arzătoare, înnădușită, necutezând încă să'și vadă soarta în cuprinsul plicului și ieși pe prispă să respire aierul curățit de ploaea caldă.

Privì spre monăstire, cu gând pios,—avù indemnul instinctiv al semnului creștinătății: crucea,—și în fine desfăcù plicul, repede, neîndemănatec, tremurând.

— Primit! Primit!... rostì cu glas tare și alergă în casă, unde întinse pe masă adresa

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Administrațiunii Ministeriale, foaea de „angajament“ ca sublocotenent și regulamentele.

Trebuia să semneze angajamentul și să'l înapoieze, și să se ție gata de plecare, îndată ce va fi vestit telegrafic să plece.

La 6 Aprilie stil nou, avea să porniască din Anvers steamerul pentru Congo, cu un nou transport de funcționari comerciali și de „angajați„ militari.

Plin de o bucurie nețărmurită, plecă la Rîmnic de expediă „angajamentul“ cu o scrisoare de mulțămiri, în care se cuprindea tot avîntul militar în îndeplinirea sarcinei ce'și lua.

Dar fiindcă dispunea de-o sumă bunicică, nu mai putù aștepta telegrama vestitoare și plecă la 10 Martie stil vechiu, la Bruxel, după ce se ținù de cuvînt față cu foștii lui camarazi de arme.

IV.

„Jurnal de bord“

10 Aprilie 1911.

„Sunt pe bord-ul steamerului „Leopoldville“. M'am îmbarcat, la Anvers, în ziua de 6. Angajamentul meu curge dela 1 Aprilie 1911 până la 1 Aprilie 1914...

„Primul termen este dar de trei ani.

„Dacă, negreșit, dau dovezi de pricepere administrativă, pe lângă calitățile militare și mai ales dacă mă voiu putea lupta cu boalele, cu clima,—atunci mă voiu reangaja,—ceeace sunt hotărît s'o fac.

„Sunt sănătos, — sunt țăran, și cîte nu le rabdă țăranul !

„Nu va fi Congo mai greu de dus în spate, ca multele împrejurări ce întocmesc totul pe care săteanul îl duce ani și ani...

„Sunt pentru întîia oară pe ocean... Am tre-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

cut canalul Mânecei. Ţărmuri nu se mai zăresc. Mă dau de-oparte, să cuget şi să scriu, căci aşa m'am hotărît să puiu pe hârtie tot ce mi se va întîmpla, tot ce voiu simţi, tot ce voiu vedea.

„Mai întîiu îmi fac mie însumi cunoştinţa, ca ofiţer belgian colonial...

„Nu'mi stă rău în noua uniformă ce port, pe care o voiu schimba când voiu intra în clima caldă, adecă la Boma, primul oraş-port congolez, la îmbucătura marelui fluviu Congo.

„Văd că nu am darul de-a aşterne, ce simt, între aceste două nemărginiri, cerul şi oceanul...

„Atît că nu scriu pentru alţii...

„Deocamdată sunt încă supt înrîurirea plecării din Anvers. Văd portul înţesat de lume: pe unii i-a atras curiozitatea, pe alţii muzica unui regiment care cânta în faţa steamerului.

„Apoi, mulţi din cei ce pleacă, au rude şi prieteni,—nu ca mine...

„Vr'o patruzeci de inşi plecăm spre noua Patrie...

„Dar eată semnalul pornirii... Il aud şi acum şi un fior mă ia cu căldură.

„Muzica intonă imnul naţional: „*la Brabançonne*“...

„Strigăte de ura... Mişcare pe ţărm... Mişcare pe puntea marelui vas.

„Am pornit.

„Un vaporaş ne urmează: e plin cu rude şi prieteni ce vor să petreacă până la ieşirea din Marea Nordului, pe călători.

„A fost mişcătoare scena despărţirii, în momentul când ne-a luat în primire marea: batistele fluturau, glasurile se întreceau în a'şi luà rămas bun şi în a ura drum bun...

„Puţin... şi n'am mai văzut vaporaşul...

„Ieram mişcat şi eu, — însă pentru ceilalţi...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

„Oceanul e liniştit... Imi pierd privirile pe întinderea lui luminată de soare şi mâna mi se opreşte...

„Simt că nu am nici un gând anume...

„M'am retras în cabină, după masa de seară deşi camarazii: patru ofiţeri belgieni, unul Irlandez şi altul Danez, voiau să mai stea cu mine de vorbă.

„M'am simţit obosit...

*

Suntem la întîia „escală" în Las-Palmas din insulele Canare.

„Imi amintesc cât a fost de agitat oceanul la intrarea în golful Gasconiei... şi am încă impresiunea nu tocmai plăcută a răului de mare... în care se chinuiau unii... cei mai mulţi.

„Eu, se vede, sunt mai tare... ori oceanul nu vrea să mă înspăimînte dela început.

„E ora 4 dup'amează şi e foarte cald. Pe covertă s'a întins acoperemîntul de pânză.

„La miezul nopţii fix, vom pleca mai departe.

„Oraşul e pitoresc: nu am însă curiozitatea, ca unii, să'l vizitez.

„Incă mai stărue în sufletul meu acel „*lasă-mă să te las*", din ţară, o! dar mă voiu schimba...

„Plimbându-mă, pe punte, după masa dela 7 jumătate seara, într'un splendid apus de soare, care însângerează ape şi oraş, aud pe doi mateloţi vorbind de Regele Leopold,—şi'mi amintesc că trebue să notez audienţa ce am avut la Majestatea Sa.

„Intr'o convorbire de douăzeci de minute, foarte cordială, a ţinut să cunoască amănunte despre familia mea şi cauza care m'a hotărît să mă duc într'un loc sălbatec, eu, care-i păream croit să muncesc în o ţară civilizată ca România.

„I-am răspuns că opera de civilizaţiune între-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

prinsă de Belgia în Africa, interesează atât de mult, că sunt adînc mulțămit să fiu cît de puțin părtaș la asemenea muncă.

„Mi-a strîns mâna cu vădită plăcere și și-a exprimat speranța să mă revadă...

„Primirea aceasta mi-a făcut mult bine: am ascultat sfaturi date cu părintească bunătate.

*

Un ofițer se apropie de mine și'mi rîde amical...

— Nu voești să facem o plimbare în oraș? A început a se răcori...

„Nu'l pot refuza...

„Portul e murdar... Ne grăbim să'l lăsăm, însă nu luăm tramvaiul care unește portul cu orașul foarte plăcut.

„Stradele sunt înguste; casele joase cu acoperișuri drepte și cu curți lăuntrice. Ferestrele au „jaluzii"..,

„Pe piața principală opt câini de bronz... pare că o păzesc.

„Catedrala e măreață, dar de un stil ciudat.

„Femeile ne reținatenționea prin frumusețea lor tipică, cu fețele de coloarea aramei, cu ochi vii negri...

„Oteluri mari cu terrațe întinse, adăpostesc numeroși suferinzi veniți să'și afle ușurare, dacă nu vindecare.

„Las-Palmas și Madera au o temperatură potrivită, față cu cea generală a insulelor Canare și Açores...

„Ne-am întors pe bord după două ore de plimbare: ieram legați, prieteni, eu și locotenentul cu care aveam aceeași destinațiune.

*

Ne-am schimbat vestmintele, cu altele, de dril. Căldura e foarte mare. Toți suntem pe covertă... și amicul meu, locotenentul Treghe-rem, îmi lămurește:

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Nu numai limbile câte le auzi vorbindu-se e un Babel, ci și serviciile ce le vom îndeplini: suntem, unii, ofițeri destinați forței publice; alții, agenți și comptabili recrutați pentru diferite societăți comerciale; agronomi, grădinari pentru plantațiuni și pentru „defrișări" de păduri; avocați spre a ocupa posturi în magistratură...

„Dar eată Capul-Verde începe a se zări și ceva mai departe insula Gorée tixită de factorerii și de cazarme; apoi, Sierra-Leone (mormîntul albilor), unde ne oprim în larg.

„Un vaporaș plin cu negri se îndreaptă spre Steamer: aceștia ne vor fi tovarăși de drum, cu ținta de a se tocmi ca lucrători în Congo, — adevărată ceată de vagabonzi, îmbrăcați în uniforme scoase din uz.

„După ce toți se urcă pe bord, noi, mai toți ne coborîm pe vaporaș ca să vizităm orașul.

„Abia păsisem pe țărm, cînd, voind să'mi ridic pălăria și să'mi șterg fruntea de nădușeală, aud pe locotenent:

— Păzește-te de soare... că e foarte trădător... chiar când nu arde prea tare...

„Ce e drept, coborînd pe țărm, par'că intri într'o bae-hamam, așa te cuprinde zăbușala...

„Umbra e aproape nezărită. Te uiți în juru'ți și te miri că o vezi, la picioare, mică de tot: o închipuire de umbră.

„Orașul e cu toate acestea la poalele munților, pe ale cărora culmi sunt cazarme și palatul guvernatorului, toate cu înfățișare de casteluri de pe malurile Rinului.

„Stradele sunt numai niște potecuțe, de-o parte și de alta cu gherete de scânduri, iar între ele grădini mici de cocotieri și bananieri.

„Negrii, engleziți cu totul, și printre 35.000,— numărul lor, numai abia o sută de albi s'au putut aclimată.

„Ne întoarcem înfierbîntați, obosiți de arșiță,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

pe bord, iar la opt seara, pe o lună splendidă, ridicăm ancora.

„E foarte plăcut de stat pe covertă și de visat: temperatura răcoroasă, lumina ce poleește valurile liniștite, sgomotul obișnuit al mașinăriilor, ici colo convorbirile încete, îți întocmesc un tot care e legănare și murmur.

„Ne depărtăm din ce în ce de coastele Guineei, țara piperului, a fildeșului, a aurului și a... sclavilor!

*

Trecem prin dreptul archipelagului St. Thomé al portugezilor; le zărim munții închipuindu-se, în larg, ca niște încondeeri de umbre...

„Și orele sboară...

„De-odată, de pe bord, răsună o lovitură de tun... Ni se vestește că trecem Equatorul.

„Și trecerea acestei linii e sărbătorită pe bord: acei ce o trec pentru întîia oară trebue să fie „*botezați*", adică aruncați, în mijlocul hohotelor de rîs, în o bae mare de cauciuc, plină cu apă...

„Și am fost unul din cei ce au primit acest botez... equatorial... și, am rîs...

„După două zile am început a zări, odată cu răsăritul soarelui, linia depărtată a pămîntului cu îmbucătura Zairului, la care e orașul Banana.

„Și ce emoțiune ai când, întîiul loc ce'l zărești mai bine, e... *cimitirul*, unde supt cruci de lemn în mare parte putrezite, fără să se gândiască cineva a pune altele în loc, zac victimele frigurilor și ale hematuriilor,—vieți pierdute înainte de vreme.

„Puțin încurăjătoare ivire pentru cel ce vine întîia dată în Congo: eu însă nu mă simțiam cuprins de nici o presimțire tristă.

„Banana nu e nimic alt decât un șir de case de lemn de-a lungul țărmului: factoreriile societăților.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

„Pămîntul nisipos e acoperit cu cocotieri, unde nu sunt mlaştini... şi acestea sunt numeroase, pline de peşti sburători. Podeţe rustice leagă insuliţele. Priveliştea e a unei întocmiri comerciale la începutul ei.

„Imprejurimile se deosibesc prin frumuseţea înbucăturii rîului, încondeiată de insule pline de-o verdeaţă sclipitoare... De altfel verdele acesta smăltează amândouă malurile cu atâta orînduire naturală, că ţi se închipuie a fi cine ştie ce domeniu regesc bine întreţinut.

„Apropiându-ne, verdeaţa se precizează: sunt numai palmieri cărora apele le scaldă frunzişul.

„Apropiându-ne cu totul, efectul acestei frumuseţi, scade, când privirile întîlnesc cete de crocodili diformi, cari pîndesc victime.

„Urcând în sus, trecem pe lângă insula Mateba unde se fac încercări pentru reproducţiunea vitelor cornute.

„De aci, încolo, până la Matadi, capitala micului judeţ cu acelaş nume, ţărmurile sunt când nisipoase, când stâncoase (matadi, în limba indigenilor înseamnă: piatră).

„In sfîrşit se iveşte Boma, cu drăgălăşia stângace a unui adolescent: e capitala Statului născînd, un oraş numai de băieţandri, — funcţionari. Imbrăcaţi cu alb, înfăţişează cel mai puternic contrast cu negrii indigeni aproape goi. Femeea albă lipseşte cu totul şi cu ea lipsesc ordinea, curăţia, curtenirile. Copaci, flori, verdeaţă sunt plantaţiuni de curînd. Dar în preajmă îşi înalţă fruntea baoababii seculari, ale cărora fructe catifelate au însă aspect ciudat cum stau agăţate de ramuri ca nişte şobolani atîrnaţi de ţozi, cu capetele'n jos.

„Casele, dreptunghiulare, au acoperişurile aproape orizontale, cu ceardacuri largi, aşezate la distanţă unele de altele pe o parte şi pe alta a drumului: par vile pe ţărmul mării.

„După ce-am făcut vizitele oficiale, de ri-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

goare, ca unii ce ne cunoșteam fiecare destinațiunea, am plecat, cea mai mare parte, la Matadi, cu steamerul ce ne adusese.

„Incet urcând cursul fluviului, privim cum defilează pe dinaintea noastră bulevardul abia închipuit, baoababul istoric pe care Stanley, ilustrul descoperitor al Congului, și-a săpat numele când a coborît fluviul, la întoarcere; factoreriile, cari ne salută înălțând drapelul.

„In aceste factorerii se face schimbul în natură: indigeniii aduc și dau untul de palmieri, fildeșul, cauciucul și primesc mărgele, clopoței, pânzeturi cu felurite desenuri și câte alte nimicuri ce plac acestor popoare, în copilărie încă.

„Iată și insula *„des princes“*, loc de izolare și de... căutare al onoratelor doamne negre, bolnave, ca să nu compromită sănătatea albilor nou-debarcați, prin *farmecul (?)* dumnealor.

„Cum zăresc vaporul, toate flutură batistele... și rîd.... rîs de mărgăritare lipite pe cărbune.

„La cotitura unor stînci negre: *„chaudron d'Enfer“* (cazanul Iadului) se ivește Matadi,—orașul Pietrelor, din clădiri, cu toate acestea, de lemn, puse cu țepoiul, unde a vrut sau unde a cerut nevoia comerțului. Nici o verdeață, numai stînci.

„Cât contrast între regiunea aceasta care începe Congul de mijloc și îmbucătura înverzită a fluviului, la Banana: aci drama, acolo idila.

„Poate că civilizațiunea crescîndă va micșora din efectul trist al uneia și va răpi din farmecul celeilalte...

„Trei zile am stat la Matadi, ca să așteptăm orînduirea unui tren spre a ne duce la... Tumba...

„*Caravanserail* e ospătăria la care ne-am ospătat și unde am făcut cunoștință cu câțiva ofițeri ce'și împliniseră termenul și așteptau plecarea vaporului spre a se întoarce în Europa.

„Veniau de departe.. Unul din ei, tocmai dela

lacul Tanganyka şi pusese trei luni ca să ajungă de acolo, aci!...

Şi între noi şi ei contrast: noi veseli, sănătoşi, plini de avînt, plini de speranţă; ei, bolnăvicioşi, slabi, puţin vorbitori, obosiţi de boale, de îndelungă singurătate, de greutăţile luptei şi a drumurilor!

„Cu mare bucurie am lăsat oraşul Pietrelor, unde razele soarelui izbind stîncile, fac căldura de nesuferit.

„Trenul lungeşte câtva timp fluviul, apoi lasă valea măreaţă a acestuia şi pătrunde într'un masiv stîncos prin spărtura ce o face rîul 'M-Poso, o străbate şi se îndreptează spre nord, printre stînci, printre locuri sălbatece, trecînd pe deasupra a o mulţime de cursuri de apă cari de cari mai torenţioase.

„Calea aceasta ferată este adevărată operă de artă, de o mare temeritate, întrunind forţa cu frumuseţea estetică.

„După şase ore de drum, ajungem la Tumba, capitala judeţului Cataractelor, ceva mai sus de Kimpessé.

„Deşi destinaţiunea mea era zona de nord a judeţului, locotenentul Tregerem, prietenul meu de drum, mă recomandă şefului judeţului şi acesta m'a oprit pe lângă el, ca să'l însoţesc în explorări.

„Tumba e orăşel european, — să-i zic aşa, fiindcă de nimic nu duci lipsă aci. Sunt în el şase factorerii pentru cei 50 albi aflaţi în staţiune...

„Nu prea sunt mulţumit, căci nu asta doriam: îmi va lipsi ocaziunile să mă disting. Nu am nimic serios de făcut şi cred că Tregherem, în loc de a mă servi, mi-a pricinuit fără voia lui, negreşit, un rău de care voiu să scap.

„Infrumuseţarea staţiunii, supraveghiarea lucrătorilor, instrucţia militară, mă ocupă dela 6 şi jumătate dimineaţa până la 11 şi jumătate

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

și dela 2 și jumătate până la 5 și jumătate după amează.

„Așa zisele explorări, nu prezintă nici un interes, de oarece această zonă de sud a fost cercetată în întregime și nu e loc unde albii să nu fie cunoscuți.

„Dar... răbdare, cu care m'am înarmat înainte de toate, la plecare. Am voința de-a munci și voiu izbuti...

V

Luozi, August.

„Am putut dobândi trimiterea mea mai departe. Intîi a fost vorba de Manyanga; pe urmă s'a hotărît Luozi, reședința zonei de nord a județului Cataractelor.

„Cercetându-mi notele de până aci, găsesc că am pomenit numai de „botezul" dela linia Equatorului fără să arăt în întregime curioasa sărbătorire și o cred interesantă, o văd apoi, aevea, în tăcerea serii din încăperea ce ocup provizoriu.

Era în ajunul trecerii liniei Equatorului, la 21 Aprilie, opt ore seara.

„Suntem cu toții strînși la masa care, e la sfîrșitul ei. O lovitură de tun ne face să tresărim și să ne întrebăm ce însemna?

„De odată, sgomot mare pe bord. Iată-ne îngrijați: desigur că s'a întîmplat... o nenorocire. Câțiva se ridică dela masă și se duc să se informeze...

„Dar... se trezesc față în față cu Neptun și cu „suita" lui, (marinari spoiți pe față și deghizați). Neptun poartă o manta neagră impermeabilă, cu gluga pe cap; are legat de mijloc, un lanț gros, adus pe după umeri; în mână ține un trident aurit.

„Oamenii suitei lui țin în mâini pești și câte

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

un binoclu făcut din două sticle de bere, împreunate.

„Cortegiul carnavalesc se îndreptează către căpitanul steamerului, căruia, Neptum, îi ţine o scurtă cuvîntare, urându-ie, lui şi pasagerilor lui, bună sosire în domeniul său şi vestindu'l că a doua zi, la orele trei, va fi botezul trecerii liniei Equatorului.

„Acum numai, cei ce pentru întîia oară călătoresc la Congo, înţeleg rostul glumei tradiţionale şi hazul ce se face pe seama lor, şi rîd şi ei, şi li se arată hazlie tradiţiunea.

„A doua zi dimineaţa câţiva şmecheri caută şi găsesc naivi să creadă că, cu binoclul privind cât mai luători-aminte, vor zări pe apele oceanului linia Equatorului.

„Şi o zăresc... negreşit,—fiindcă şmecherii au lipit de fundul sticlei binoclului... un fir de aţă.

„La orele $2^3/_4$ din zi, Neptun cu suita, (de astădată chiar unii dintre pasageri se deghizează spre a fi în suită), se ivesc şi toţi mateloţii vasului îi escortează până la locul botezului, orînduit anume într'un colţ al steamerului. O pânză impermeabilă e astfel aşezată, să închipuiască un basin de 4—5 metri patraţi şi acesta e umplut cu apă până la 1 m. şi 60 înălţime.

Neptun se ridică pe tron şi asistă la botez, în faţa basinului.

„Unul din suită, spoeşte pe faţă cu clăbuci de săpun pe nebotezatul adus înaintea tronului, închipue rasul, cu un enorm briciu de lemn şi apoi, alţi doi din suită îl ridică... şi bâldâbâc îl aruncă în basin. Când iese din apă cu capul, alt ins din suită îl stropeşte cu o pompă... şi ceremonia botezului se termină.

„Aşa se face cu toţi cei ce trec linia Equatorului pentru întîia oară.

„Seara, platforma steamerului, decorată, e iluminată à-giorno. Cu concursul călătorilor se dă concert şi suma adunată din vînzarea lu-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

crurilor, din vînzarea programului şi a „actelor, de botez", e destinată pentru clădirea unui sanatoriu la Las-Palmas ori la Madera în care să se adăpostiască pe albii ce se întorc bolnavi din Congo.

Această glumă de care se alipeşte un scop filantropic, mă face să petrec, în aceste momente când o notez,—şi mi se pare că pentru a doua oară iau parte la ea.

*

„In regiunea aceasta indigenii sunt foarte murdari. Ei nu ştiu ce e spălatul cu apă. Un fel de spălat al lor e ungerea corpului cu grăsimea trasă din nuci de palmieri, de un miros foarte greţos.

„Se poate dar închipui cât de nesuferit este pentru europeni apropierea de dinşii.

„Când sunt în doliu,—doliul există şi la ei,—unsoarea o amestecă cu cărbune.

„Femeile, la anume epocă... a lunei, amestecă unsoarea cu pămînt... roşu...

„Flăcăul indigen când voeşte să se însoare, se duce la părinţi de cere fata ce si-a ales. Dacă părinţii îl vor, el se întoarce în sat şi ia oi, capre, găini, porci şi plosci cu „malafû",—toate acestea împlinind suma de 100—150 lei ca preţ al mâinii fetei.

Rudele flăcăului şi ale fetei fac ospăţuri după ospăţuri şi chefuesc până ce sfîrşesc merindele; atunci mirele îşi ia mireasa şi pleacă.

„Dacă nu se pot învoi să ducă amândoi casă bună, el o trimite înapoi părinţilor, pe fată, şi aceştia sunt datori să-i dea tot ce el a cheltuit cu nunta.

„Copiii fac totdeauna parte din tribul sau din satul de unde a plecat femeea.

„Moştenitorul şefului unui trib, nu e fiul lui ci fiul surorii lui, al căreea sânge indigenii pretind că e mai curat spre a păstra neamul.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

„Dacă un alb vrea şi el să se însoare, trimite părinţilor fetei 120 lei: aceasta e taxa stabilită pentru albi.

*

„Anul se împarte în două anotimpuri bine deosebite: timpul secetei (iarna) dela 15 Maiu la 15 Noembrie şi timpul ploilor (vara) dela 15 Noembrie la 15 Maiu.

„Pe timpul secetei cerul e totdeauna înorat, fără să lase nici un strop de ploaie; căldura e temperată; soarele nu se vede. Foarte rar termometrul ajunge la 25°. Am avut zile în Iunie, când termometrul s'a coborît în timpul dimineţii, până la 8°. Adeseori ceaţa a fost aşa de deasă între 6—7, că par'că bura.

„In timpul verii dimpotrivă, cerul e totdeauna senin, cu zare foarte întinsă. Căldura e mare. Deodată se iscă vînt puternic şi ploaia vine, cade torenţial cu tunete. Furtuna ţine o oră, două, — cel mult trei; cerul se reînseninează, atmosfera se răcoreşte. Rar zi să nu plouă şi pe tot timpul ploii, năbuşeala e mare. Ploile cad regulat la aceiaşi oră.

„Săptămâna e de patru zile. Ziua în care nu e tîrg, nu are însemnătate. Sărbători n'au indigenii; ca sărbătoare e ziua de tîrg.

„Trecerea dela zi la noapte şi dela noapte la zi se face foarte brusç. De pildă: la 6 şi un sfert soarele apune de odată; la 6 şi trei sferturi se aprind lumînările sau dacă acestea ne lipsesc, untul de palmier într'un fel de felinar anume. La 5 şi trei sferturi e încă întuneric bine; la 6 şi un sfert soarele se iveşte de odată.

„Indigenii nu cunosc valoarea timpului.

„Spiritul negoţului e foarte desvoltat la ei.

„Ca să aibă însă un obiect cu cinci bani mai eftin, se duc mai degrabă cale de zece zile ca să'l ia, decât să dea acei cinci bani şi să'l ia pe loc.

„Hrana obişnuită ne este: peştii Cajora, găini,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

ouă, carne de ipopotam și de bivol sălbatec, (aceasta din urmă, marinată mai ales), carnea de maimuță, de asemenea marinată, cu gust ca a epurelui de casă, trombă de elefant, coaptă în pământ 24 ore și curățată de piele, se aseamănă cu limba de bou și, de câte trei ori pe săptămână (săptămâna europeană), carne de bou, pe care o împarte anume' societăți ce țin birturi mari la Boma, Matadi, Tumba și Leopoldville.

*

„Dela Tumba până la Luozi am făcut șase etape de 4—6 și jumătate ore pe zi, acum, la începutul lui August.

„Trestia („bronose"), crește prin toate colțurile tărîmului când argilos, când pietros, fără altă vegetație.

„M'am oprit la Luvitukù, însemnat post de plantațiuni: încercări de a se aclimata cafeaua și tutunul.

„Caravana mea se compunea din 15 negri. Sarcinele ei le poartă pe cap și merg cu o repeziciune uimitoare. Abia mă puteam ține de ei, în ziua întîia de drum pe jos.

„Cum am ieșit din post, am început a sui muntele Bangu a căruia înclinare e de 1/1.

„Pe creștet, am dat de un platou cu o vegetațiune ca aceea din împrejurimile Bananei.

„Celelalte popasuri le-am făcut în sate de indigeni, ai căror șefi, recunoscuți de Stat, au îndatorirea de a găzdui călători, și, până acĭ, la Luozi, n'am mai întîlnit picior de alb, în timp de cinci zile de drum.

„In fiecare sat, un indigen îmi ieșia înainte, trimis de șef să'mi arate „simbek"-ul (locuința) în care să trec noaptea și șeful nu se mai interesa de mine.

„Intr'o pădure seculară m'am oprit câtva timp să privesc mișcările maimuțelor. Și e plăcut

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

să le vezi cu câtă agerime şi cât de graţios sar de pe o creangă pe alta.

„Numărul papagalilor iera foarte mare.

„Intr'alt sat, după ce-am trecut pădurea numai pe dealuri şi prin văi, însuşi şeful indigenilor mi-a ieşit în cale, însoţit de doi inşi ce aduceau găini şi o ploscă cu „malafù" (vin extras din suc de palmieri, la gust ca mustul nostru).

„Am rămas uimit de primirea aceasta neobişnuită,—pe care însă mi-am lămurit-o, după ce am ajuns la „simbek". N'am apucat să răsuflu bine şi mi-a şi spus că are un copil bolnav şi mi-a cerut „inkisi" (doctorii).

„Cu mine aveam o mică farmacie, ce nu lipseşte niciunui european prevăzător.

„Am dat unui om al meu lădiţa şi am plecat să văd bolnavul: avea la picior o rană mare („şarné"). I-am desinfectat-o şi i-am bandajat-o cu iodoform.

„A doua zi pe când eram gata de plecare, şeful a venit să'mi mulţumiască şi mi-a adus plocon ouă şi altă ploscă cu „malafù". Eu i-am dăruit o bucată de pânză şi un pumn cu mărgele, cari, l'au încântat. Mi-a cerut o cutie cu „fofolo" (chibrituri) şi ne-am despărţit buni prieteni.

„Hrana mi-o pregătesc eu. Cum ajung la un popas, scot conserve şi mai mult rău decît bine, fac şi eu mâncare caldă.

„Pe drum împuşc porumbei sălbateci, câte-o antilopă şi fac friptură. Carnea de antilopă este ca a căprioarei.

„Iată-mă la al cincelea popas: ce vedere fermecătoare! Nu mă satur aţintind-o.

„Satul e aşezat pe un platou plin cu bogată vegetaţiune tropicală. Bananierii şi palmierii o predomnesc. La poalele platoului un rîu, lângă care mă opresc şi în a căruia limpezime îmi place să mă uit. Mulţimea de peştişori furnică prin apele lui. Aerul curat îmi satură plămânii,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

privirile îmi sunt desmierdate de varietatea priveliștei..,

M'am culcat aci și în timp ce somnul mă fură, freamătul palmierilor îmi făcea efectul valurilor mării, în neîncetata lor frământare.

„Peste noapte m'au deșteptat de odată țipătul hienelor și al șacalilor... și somnul nu mi-a mai fost odihnitor...

„De-ar fi fost lună, aș fi ieșit în pragul simbek-ului și cred că le-aș fi putut dărui câteva gloanțe, turburătorilor musafiri cari îmi stricaseră frumoasele impresiuni cu cari adormisem.

„A doua zi, după 6 ore de mers, am ajuns pe malul stâng al mărețului fluviu, Zairul, a cărui lărgime trece peste patru mii de metri. Numai cu binoclul am putut zări pe celalt mal, contururile postului Luozi.

„Cu o „balenieră" am trecut apa cea plină de crocodili și de ipopotami.

„Luozi e în formațiune.

„Am găsit numai doi albi sosiți cu câteva zile mai înainte.

„O săptămînă întreagă am muncit să „defrișăm" locul și să clădim simbek-uri pentru adăpostire provizorie.

„Cu negrii la olaltă am făcut-o pe fierarii, pe lemnarii, pe strungarii și pe câți alți meseriași, fără să simțim cum trecea vremea. Seara, cădeam de ostenit...

„Iar când m'am putut așezà în locuința bine întocmită și orânduită, — Doamne, ce mulțămire sufletească!

„Ca poziținne, noul port e plin de farmec: un mic platou, la Nord și la Est, munți, la o depărtare cam de două mii metri, la sud-est, fluviul. D'a lungul fluviului, pădure. Rîul Luozi face un cot înconjurind stațiunea, care, este la îmbucătura lui.

Dacă aș fi numai între negri, aș fi mulțămit, Mare parte din albi e ipocrită, plină de invidie

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

și de un egoism revoltător. Caută prin toate mijloacele a se ridică pe urmele tale și a se îmbogăți. Sunt mai răi albii decît fiarele sălbatice și lupta dintre ei, — ascunsă, — e pe viață și pe moarte. Ce desamăgire mi-au dat! Vei fi lovit fără să te mai poți ridică, dacă nu vei veghiă și dacă nu vei răspunde cu energie și bine privind în față pe vrăjmaș.

„Aceasta e purtarea șefului actual al zonei, față cu mine.

„Fiindcă el trebue să se întoarcă în Belgia, prin Ianuarie, și fiindcă e cu gândul de-a veni iar în Congo, i-ar plăceà să ocupe tot postul acesta. Eu fiind destinat de la Bruxel, să rămân în locul său, șeful zonei, a făcut tot ce i-a stat prin putință spre a mă înlătura, calomniîndu-mă șefilor.

„Noroc că cel'lalt alb, băiat bun, m'a prevenit și, fiindcă de șeful județului mă despărțisem în termeni buni, i-am scris și l'am rugat să vie aci atunci cînd voi luà comanda zonei.

„Până atunci am avut dovada sufletului lui rău:

„Intr'o zi, un indigen pe care îl trimesesem să ne cumpere ouă și fructe, s'a întors cu urechile tăiate și ne-a adus vorba dela tribul ce'l ciuntise, că, de nu vom plecà de aci, vom fi măcelăriți.

„Nu am așteptat vizita acestui trib politicos și am plecat să'l întrebăm de sănătate...

„ Șeful zonei, eu și 70 negri soldați ne-am pus pe cale.

„După două zile de marș, *Șeful* mă trimite cu 10 oameni ca avant-gardă, rămînînd să mă urmeze cu grosul trupei.

„ Pînă la satul tribului avem vr'o patru ore de marș.

„Pe o vreme cu lună, pe după miezul nopții, pornesc asupra satului cu cei zece soldați ai mei.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

„In revărsat de ziuă, ieram la marginea lui, pe linia unui crîng.

„Abia ieşiam însă din crîng, cînd aud sgomot înapoia mea şi nu ajung să văd bine ce e, că ceva greu simt că'mi apasă casca...

„Ce iera ?

„Apărarea satului o fac nişte buturugi de mărimea pepenului verde, fiecare având pe el ţepe, de obiceiu muiate în otravă, şi distanţate una de alta, sunt toate legate între ele şi prinse de crengile de deasupra potecei ce duce în sat.

„Sfoara celei din urmă buturugi tae astfel potecuţa, că nu e cu putinţă să treci fără să nu te împiedici de ea, şi e destul s'o atingi, ca toate buturugile să cadă deodată.

„Noroc că nu am avut nici un soldat atins.

„Eu m'am ales cu casca găurită şi cu o sgîrietură pe care numai decât am desinfectat-o.

„Satul iera pustiu.

„Mă opresc pentru odihnă şi ca să aştept grosul trupei.

„Zădarnică aşteptare.

„Hotărîsem să înaintez, când aud din urmă focuri de puşcă... (Indigenii au pusci cu cremene).

„Mă îndreptez într'acolo, socotind că trupa a intrat în luptă cu indigenii.

„Abiă înaintasem cu vr'o două sute de metri, când alte focuri de puşcă răsună aproape de tot, de şi nu vedeam pe cineva.

„Ierburile cari au de la 2 pînă la 4 metri înălţime, ascundeau pe vrăjmaş.

„Numai decît dăm foc acestor ierburi şi comand soldaţilor să tragă o salvă, în toate direcţiunile, de vreme ce nu puteam şti în care parte ierà vrăjmaşul.

„Nu trece mult şi, poate că din cauza părjolului ierburilor, indigenii apar, vr'o cinci zeci la număr, pe cărare.

„Comand foc... şi pornesc în urmărirea lor. Fac prizonieri doi răniţi. Trupa, pace însă să'mi

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

vie în ajutor... Nici vrăjmaşul însă nu mi se mai opune.

„După jumătate oră de aşteptare, iau drumul spre partea unde rămăsese grosul şi abia pe la miezul zilei ajung, rupt de oboseală.

„Bunul şi viteazul şef... dormia, iar în juru-i rânjiau rămăşiţele ospăţului ce făcuse.

„Când s'a deşteptat, a rămas surprins că mă vede şi mi-a îndrugat că pornise după mine, dar că rătăcise şi că obosit se întorsese tot în locul acesta.

„Mai apoi am aflat de la „boy-ul (ordonanţa) meu că nici nu se mişcase din loc.

„Mi-am stăpânit însă mânia, faţă cu atâta nerusinare şi i-am prezintat pe prizonieri, ca să nu se mai îndoiască, după cum păreà, de exactitatea întâmplării mele.

„Destul că mi-am cunoscut şi mai bine omul!

„In privinţa apărării satelor lor negrii au şi alt sistem: de jur împrejurul satului fac din distanţă în distanţă gropi de 30—50 c. m. adâncime, înfig în fundul lor pari ascuţiţi otrăvitori şi acopăr gropile cu verdeaţă, aşa că nu le poţi bănui să fie.

„Negrii din regiunile acestea sunt fricoşi şi mişei. Nu dau piept cu vrăjmaşul ci îl atacă noaptea prin surprindere, sau ascunşi în ierburi, trag asupra celor ce trec.

„In Congul de sus, dimpotrivă, se zice că sunt foarte cutezători (Mahdiştii). Şi, relativ vorbind, aceştia sunt mai blânzi şi mai omenoşi.

„De altfel unii şefi albi sunt pricina că negrii sunt răi.

„De pildă, şeful zonei acesteia, de 6 ani de când serveşte aci, de câte ori trecea prin sate, punea mâna pe ce găsia, de pe urma indigenilor fugiţi, fără să-i despăgubească, fără să caute a şi-i apropià.

„Mă mir cum de-au răbdat felul lui de a fi şi n'au încercat să'l măcelărească cu soldaţi cu tot.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

„Şi câtă deosebire în purtarea Şefului judeţului, care, făcuse din Zona de sud pe indigeni ospitalieri şi respectuoşi...

„Când voiu rămâneà cu şeful zonei, cred că voiu putea să schimb starea lucrurilor.

„In zona aceasta indigenii nu sunt mâncători de oameni.

„Au însă un obiceiu curios de a se scăpa de aceia ce le contrariază interesele.

„Moare, de pildă un indigen.

„Părinţii, ori dacă nu sunt aceştia, rudele apropiate, se duc la Vrăjitor, — fiecare sat îşi are vrăjitorul, — şi-l consultă în privinţa cauzei morţei consângeanului lor.

„Romanii aveau proba sângelui; negrii o au pe-a „*otrăvei*".

„Vrăjitorul le spune că X a murit, fiindcă în trupul indigenului Y se află duhul rău care a pricinuit moartea.

„Dacă cei ce consultă, au interes ca Y să moară şi el, se înţeleg cu vrăjitorul în privinţa felului probei cu otrava. Astfel, Y e chemat înaintea vrăjitorului şi acesta îi dă să bea „Kasso" (după *numele* copacului din care e extrasă) cu efect purgativ, ceea ce totdeauna aduce moartea...

„Dacă nu vor moartea lui Y, „Kasso" e dată în doză ca să provoace vărsături, şi individul scapă.

„In cazul dintâiu a avut duhul rău şi indigenul a fost vinovat de moartea lui X; în caal doilea, nu l'a avut, şi individul rămâne nevinovat.

„Până a nu muri, ca vinovat, Y e îngropat în pământ şi lăsat numai cu capul afară.

„Tot satul se adună, face chef mare, joacă în jurul îngropatului şi fiecare îl scuipă şi-l împroaşcă cu... murdării, acest act din urmă, către asfinţit.

„Apoi, e îngropat de tot, de viu încă, şi proba otrăvei se sfârşeşte.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

„De câte ori se înființează un nou târg, toți șefii de triburi ce vor lua parte la inaugurare, se adună la sfat și hotărăsc ziua.

„Cu tribul său fiecare vine în acea zi, aducînd de-ale gurii și malafù; aducînd și un număr de sclavi ce vor fi sacrificați.

„După ce acestor nenorociți li s'a dat tot ce au dorit ei, se începe îngroparea lor și apoi jocul în juru-le, fără partea finală de la proba otrăvei.

„Numărul sacrificaților e după bogăția șefilor de triburi.

„Dar aceste obiceiuri dispar pe măsură ce albii străbat printre indigeni.

„Șefii albi când află că se mai practică pe undeva asemenea jertfe omenești, pun la amendă pe șefii triburilor, amendă ce se urcă până la 3000 lei, și pe care o plătesc numai decât.

„Dacă se opun, șefii sunt luați prizonieri și sunt liberați numai după ce o plătesc.

„Firea negrilor e de a fi foarte gâlcevitori între ei, din cauză că sunt prea cârcotași.

„Dacă nu se pot înțelege unii cu alții, — ceea ce totdeauna se întîmplă, — vin să-i împace albii, și dau a treia parte din ceea ce sunt condamnați, împăciuitorului: aceasta aduce Statului un venit.

„E un registru anume pentru înscrierea „palabrelor“ (certurilor).

„De pildă: X împrumută lui Y o găină, cu îndatorirea de-a i-o înapoia după 10 zile. Dacă la expirarea termenului nu i-a plătit valoarea ei, trebue să-i dea 10 găini sau valoarea lor.

„Dacă X a furat un obiect, va plăti de o sută de ori valoarea lui.

VI

Decembrie 1911

„O droaie de țânțari face concert puțin simfonic și trimite pe câte un comandant al lor să mă.. pisce...

„Şi vrînd să'l turtesc în semn de recunoştinţă, îmi trag câte-o palmă de răsună odaia...

„Mai sunt şi greerii...

„In concertul tânţarilor, ei parcă ţin cobza.

„Din când în când aud paşii sentinelei că dă târcol locuinţei.

„Eu, la masa mea de lucru, cu ceaiu în preajmă, încep a scri, — ca să'mi urmez seria notelor, după bucăţile de hârtie scrise în fugă zi cu zi.

„In alt colţ al mesei stă şi lucrează „blonda" mea tovarăşă de viaţă... congoleză...

„Căci... *„nu e bine să fie omul singur"*...

„N'au trecut două săptămâni după ce m'am aşezat bine la Luozi şi comisarul judeţului mi-a trimis ordin să plec la Lukungù şi să iau provizoriu postul în primire.

„Şeful acestui post se purtase în aşa chip cu indigenii că abia a putut să scape cu viaţă.

„Cum au aflat că a venit alt şef, — eu, — au alergat cu toţii să mi se plângă împotriva lui că ierà prea aspru şi prea... curtezan cu femeile lor.

„Le-am promis că, dacă vor respectà măsurile de siguranţă ce le voiu luà, se vor împăca de minune cu mine.

„*Lukungù* e vechea capitală a judeţului Cataractelor, — înainte de a fi fost aleasă Tumba, şi e însemnat loc de plantaţiuni : cafea şi cacao.

„Inconjurat de munţi şi cu desăvîrşire izolat, e departe de a avea farmecul postului Luozi.

„La o oră de drum, e aşezarea unei misiuni protestante.

„Acolo a putut să se refugieze fostul Şef şi să scape de răzbunarea indigenilor.

„Aci sunt mulţumit. Sunt singurul alb şi am toată iniţiativa în conducere.

„Toată ziua sunt ocupat cu instrucţia soldaţilor, cu inspecţiunea plantaţiunilor. Seara mă întorc la locuinţă şi nu ştiu când a trecut ziua.

„Am ajutoare doi indigeni din insula Cuba.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr1901-1932

„Între îndatoriri îmi e și aceea de a trimite lunar la Boma, planul regiunii ce am cercetat și unde am impus să se facă plantațiuni.

„E un început pe aci și nu tocmai ușor de a face pe negri să înțeleagă că plantațiunile sunt spre binele lor.

„Am cutreerat, luna trecută, până aproape de Isanqhila la Nord, pe malul stâng al Congului.

„Primind ordin dela Comisarul județului să mă duc la Botonqo,—când ajung acolo, găsesc alt ordin că, dacă *sănătatea îmi permite*, să plec la *Luvituku*, — distanță de 80 km.. unde mă va aștepta... și dusul pe jos... Eată Congul... Nici nu se ține seamă de depărtare și de mijloacele de transport.

„Cauza chiemării iera să mă întrebe de voiesc a fi ajutorul lui, la Luozi, și negreșit că am primit,—întîi, fiindcă e om foarte bine crescut și al doilea, fiindcă zona e mai însemnată.

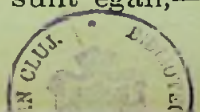
„La întoarcerea mea spre Lukungù, am avut o întîmplare... hazlie.

„M'am oprit la un șef indigen,—unul din cei mai puternici, ca să-i impun facerea plantațiunilor.

„I-am dat un pahar de șampanie, — cel mai mare semn de distincțiune pentru el, — apoi două pahare cu vin, cari, l'au amețit puțin și l'au făcut să'mi spuie câte și de toate de neamul lui...

„Venind la altă intimitate, mi-a mărturisit că, e mai bine de trei ploi (trei ani) decând nu mai poate face copii, cu nici una din femeile lui (peste o sută la număr!). A alergat la toți vrăjitorii ținutului și i s'a lămurit pricina : trecerea prin satul lor a unui misionar protestant !

„De altfel, misionarii aceștia predicând că Dumnezeu nu vrea să vadă sclavi, că în fața lui toți oamenii sunt egali,—ridică pe indigeni

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

în contra șefilor albi, pe cari îi critică. Vor să meargă prea repede cu civilizația și nu fac servicii Statului.

„Șeful, în fine,—ca să viu iar la mâhnitoarea lui mărturisire, mi-a cerut leac cu care să nimicească efectul trecerii misionarului protestant.

„Ca să nu'mi pierd prestigiul față cu el, l'am invitat să meargă cu mine la Lukungù, unde am doctorii... și i-am dat un amestec de cafea, de tăină, de sare și de puțină chinină, recomandându-i să pună câte-o mică cătime, seara, în pahar cu apă și să beà și el, și... părtașa sentimentului lui din acea seară. Iar când vor fi... în clipe de comunicațiune, să se gândiască amândoi, cu mult foc... să aibă copii, și... vor aveà.

„Șeful a plecat încântat.

„Cine știe dacă credința... nu'l va mântuì !...

„Câteva din obiceiurile lor :

„Fiecare sat are șeful lui și peste ei, un mare șef.

„Acesta, îi primește pe rînd, în fiecare dimineață, fiecare aducîndu'i plocon, ploști cu malafù.

„Chefuesc împreună până la amează, când se despart, iar marele șef se culcă.

„Femeile nu sunt admise.

Fiecare femee a marelui șef își are șimbek-ul ei și ale casei, deosebit de-a celorlalte.

„Haremul șefului întocmește un sat în jurul șimbek-ului lui.

„Niciodată aceste toate femei nu au voe să intre în locuința șefului.

„In timpul nopții, toate se adună și joacă la sunetul *tam-tam-ului*, dansul pântecelui ,—când e lună, până în zori, întrerupându-se numai până să bea malafù, sau când cad de oboseală și adorm pe loc.

„Sunetul tam-tam-ului îl însoțesc cu un fel de cântec ce seamănă mai mult a țipete,—ori

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

improvizează invocări la adresa „*Fetişului*“ lor (momâe ce o au ca un fel de zeu) sau povestirea unei întîmplări de curând, a unui fapt însemnat din chiar acea zi.

„Femeile muncesc de obiceiu pământul, bărbaţii lucrează îmbrăcăminte, fabrică malafu-ul.

„La tîrg, femeile duc marfa, iar bărbaţii malafu-ul.

„Cinci sau şase sate au tîrgul lor.

„Inainte de a plecà la tîrg, femeile trec prin satul şefului şi-i lasă în dar, parte din marfă.

„Nici un tîrg nu'şi începe ziua, până nu vine şeful cel mare.

„Când tîrgul se sparge, femeile pleacă la vetrele lor, iar bărbaţii rămân să goliască ploştile.

„Am avut de făcut o judecată:

„Un indigen, — fost boy (servitor) la un alb, vine să mi se plângă că şeful unui sat vecin, l'a pîrît că i-ar fi furat banane.

„Fiindcă fostul boy tăgăduia, şeful i-a impus proba cu Kassa (otravă). Fostul boy a primit, dar pe de altă parte fratele lui s'a dus la vrăjitor („*Fetişorul*“) şi i-a dat un porc şi cinci cutii cu iarbă de puşcă, spre a-i administrà acuzatului „Kassa“ în aşa cătime, încât să nu'l otrăviască de moarte.

„Fostul boy a înghiţit otrava şi a vărsat-o; deci a fost recunoscut nevinovat.

„Am dat hotărîrea: darurile făcute vrăjitorului s'au înapoiat fratelui fostului boy, — iar pe acesta, pe frate-său şi pe vrăjitor i-am trimis supt escortă, la Tunıba, unde să fie judecaţi de Tribunal,—proba otrăvii fiind oprită.

„E tîrziu şi mă opresc. *Jumătatea* mi „à la mode du Congo“ îmi ia tocul din mână şi'mi rîde... dulce...

„Mie'mi trece un nor pe dinaintea ochilor pentru întîia oară, dela plecarea din ţară, văd pe... aceea care mi-a omorît visul dragos-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

tei... și par'că'mi face urîcios rîsul feței ca ceaunul...

„Bah ! Femeea e aceeiaș pe tot globul...

*

Azi am înaintea ochilor *„buletinul oficial al Congului“*, și văd efectivul albilor... în această țară imensă: 1678.

„*Germani:* 17; *Englezi:* 87; *Americani:* 57; *Australiani:* 1; *Austriaci;* 8; *Belgieni:* 1060; *Danezi:* 34; *Scoțieni:* 4; *Egipteni:* 2; *Spanioli:* 6; *Francezi:* 26; *Greci:* 1; *Olandezi:* 60; *Irlandezi:* 1; *Italieni:* 102; din *Jamaica:* 1; din *Luxemburg:* 1; din *Malta;* 1: *Norvegieni:* 21; *Portugezi:* 102; *Ruși:* 4; *Sîrbi:* 1 (medic): *Suedezi*: 70; *Elveției* 11: aproape toate naționalitățile.

„In buletinul de pe anul viitor, va fi și rubrica Românilor: 1, — eu.

„Indigenii sunt 14 milioane!

*

„Toată săptămâna aceasta am fost la vînătoare.

„Câțiva indigeni au venit și mi-au spus că o ceată de elefanți se arată în fiecare noapte, de vr'o câteva zile,—de strică culturile și că doi oameni au fost omoriți.

„Am luat câțiva soldați cu mine și am plecat să-i caut.

„Patru zile am mers pe urmele lor, fără să'i pot găsi, deși li se vedeà foarte bine pașii pe teren. Ierburile ierau prea înalte, de aceea nu-i descoperiam. Am vînat două antilope, două maimuțe, mai mulți porumbei și câteva potârnichi.

„Am un nou tovarăș, *„Zero“*, câine foarte deștept și iubitor. Imi e și mie drag și nu mă despart de el decât foarte rar.

„Jumătatea mea, foarte bună casnică, îmi gătește un fel de bucate: *moambé*, foarte gustos:

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

găină cu sos făcut cu unt de palmier, cu arașide și cu salată indigenă. Îl mănânc cu pilaf.

„Am primit dela Leopoldville aparatul fotografic ce comandasem : voiu mai avea și ocupațiunea plăcută de a luà vederi.

„In privința cauciucului :

„Sunt păduri naturale de cauciuc ; pe cele mai bune le exploatează Statul; dela ele are adevăratul venit.

„Tutunul, cafeaua, cacao, sunt mai mult o chestie politică: vrea Belgia să arate lumei civilizate cu prilejul expoziținnei dela 1900, că și acestea se pot cultivà în Congo, însă cultivarea lor e un sacrificiu, căci îl costă pe Stat 90 la sută.

„Cauciucul îl recoltează și indigenii și-l aduc Statului.

„E conservat în hambare, spre a fi ferit de ploi și de arșiță, apoi e transportat la Leopoldville pe apă sau în caravane, după localitatea de unde e trimis. Dela Leopoldville, la Matadi, cu calea ferată și de aci, cu steamerul, în Europa, care pleacă regulat la 23 ale fiecărei luni.

31 Decembrie
12 Ianuar.

„E noaptea „revelionu-lui".

„De cu vreme am trimis de mi s'a cumpărat plosci cu malafù și de mi s'a adus „tam-tam" : (lăutari, mă rog).

„Odată cu semnalul de retragere, am adunat tot personalul stațiunii, împrejurul „tàm-tamului : numai decât s'a pus la joc.

„ Am pus de s'a tăiat fundul la mai multe sticle goale, s'a înfipt bucăți de lumânări pe dinlăuntru în gâtul sticlelor și am avut... lampioane, deci... iluminație.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

„Fiindcă e obiceiul ca acela ce oferă malafù-ul să beà el cel dintîiu pahar, am făcut-o și i-am lăsat pe toți să joace și să beà în voea lor.

„Mi-am amintit de această seară petrecută în școală cu camarazii și am avut dorul să o sărbătoresc aci... negreșit mai mult ca amintire...

„De altfel... nici o bucurie nu-mi luminează sufletul cu vre-o rază...

„Ba încă acest capăt de an mă găsește și mă lasă cu o puternică bronchită.

„E anotimpul ploilor...

„Pe când mă întorceam dela o neînsemnată expediție, silit s'o fac ca să pedepsesc pe un șef indigen ce nu se supusese ordinului meu de-a veni să-l judec, — m'a apucat o ploaie torențială care mi-a muiat timp de două ceasuri spinarea...

„De nu-mi va fi bine, săptămâna viitoare va trebui să mă duc să mă caut, la Matadi sau la Boma. Aci e loc foarte izolat și medic nu se află în tot județul.

„A ! dar soldații mei fac un zgomot de nesuferit...

„Așa... I-am trimis pe la șimbeku-rile lor să joace acolo.

„Jumătatea mea după moda congoleză, n'a vrut să se ia cu soldații. La îndemnul meu, mi-a răspuns:

— Cum să mă duc, când ție nu'ți e bine !

„Eată o sălbatecă... cu inimă civilizată.

„Ba mă pomenesc că'mi aduce ceva în ceașca în care beam ceaiu.

— Ce e asta, Madoue?

— Bea... E bun pentru tusă.

E „*pili-pili*“... (ardeiu).

„Strivise ardeiu și'l fiersese în apă.

„Ca să scap de stăruința ei am sorbit de câte-va ori...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

„Am tușit întîi de credeam că'mi iese sufletul ; pe urmă m'am simțit ușurat.

„Insă nu'mi e cu putință să aștept miezul nopții... și intrarea noului an...

„ Am destupat o sticlă mică de șampanie, am umplut cupa mea și pe-a jumătății, și am rostit : Trăiască... România !.

E cel dintîi nume ce mi-a venit pe limbă...

*

/ 13 Ianuarie 1912

„Ca dar de anul nou (eu mă conduc tot după calendarul nostru) am primit scrisoare dela comisarul județului, în care, în mod confidențial îmi aduce la cunoștință că sunt destinat pentru județul *Kwango* și'mi arată totodată părerea de rău că nu mă va puteà aveà cu el la Luozi. Această veste ierà rezultatul unei cereri a mea, de pe când mă aflam la Tumba.

„Partea locului îmi iera cu totul streină și trebuià să'mi bat capul să învăț limba indigenilor din acea regiune

„Știam numai că e mai sănătos, ca climat și că acolo se recoltează cauciucul pe un picior foarte întins.

„Personalul stațiunii a primit cu mâhnire vestea apropiatei mele plecări.

„ Negrii se hotărăsc cu cea mai mare greutate să'și schimbe locul când e vorba de depărtări mari : jumătatea mea s'a bătut câtva timp cu gândurile și s'a decis să meargă cu mine... dac'o iau... Va să mă gândesc eu, acuma.

„Boy-ul mi-a spus verde'n ochi că nu mă însoțește.

„ A doua zi soldații mi-au trimis vorbă pe serjent, să-i iau cu mine : ca să nu-i mâhnesc mai mult, le-am lăsat speranța că, dacă mi se va învoì să am la Kwango soldați mai numeroși, îi voi cere pe ei.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

„Dragostea soldaților mei, mi-a încălzit sufletul.

*

„In drumul spre Tumba m'am îmbolnăvit greu...

„Aveam semne de hematurie: dureri grozave de șale și în abdomen.

„Oprindu-mă în câte un sat și zăcînd câte o zi, două, în pat, așa am ajuns la Lukungù...

„ Nu mai puteam mistui ce mâncam...

„La „etapa" din urmă, înainte de-a ajunge la Tumba, m'am simțit ceva mai bine; organismul meu viguros, a rezistat.

„Medicul m'a asigurat că schimbarea de aier îmi va grăbi însănătoșarea.

„Mi-a găsit ficatul congestionat întrucâtva.

„In adevăr climatul Tumbei mi-a făcut bine și am început a mâncà.

„Mâine cred să pot plecà.

„Itinerariul îmi va fi:

Tumba—Tumba Many, 6 zile; Tumba Many Popokabaka 8—10 zile... pe jos!

*

Februarie

„ La Tumba-Many m'am oprit câteva zile, ca să mai mă întăresc și în timpul acesta, — fiindcă trebuià să'mi schimb oamenii caravanei, — să am când găsì alții și a'mi face aprovizionarea cu cele trebuincioase.

„Eată însă că șeful postului, *un sub-ofițer*, îmi arată ordin dela Comisarul județului să nu plec, ca să-i dau ajutor până ce-i vor sosì agenți.

„I-am răspuns că sunt bolnav, și iam dat eu, lui, ordin să'mi găsiască purtători ca să mă întorc la Tumba: negreșit, purtarea comisarului județului mi s'a părut... curioasă. Trebuià, cred, să'mi comunice direct ordinul și să'mi

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

încredinţeze provizoriu conducerea postului, destul de însemnat, iar nu să mă pună supt ordinele unui... inferior în grad.

„I-am scris d-lui comisar, în chip cam... usturător, arătându-mi regretul că nu-i pot executa ordinul, — fiind bolnav, — şi am plecat la Matadi, iar de aci am luat vaporul la Boma să mă plâng guvernatorului.

„Mi-am luat angajament de onoare pentru trei ani, dar dacă nu mi se va face dreptate, mă voiu întoarce în Belgia.

„De mi se va face dreptate, voiu cere să merg la Nil: acolo cel puţin e viaţă cu adevărat militară: explorări, lupte cu arabii şi cu indigenii (revoltaţii — dezertori).

„Cu toate că m'am convins că, dacă nu eşti Belgian, cu greu ţi se recunosc meritele, — cunosc cazuri cu ofiţeri suedezi, cari, distingîndu-se în luptele cu Mahdiştii şi cu revoltaţii, li s'au făcut înaintări în grad.

In Mongala, pe urmă, sunt primejdii mari de înfruntat: acolo e de mine.

„In acest ţinut unde se recoltează cauciuc pentru Stat, s'au revoltat indigenii şi au atacat, prin surprindere, postul unde erau doi albi... pe cari *i-au mâncat*.

„Postul vecin aflând, a pornit în ajutor, 2 albi şi soldaţi: au fost şi aceştia atacaţi şi mâncaţi.

„S'a organizat atunci un corp expediţionar de 300 soldaţi negri, supt comanda unui ofiţer...

„Revoltaţii au început a curge ca... furnicile.

„Ofiţerul a făcut „careu“ cu trupa şi i-a aşteptat să se apropie.

„Indigenii văzînd că soldaţii nu trag, au socotit că s'au strîns de teamă, aşa grămadă, şi s'au apropiat până la o sută de metri.

„Ofiţerul a comandat: foc, şi indigenii, de spaima celor căzuţi ca... muştele, au aruncat

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

sulițele și puscile lor primitive și au rupt-o de fugă.

„Pe urmă s'a făcut pace: solii, înaintează, tîrînduse pe pămînt, fără arme, ca semn de supunere, — și pacea se încheie...

*

4 Martie.

De două zile sunt la Boma, după un drum peste măsură de obositor, prin locuri pe unde căldura te doboară, și apoi pe platouri, până la 1000 m. înălțime, pe unde tremuri de frig: câtă deosebire!

„Căldura, aci, e mai de suferit.

„Câtă deosebire apoi între impresiunea ce mi-au făcut, cu un an în urmă și cea de acum: ca între speranță și lipsa de încredere.

„Guvernatorul fiind în inspecție în Haut-Congo plec peste două zile la Banana cu vaporul și cred să stau vre douăzeci de zile, până ce dînsul se va întoarce la reședință.

„Medicul mi-a făcut vizita medicală și mi-a încuviințat acest timp de odihnă. Nu i-am spus nici lui, nici altora adevărata cauză a coborîrii mele aci.

„Am aflat însă, în urma unor cercetări directe, că împotriva comisarului județului Kwango — de care și eu mă voiu plânge, — sunt multe reclamațiuni pentru „înjosirile" ce le face să sufere ofițerii de supt ordinele lui.

„Sper că voiu avea dar câștig de cauză...

„Mi s'au dat câteva scrisori, întârziate aci, cari m'au mirat: de la persoane din țară, ce nu le cunosc, cari mă știu însă în Congo și îmi cer lămuriri, ca să vină și ele. Intre acestea sunt și scrisorile a doi căpitani.

„Le voiu răspunde, negreșit.

*

„După opt ore de drum, cu un vaporaș, am ajuns la Banana.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

„Ne-am oprit în două locuri: la *Zambi*, post militar, unde se instruiesc recruții și la *Maleba*, unde se exploatează o pădure pentru lemnele de foc ce se trimit la Boma, la Banana și la Matadi.

„M'am instalat în Sanatoriul Statului, unde suntem 15 bolnavi și convalescenți, veniți pentru însănătoșare.

„Fac băi în ocean, în fiecare dimineață și mă distrez, de monotonia vieții de sanatoriu, cu *Zero* (cățelul meu): nedeprins cu sgomotul valurilor, cu greu l'am făcut să intre în apă. Pe urmă a început să alerge după ele, când se retrag, și să fugă de ele, când se întorc. Jocul lui e plin de drăgălășie.

„Cealaltă parte a zilei o trec întins pe scaunul meu lung, pierzându'mi privirile în adîncul zării mișcătoare și gândindu-mă... da, la țara mea... la prietenul unic ce-am avut...

„Cum va fi trăind cu Lucreția lui? (Nu i-am uitat numele... Dar inima nu'mi bate mai tare)...

„Par'că m'ajunge dorul de ogorul meu... chiar de unchiul meu, om bun, — cu toate acestea nu prea legat de sufletul meu...

„Dar nu... Nu trebue să mă întorc... Voiu să rămân aci...

„Citesc, une ori: am cărți d'ajuns, franceze.

„Azi am fost chemat de un locotenent, bolnav. L'am găsit în delir, deși prânzisem cu el la 11 jumătate din zi.

„Am trimis după medic:

„Mi-a spus că e atins grav de hematurie... (urinare cu sânge, din cauza ruperii unui vas însemnat intern). Foarte rar bolnavul scapă cu viață, căci dacă accesul hematuric trece, sângele curs provoacă așa de mare anemie, că moartea se întîmplă.

„Camaradul meu a încetat din viață a doua zi, — astăzi, la ora la care mă chemase în ajun.

„La ora 5 seara l'am dus la lăcașul de veci... adînc mișcat: ierau de față toți agenții Statu-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

lui şi câţiva de pe la factoreriile particulare.

„Peste cosciug, drapelul ţării.

„Un pluton de soldaţi indigeni au urmat targa dusă de patru soldaţi.

„După ce a fost coborît în groapă, fiecare am aruncat o mână de pământ peste cosciug; soldaţii au tras o salvă d'asupra mormîntului şi ceremonia s'a sfîrşit.

„Fie-i ţărîna uşoară !

*

„Clima Bananei e sănătoasă, deşi se fac o mulţime de lacuri ce ţin mult, în epoca Equinoxului, când toată staţiunea e în apă. Căldurile sunt foarte mari.

„Poziţiunea ei, pe glob, e :

Latitudine : 6° 00',23".

Longitudine est- Greenvich : 12°, 26', 15".

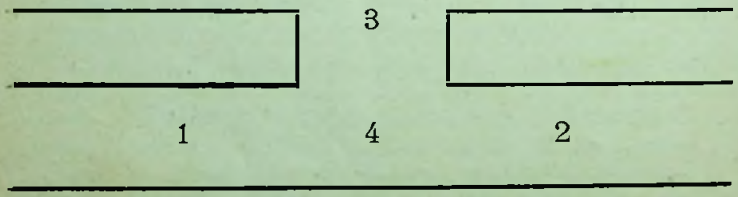
Declinaţiune magnetică : 16°, 40'.

„Am asistat la înmormîntarea unui indigen :

„Pe dată ce moare indigenul, e afumat, înfăşurat cu pânză, iarăş pus la fum şi aşa mereu până ce înfăşurarea în pânză ajunge la un metru diametru.

„Cu cât mortul a însemnat mai mult, in viaţă, cu atât grosimea înfăşurării în pânză e mai voluminoasă, şi cu atât mai mult se întârzie ceremonia înmormântării.

„Şeful murise de mai bine de un an şi fusese lăsat în şimbekul lui. Ca să'l scoată de acolo, s'a dărîmat partea de dinaintea şimbek-ului.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

1) E locul unde se îngroapă mortul.

2) „ „ „ „ pun capre, oi, găini, porci, manioc, malafù, — într'un cuvînt proviziuni pentru lungul drum ce are a face: indigenii cred în metempsicoză.

4) Locul rezervat pentru sclavii şi pentru femeile destinaţi a fi îngropaţi de vii.

„Acest obiceiu tinde să dispară.

„Când toate au fost puse în groapă, indigènii egali ai mortului, aruncă o mână de ţărînă fiecare, iar sclavii astupă groapa, aşezându-se pe brânci şi împingînd pământul cu coatele, până ce o acopere.

3) D'asupra groapei se face o mică movilă, pe care se înfig sticle, farfurii şi altele, ştirbite, ca să nu fie furate.

„Pe multe mormînturi se aşează câte un „*fetiş*“ mic, care să le păziască.

VII

2 Aprilie 1912

„Vin dela audienţa ce am avut la Guvernator. M'a ascultat cu bunăvoinţă, mi-a dat dreptate şi mi-a împlinit dorinţa: fac parte din expediţiunea comandantului Chaltin, cu menirea de a pedepsi pe arabii dela Redjaf, aproape de Nil, pe paralela a 5-a, între meridianele 31° şi 32°.

„Cel mai înaintat post din partea locului, e Lado, pe Nil la $5^{0}1/_{2}$ paralelă.

„Va trebui să facem drumul în 5 luni de zile, dela Leopoldville, punctul extrem al căiei ferate. Cinci luni, — bine înţeles dacă corespondenţa o vom aveà regulată.

„De altfel, expediţiunea aceasta are şi însemnătatea că va cuceri cel din urmă teren ce a mai rămas nesupus şi va deschide comunicaţiunea Africei în lung.

„Dacă voiu trăi şi dacă îmi voiu reînnoi an-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

gajamentul, — ceea ce de sigur va fi, — în timpul concediului de șase luni în Belgia, voiu pleca poate pe Nil și dela Cairo voiu luà steamerul...

„E viziune în viitor; până atunci am convingerea că voiu trece prin mari greutăți și primejdii: dar aceasta am și voit-o.

„N'am venit s'o fac pe logofătul și să mă înfund în o regiune, ca să... huzuresc, — suportând mizeriile unei administrațiuni încă la începutul ei, în care se ține seamă de naționalitate... De ce atunci mai primesc dumnealor serviciile atâtor Neamuri?

„Hei, dacă guvernatorul nu ierà om cu judecată, cu siguranță demisionam și plecam în America.

„Dar misiunea expedițiunii Chaltin e frumoasă și am credința că mă voiu distinge.

„Vaporul e gata de plecare la Tumba...

„Când voiu mai avea timp să mai iau condeiul, în răgaz, și să stau de vorbă cu mine însumi?

*

Pe bordul vaporului „Brabant"

10 Aprilie.

„Am timp liber...

„Eată anul, astăzi, decând mă aflam pe steamerul „Leopoldville" ce mă ducea în Congo.

„Da, a trecut anul — în ziua de 6 Aprilie, de când m'am îmbarcat la Anvers.

„Exact, tot în ziua de 6 Aprilie m'am îmbarcat acum la Leopldville, pe „Brabant", pentru Congo de Nord. (Haut Congo).

„Domnește mare însuflețire pe bord: însemnătatea expedițiunii îi mulțumește pe toți...

„Totuși, un incident a aruncat un văl de tristețe peste mulțumirea obștească: un negru

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

spălă rufe în o parte a vaporului. Deodată cade în fluviu. Până să fie scăpat, l'a înhățat un crocodil și n'am putut să'i dăm nici un ajutor.

„Să fie ziua accidentelor?

„Aud că vaporul s'a înămolit în nisip. Fluviul, deși foarte lat, nu e prea adînc.

„Am stat până ce s'a putut pune iar pe drum..

„Vaporul e mare: 9 m înălțime pe apă, 52 m. lungime și 8 m. lățime.

„Pe bord, afară de cabina căpitanului, sunt 12 cabine cu câte două paturi, o sală de mâncare, un bufet și o cabină mare, pentru persoane însemnate.

„La capătul vaporului, doi negri sondează continuu apa, cu niște lanțuri de 2 metri lungime.

„Fundul vasului e aproape orizontal și roțile le are dinapoi.

„Ziua toată mergem; noaptea ne oprim.

„In timpul nopții negrii taie lemne pentru mașină.

„Malurile fluviului sunt mai peste tot locul înnalte și acoperite cu copaci. Nu se poate monotonie mai mare, ca priveliște.

„Din când în când câte un port, unde vaporul se oprește spre a se aprovizionă cu lemne.

„Minele de cărbuni nu s'au descoperit încă.

*

„De trei zile n'am mai luat condeiul, din cauza căldurilor doborîtoare: nu ne puteam găsi loc, pe tot vaporul.

„Azi e răcoare cum trebue.

„Nu pot stă pe punte fără mantă. De aceea prefer cabina. O ladă mi-am făcut-o masă, alta scaun... și pot scri.

„De ieri malurile au început să fie joase și păduroase: abia se zăresc șimbek-urile indigenilor pe unde sunt sate...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Luntrile lor însă stau înşiruite la ţărm, ca uitate.

„Palmierii se răresc mereu.

„Hipopotamii, cum văd vaporul, cete-cete se apropie, dar ca la 50 m. se opresc: nu au curajul să-i stea în cale.

„Crocodilii, de pe malurile nisipoase, sar în apă, la trecerea vaporului, par'că spre a se ascunde şi a pîndi...

„Pe vapor suntem 14 călători. Dintre expeditionari suntem numai căpitanul comandant şi eu.

„Şeful expeditiunii şi trei ofiţeri (un sublocotenent şi 2 locotenenţi) vor pleca după o săptămână.

„Din convorbiri cu căpitanul am luat note asupra organizaţiunii forţei publice (armata).

„Cei dintîi soldaţi au fost recrutaţi, pe termen de trei ani, din Senegal, Sierra-Leone, Acra, Elmina-Lagos, Zanzibar, etc., cu solda de 1 leu 25 bani pe zi, plus hrana şi plata drumului (dus şi întors).

„In anul 1885, s'a putut recrută cei dintîi soldaţi indigeni din regiunea Bangala, apoi din Manyema. Azi, recrutarea se face în toate părţile, în două chipuri: prin angajamente voluntare dela 2—5 ani şi prin recrutarea miliţienilor. Prin aceasta din urmă se înţelege numărul ce fiecare şef indigen, recunoscut de Stat, trebue să dea forţei publice, pe fiecare an.

„Guvernatorul general fixează numărul pentru fiecare regiune şi termenul de serviciu e de 7 ani, pentru miliţieni.

„Mai e o categorie, neimpusă: — reangajaţii, pe termen de 2 ani.

„Azi, solda e numai de 21 bani pe zi, pe lângă îmbrăcăminte, locuinţă, hrană şi cheltuiala repatrierii.

„In regiunile în cari moneda nu are curs, contra-valoarea se dă în efecte aflate în magaziile Statului.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

„Voluntarii cu angajament mai puțin de 3 ani, se instruesc la reședința județului; ceilalți și milițienii, sunt trimiși în cele patru „câmpuri de instrucțiune“ (tabere), unde fac un stagiu de un an și de unde apoi trec la companii. După ce și aci stau un an, sunt trimiși la posturi.

„Pentru a putea fi recrutat, indigenul e căutat de medic.

„Etatea ce se cere e 12 ani.

„Mai bătrân ca de 30 ani nu poate fi.

„Înălțimea e 1 m. 40; circumferința toracică minimă: 0 m. 66.

„Arma este: „Albini“.

„Statul mai are și armele sistem „Chassepot“ și „Snyder“, păstrate în magazia de arme din Boma, pentru anume cazuri.

„Pentru tir și pentru diferitele exerciții, Statul a hotărît de fiece soldat: 50 cartușe de războiu, 10 cartușe oarbe și 60 cartușe cu capse.

„Albii sunt înarmați cu pusci Mauser (belgiene).

„E proectată întocmirea unei companii „model“ de 200 oameni, recrutați printre cei mai buni din toate companiile. Un pluton din această companie va fi armat cu revolvere cu repetiție sistem Mauser, cari, se pot transforma în carabine.

„Compania aceasta va aveà ca misiune să se ducă a supune pe revoltații *Batetela*.

„Materialul artileriei cuprinde: 13 tunuri Krupp, de munte, de 0.075; un tun Krupp 0.035; 32 tunuri de bronz $2^{7}/_{8}$ „pouces“; 2 tunuri „Hotchkiss“ de 0.037; 24 tunuri „Nordenfelt“ de 0.047 (demontabile) și 16 mitraliere Maxim cari se pot încărcà cu cartușele Albini.

„La Boma e în construcție un fort.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Coloniile de copii.

Misiuni catolice și protestante, adună copii pe cari îi creștinează, îi învață carte și când sunt formați, îi trimit să facă serviciul militar.

„Cei ce nu îndeplinesc condițiunile de a fi recrutați,—adecă nu sunt destul de desvoltați, nu sunt înapoiați șefului satului de unde vin. ci trimiși misionarilor, în o colonie de copii.

Sunt colonii și pentru fete, unde li se dă cultură ca și băeților, apoi sunt măritate numai după creștini, așa că s'a început întocmirea de sate creștine.

*

In privința limbii, e aceiași în Congul de Jos, —județele Banana, Boma, Matadi, Stanley-Pool, Cataracte și Kwango oriental, — cu prea puțină deosebire de cuvinte și se numește „*Fiote*".

„Iar când indigenii nu vor să fie pricepuți de Albi, întrebuințează anume dialect, pe care nici cei mai vechi europeni în Congo, nu'l pot deprinde.

„In Congul de sus limbile cele mai însemnate sunt: *Bangala comercial*, (limba tribului Bangala), care, înainte de venirea Albilor, ierà cel mai deprins cu comerțul și călătoriă în toate părțile) vorbită sau înțeleasă de toate triburile din Nord, *Kissoelly*, cea mai frumoasă și cea mai bogată,—vorbită în județele Stanley-Falls și până la lacul Tanganyka.

„Fiecare trib are în deosebi dialectul local. Negrii învață foarte repede orice limbă de a Congului.

„Așa, când am venit din Europa. am avut boy un indigen din tribul Kassai, al cărul alb se întorsese în Europa. Intr'o săptămână a în-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

vățat limba „Fiot", în timp ce eu habar n'aveam încă de această limbă.

„Boy-ul ce am acuma e din Congo Francez, dela Loango: știe vorbi limbile franceză, engleză și portugeză, pe care cu greu le-a învățat, dar pe cari le vorbește destul de bine.

*

„Vremea se menține răcoroasă, ceeace mi-a învoit să iau câteva fotografii...

„Tot azi am și plecat din *Coquilhatville*, capitala județului Equator, unde ne oprisem aseară.

„Orașul e foarte plăcut ca înfățișare și curățiе: strade largi, perpendiculare una pe alta; la o parte și la cealaltă a stradei, plantațiuni de cafea și câte un paimier ici, colea.

„Intre plantațiuni, casele, toate în acelaș stil, de cărămidă și acoperite cu „nianga" (iarba-trestie de care Congul e plin).

„Clima e nesănătoasă însă din cauza mlaștinilor; apa de băut, foarte rea; cu toate că se fierbe, cazurile de dizenterie sunt numeroase și frequente.

*

„După trei ore de oprire în *Nouvelle-Anvers*, —timp cerut de descărcarea materialului destinat, am plecat cu impresiunea că acesta e cel mai frumos oraș ce am văzut până acum în Congo. Casele sunt de cărămidă, acoperite cu tăbliță de pămînt ars, puse la distanțe mari. Străzile au copacii „*arbre-à-pain*", de-oparte și de alta, ale cărora frunze late fac multă umbră. Fructul lor e foarte hrănitor și căutat mult de indigeni. Nouă ne-a părut mălăios.

„Acî este și o misiune romano-catolică, ce crește copii de ai indigenilor.

„Cimitirul, foarte bine îngrijit, are înfățișarea unui cimitir mahomedan, de departe văzut.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

„Toți călătorii,—afară de trei, între cari și eu, —au fost și sunt încă bolnavi de friguri.

„Am avut, în scurtul timp de oprire, o bucurie deosebită: m'am întîlnit cu doi din tovarășii de drum din anul trecut, din Anvers până în Congo : un medic și un judecător.

„In întîiul moment ne-am uitat lung, ei la mine și eu la ei: bărbile mari, pielea arsă de soare și cam gălbinicioasă a obrazului, ne arătă schimbați...

„Dar apoi ne-am recunoscut și ne-am strîns mâinile cu adîncă mulțămire...

„Curios mi-a părut când mi-au spus că amândoi vorbiseră de mine, cu o seară înainte: și eată că ne-am întîlnit...

„Din 36 de inși, câți am fost în clasa I-a cu destinațiunea pentru Congo, am rămas numai 23: ceilalți, parte s'au întors în Europa, parte s'au dus... în altă lume...

*

„Câteva ore ne-am oprit la *Mobeka*, — reședința Societății congoleze „Anversoise", din regiunea Mongala,—unde au fost mâncați cîțiva albi,—ceeace am trecut deja în notele mele.

„Indigenii, acì sunt cu totul goi, numai dinnainte poartă ca un fel de fustanelă, făcută din fire subțiri scoase din coajă de copaci.

„Am luat câteva vederi.

*

„Suntem la Ibembo. Până aci, dela Bumba, unde am lăsat vaporul, am făcut drumul în „pirogi",—luntri,—urcând mereu Zairul (Congo) și rîul Itimbiri, câte 6 până la 9 ore fiecare „etapă".

„Ba într'un loc, unde cu câteva zile înainte indigenii mâncaseră pe șeful postului, nu ne-am putut oprì, de oarece nu puteam fi în siguranță și a trebuit să facem două etape : neplăcut lucru, drum prea obositor să stai 15 ore ghemuit

în luntre, cu toate „bagajele" și să mai ai a suferi și pișcăturile până la sânge ale unui soiu de muște invizibile (dar foarte simțite) numite „*Marangouins*". Acolo unde ești pișcat, locul se umflă și doare rău.

„La 10 seara, în sfîrșit, am ajuns la post, bucuroși să găsim simbek-ul unde să ne întindem. De mâncare nu ne mai ardeà.

„Chip mâncasem niște vînat în pirogă și „*șikuango*", în loc de pâine.

„Rădăcina de Manioc se usucă la soare, se pisează și făina, după ce s'a cernut printrun fel de sită, se amestecă cu puțin unt de palmier și se face ca mălaiul țărănesc, la noi: el ține loc de pâine și i se zice: *Șikuango*.

„Când, după ce am intrat în simbek, ne pomenim cu niște viermi negri (mille-pieds) scârboși la vedere, că umplu pereții, tavanul, că furnică pe jos...

„Ne-am dus să dormim în pirogi: pas de dormi însă, din pricina țânțarilor!

„Atunci am aprins un foc mare, ne-am strîns toți în juru-i și am trecut noaptea bând cafea și mâncând șikuango.

„Uite, ce să spun, și asemenea necazuri au nu știu ce vrajă, când te gândești unde te afli, — și că rău cu rău, — dar mai rău fără rău...

„Ieram, 6 albi: 2 preoți și doi frați romanocatolici, destinați coloniilor de copii din Ibembo, căpitanul belgian și eu.

„La Bumba am stat numai o zi, până să găsim lopătarii trebuincioși.

„Și aci am găsit doi din tovarășii de drum până în Congo. Amândoi se întorc prăpădiți de bolnavi, — unul de dispepsie, celalt din cauza omoplatului străpuns de un glonț.

„Cel dintâiu ierà un uriaș de om: acum umbra lui.

„Bumba e încă în formațiuue, dar e un centru comercial foarte însemnat. Toate vapoarele dela Leopoldville aci descarcă tot ce a-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

duc și de aci se împarte totul, în restul Congului, până la Tanganyka.

„Acum sunt numai două case gata pentru albi și magaziile de depozitat cauciuc și fildeș.

„Pirogile, — pe cari am plecat, — sunt niște trunchiuri de copac scobite, de o lungime ce variază între 5 și 8 metri, de-o lărgime între 50 c. m. și până la un metru, — foarte rar.

„Cam la mijlocul pirogii este un umbrar de foi de palmieri sau de bananieri.

„Numai doi albi pot sta în o pirogă, 2 soldați și lopătarii, între 10 și 20 inși: din aceștia doi stau la câpătâie spre a cârmui și ceilalți înapoia umbrarului și a sarcinilor.

„Indemănarea lopătarilor e de admirat, ca și mișcările de-o mare regularitate și în acelaș timp făcută.

„Aceste mișcări și le însoțesc cu cântece, cari, ritmează cu mișcările: unul cântă, ceilalți țin isonul.

„Pe unde sunt hipopotami și crocodili, de temut, unul din lopătari bate mereu cu un băț în latura pirogii.

„Ceasuri întregi lopătează fără să-i vezi obosiți.

„Țin foarte mult apoi să nu le treacă altă pirogă înainte și de li se întîmplă aceasta, te asurzesc cu strigătele lor și cu bătaia din picioare pe fundul pirogii, — de bucurie la unii, de necaz la alții.

„De la îmbucătura rîului Itimbiri în Zair, malurile sunt numai păduri foarte dese, ici și colo întrerupte de mici locuri „defrișate“ spre a se face pe ele intocmirea noualor posturi ale Statului, unde trecătorii să poată stà noaptea.

„Maimuțe și papagali, pe aci, se ivesc cu droaia: papagalii ne zboară pe de-asupra capetelor.

„Prin unele locuri ale rîului pe unde sunt insule, trecerea e pe supt întrețesătura de ra-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

muri, care dă puţină răcoare şi te lasă să respiri în voe

„In unul din aceste canaluri încântătoare ne-am oprit la vremea prânzului, am apropiat câte-trele pirogile şi ne-am ospătat, făcînd cinste şi raţelor sălbatece, vînate în drum.

„De altfel nu ierà zi să nu vînăm raţe, foarte numeroase pe aci.

„In timpul mesei priviam la cetele de maimuţe adunate în juru-ne şi cari ne făceau să petrecem cu salturiile lor minunate.

„Am luat vederi, cari de sigur, vor fi de mare efect.

*

„La Ibembo am găsit pe comisarul judeţului, venit în inspecţie. Ne-a primit în chipul cel mai amical, aşa că de trei zile ne aflăm aci.

„In Ibembo e cel din urmă biurou poştal. Oraşul e la 24°, 17' 21" longitudine Est—Greenwich, cel mai însemnat post din judeţ, unde se recoltează cauciucul, cantitate şi calitate, cel mai bine cotat pe piaţa Anversului. Costă loco, 13 bani kgr., cel mult 25 bani, până la cât Statul a fixat preţul pentru regiunea aceasta.

„Negrii pe aci sunt canibali.

„Trecem prin primejdia de a fi atacaţi şi... cine ştie... mâncaţi rasol sau friptură...

VIII

„Sunt la simbek-ul No. 3, pe drumul dela Buta la Zobia — drum care e gata numai de o lună, croit spre a se putea economisi din timp.

„Imprejurimile lui nu sunt încă explorate.

„Drumul acesta urmează direcţiunea Nord-Est, spre a întîlni vechia cale ce duce la Donga, — şi care, ierà dela Ibembo la Djabir, mai înainte şi de aci se urma cu pirogile, pe rîul Uellé până la Donga.

„Ce pustietate! In trei zile de marş n'am în-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

tîlnit nici un sat indigen. In unele locuri am dat peste simbek-uri în bună stare, dar părăsite, de ale indigenilor, ceea ce dovedià că noul drum i-a făcut să se retragă în interiorul pădurilor.

In unul din acestea m'am adăpostit de ploaie, în timpul nopții, — fiindcă ploua mereu de la 3 din spre ziuă. — ploaie, măruntă și deasă, nu torențială ca în județul Cataractelor.

„Nu pot notà toate întîmplările, căci adăpostul e mai mult cu numele din cauza acoperemîntului de frunziș, prin care ploaia străbate.

„Le voiu notà, când voiu ajunge la Bomokandi, unde popasul ne va fi mai lung.

*

Simbek-ul No. 6. Notez și ziua : 16 Maiu, — ora 4 jumătate după amiază, căci e singura zi de când am plecat din Europa, când sufer, când durerea îmi răvășește sufletul...

„La 7 de dimineață am pierdut pe bunul și nedespărțitul meu tovarăș *Zero*, victimă a groaznicei boale, hematuria.

„Ori câte îngrijiri i-am dat, au fost în zadar...

„Și cu ce ochi se uità la mine, par'că 'mi ziceà: scapă-mă... Te iubesc, stăpâne... Cum? nu poți să mă scapi?

„Și se tîrà să'mi lingă mâinile, și gemeà...

„Pe urmă abia mai puteà să ridice capul, ca să mă priviască... Nu voià să'și ia ochii dela mine... Și cum mă înduioșa căutătura lui!

„Nu știu, nu'mi aduc aminte să fi plâns, de când am plecat de-acasă, copil încă; pe credinciosul meu Zero l'am plâns cu lacrimi și când l'am încredințat pămîntului, m'am simțit mai singur de cât oricând, nenorocit.

„D'asupra groapei am pus un trunchiu de copac, gros, și cu un fier înroșit în foc am scris pe trunchiu :

„Ci-git Zéro, le fidèle chien du soulieutenant Frounzaro, mort le 16 | V | 1912 à 7 heures a.m.“

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

„Soarele, care stătuse ascuns în nori până în acest moment, s'a arătat, palid, pentru o clipă, spre a'şi cere iertare par'că, fiindcă cu omoritoarea lui arşiţă face să sufere, oameni şi animale.

„Am mai privit odată locul în care îmi părăsisem, pe acela ce nu mă părăsise niciodată, şi m'am dus să'mi fac pregătirile de plecare.

„Satul în care a murit Zero, se numeşte Kamin...

„Sărmanul meu tovarăş şi-a găsit aci... cămin-ul...

*

Bomokandi

„Sunt de ieri aci. Răsuflu. Sunt mulţumit. Popasul îmi va fi aci până mă va ajunge comandantul Chaltin, şeful expediţiunii.

„In drumul dela Ibembo la Buta am făcut cunoştinţa *„rapidelor"*, — locuri pe unde curgerea apei e foarte repede, iar pe unde sunt stînci, formează cascade.

„Am admirat, ne putîndu'mi stăpâni totodată un fior de teamă, dibăcia lopătarilor pe unde curentul e mai ameţitor de iute, pe unde lupta e încordată spre a scoate luntrea din vîrtejuri.

„Din cauza curentelor Zairul ajunge a fi nenavigabil prin multe părţi.

„Fluviul Congo sau Zairul curge pe o întindere de 4.700 Km. El izvorăşte din munţii Tchingombo cari se înşiră la sud-Estul lacului Tanganyka.

„Supt numirea de Tchambez intră în mlaştinele Banguelo, de unde iese printre maluri trestioase cu numele de Luapula, urmează spre nord, unde, după 275 Km. întîlneşte lacul Moëro. La ieşirea din lac coteşte, spre Nord Nord-est, se aruncă din cascadă în cascadă pe teren foarte accidentat până la satul Ankoro, unde întîl-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

nindu-se cu rîul Lualaba ia numirea de Congo. De aci se îndreptează spre Nord, apoi, spre Nord-vest până la Nyangwé. Ceva mai la vale, deşi se lărgeste considerabil, nu poate fi navigabil, din cauza cursului prea agitat, decât cu pirogile şi cu greutate.

„Supt Equator enorme stînci de granit par a voi să-i opriască scurgerea, dar el le trece în cele 7 cascade, pe unde nici o luntre nu poate trece.

„După cele şapte sărituri cari, în onoarea lui Stanley, descoperitorul lor, se numesc Stanley-Falls, şi unde e oraşul Stanleyville, fluviul îşi îndreptează cursul pe o întindere de 350 Km. spre Nord-vest, apoi spre Vest, cam tot pe o aceiaşi distanţă şi coteşte spre sud-vest până la imbucătura în ocean.

„Pe tot drumul lui de 1000 Km. între Stanleyville (490 m. înălţime), şi Equator (409 m. înălţime), curentul e lin, în mijlocul unei vegetaţii bogate şi printre insule, din cari, cea mai mare are 100 Km. lungime. După trecerea Equatorului, la o mălţime de 300 m. se varsă în lacul numit Stanley-Pool, a căruia suprafaţă e de 250 Km. p. ieşind de aci, coteşte spre vest şi sud şi străbate o strîmtoare stîncoasă, izbindu-se clocotitor şi întocmind 32 cascade pe întindere de 350 Km. numite „les rapides de Livingstone“, şi cari, timp de 4 secoli au oprit ori ce mers înainte al exploratorilor.

„Puterea curentului lui e atât de mare, că la vărsarea în ocean se găseşte apă nesărată pe o întindere de 12 Km. Iar sondajele au dovedit că albia lui se prelungeşte în ocean până la 550 Km., de o parte şi de alta a curentului fiind munţi submarini formaţi de el, a cărora înălţîme mijlocie e de 1640 m.

*

„Tot în drumul spre Bomokandi am făcut şi cunoştinţa furnicilor negre.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

„Ierà spre ziuă, când somnul e mai dulce: de-odată mă simt ca năvălit de ceva care mă pișcă și mă furnică. Sar și aprind lumînarea. Ce să văd? Tot corpul îmi iera negru de niște lighioi de furnici de toate mărimile. Un întreg corp de armată manevrà în toate direcțiile patului.

„N'am mai putut dormì.

„La alt popas, altă năvală: a șobolanilor, cari, mi-au ros tot ce aveam în lăzi, — până și curelele dela pusci.

„Bine că ne-au scăpat tefere... urechile!...

„In unele locuri, în codri, caravane mari de furnici mari, negre și roșii, treceau în latul drumului, pe lărgime de cel puțin un metru... Numeros popor...

„Cel din urmă om al caravanei noastre, sosit la popas după 45 minute încă întîlnise marea revărsare furnicărească!

„Dela Buta la Zobia și de aci la Bomokandi am trecut prin partea septentrională a enormei păduri equatoriale, care, încetează la malurile rîului Bomokandi.

„In unele locuri copacii sunt uriași de 50—60 metri înălțime și de-o grosime pe care 20 oameni de-ai caravanei, nu au putut-o acoperì. Felul copacilor e foarte variat și frunzișul atât de des că razele soarelui nu'l străbate niciodată.

„Edera e atât de extraordinar desvoltată că învălue cu totul copacii uriași.

„O particularitate a acestor copaci e că, rădăcinile lor nu se adîncesc în pămînt, ci se întind aproape de suprafață pe o lungime de câteva zeci de metri.

„Și e un sgomot continuu în acest enorm codru, sbîrniitul de insecte, țipetele maimuțelor, strigătul păsărilor...

„Câte-o ceată de elefanți se ivește deodată și cum ne vede dispare, în adîncul codrului.

„Intr'o margine a pădurii am împușcat o mai-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

muță, de mărimea unui copil de 2—3 ani, care stă izolată pe o cracă. Rănită numai, a stat locului și a început a țipă. Pe când mă pregătiam să trag a doua oară în ea, văd o droaie de maimuțe alergînd în sărituri din cracă 'n cracă. Una din cele mai mari a luat-o în brațe și a fugit cu ea, urmată de celelalte. Le-am lăsat în pace și mi-am urmat calea.

„De-alungul pădurii am văzut o mulțime de gropi, făcute de indigeni pentru prinsul feluritelor animale.

„Mă aplecaiu asupra multora ca să văd de se putuse prinde ceva: cu mirare am văzut în una o hienă și o antilopă, și lucru curios, deși hiena iera d'asupra antilopei, n'o sfîșiase.

„La Zobia căpitanul meu s'a îmbolnăvit de friguri și abia i-am găsit un adăpost bunicel,— de oare ce Zobia e numai de trei luni înființată. Eram foarte îngrijat de sănătatea lui, dar după 4 zile, fiindu-i mai bine am, plecat spre Bomokandi; totuși drumul l'a făcut în hamac, purtat.

„In a doua-zi de marș, pe când îmi urmam liniștit calea, văd că vine în fuga mare spre mine un indigen și că'mi cade în genuchi. Abia răsuflând, îmi cere să'l scap, luându'l cu mine, căci un Șef din vecinătate, al cărui prisonier ierà, voià să'l... mănânce.

„Deocamdată am bănuit că mi se întindeà o cursă.

„Indigenul mă încredință însă că Șeful venise în sat la el (la indigen) și că mai luase prizonieri și pe alți doi frați ai lui. — (adecă pe alți doi indigeni, — căci toți cei dintr'un sat se socotesc frați): pe unul îl mâncase în noaptea trecută iar el iera hotărît pentru ospățul din noaptea aceastei zile. Folosindu-se de-un moment când supravegherea se slăbise în juru-i, a putut fugi.

„L'am luat.

„După o oră de marș, mi-a arătat partea de

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

pădure unde fusese ospățul din carnea fratelui lui.

„ Am trimis un soldat cu el, și după ce s'au întors amândoi, m'am dus cu ei. La vr'o cinci minute de mers am dat peste un loc bine curățit, pe o întindere destul de mare: focul ardea și în juru-i încă stăteau împrăștiate osăminte omenești. Pe crăci ierau atârnate craniuri cum și capete ale cărora cărnuri întraseră în putrefacție.

„Am voit să fotografiez priveliștea îngrozitoare, însă nu aveam destulă lumină.

*

„Sunt mulțumit de noul meu boy, căruia, — fiindcă mi-a venit într'o Vineri, — i-am dat numele de *Vendredi*, pe scurt *Vendi*...

„Pare a-mi fi credincios, și în timpul mersului l'am făcut să umble înaintea mea cu puștile și cu aparatul fotografic.

„ Boy-ului de mai de-demult, fiind prea nevîrstnic, i-am lăsat pe seamă numai cartușele.

Pe drumul spre Nil

17 August 1912

„ O mare parte din regiunea cuprinsă între Abbà și Redjaf se poate socoti ca una din cele mai rele din punctul de vedere al sălbătăciei populațiunii.

„E un an abia de când spre a a se scurtà calea, s'a croit și pe aci un drum nou ce trece prin mijlocul acestor cete de indigeni, în mare parte nesupuse încă.

„Șeful postului pornise înpotrivă-le, acum câte-va luni, însă din nenorocire nu și-a putut terminà misiunea: o săgeată otrăvită l'a rănit.

„Nepedepsirea lor le-a făcut și mai îndrăznețe.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

„Cu aceste cunoștinți am plecat alaltăieri dela Abba.

„După cinci ore de marș, m'am oprit la malul unui rîu și am pus să'mi facă umbrarul de odihnă, — fiindcă șimbek-urilor ce s'au tot clădit, indigenii le-au pus foc, îndată după plecarea mai depărte a călătorilor.

„Odată cu venirea serii mi-am așezat sentinelele și m'am culcat, nu însă fără grijă, cu toate că ploua cu găleata.

„După miezul nopții am sărit din somn, deșteptat de strigăte războinice: negreșit că ierà un atac al indigenilor.

„Jumătatea'mi cea nouă, Senato (Mica), ghemuită într'un colț, îmi spune:

— *Musunga* (albule) „*Bahu*" (numele indigenilor regiunii) *abia*, (au venit).

„Apuc numai decât carabina Manlicher și desbrăcat cum ieram, am ieșit din improvizatul șimbek.

„Luna, — deși plină, — ierà ascunsă în nori: ploaia încetase.

„Vedeam învălmășeală în bivuac, auziam strigăte și focuri de pușcă, fără să'mi pot dà bine seama ce ierà, mai cu seamă că nici un soldat din escortă nu se zăriă.

„După ce am întrebat de mai multe ori ce se întîmpla, un purtător îmi strigă: *Kopi! Kopi!*. (leoparzii! leoparzii!) și rămase mut de spaimă.

„Eată un soldat că aleargă și-mi spune: un leopard a apucat pe unul din purtători și că soldații toți s'au luat pe urma lui trăgînd focuri. Leopardul, speriat în fine, lăsase prada și fugise.

„In adevăr, soldații se întorceau aducînd un trup omenesc plin de sânge.

„Am pus de l'au spălat repede: carnea, la un braț ierà sfîșiată și atîrna; pe trup ierau numai sgîrieturi, unele, adînci.

„I-am desinfectat rănile și i-am făcut, cum

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

am putut, un pansament umed: nenorocitul n'a scos un gemet măcar.

„Se făcuse 4½ de dimineaţă.

„Unde-a fost chip să mai dorm?

„Am pus de mi s'a făcut un foc mare, să mă încălzesc, căci ierà foarte rece. — şi ca să taiu pofta fiarelor de a se întoarce.

„La 5½ luna ivindu-se şi fiind că înseninarea promitea timp bun, am plecat.

„După 2½ ore de marş, am ajuns la un rîu, foarte umflat din cauza ploilor, de opt metri lungime şi de doi, adîncime.

„Am pierdut mai bine de două ore până ce am improvizat un pod pe care să trecem.

„Aci e un post foarte frumos, fără vre un alb, ci întocmit din 25 soldaţi supt ordinele unui adjutant negru,— deci, cel mai mare post negru ce am văzut până acum.

*

2 Septembrie

Kéro

„Eată-mă, în sfîrşit, la destinaţie!

„Kéro e pe malul stîng al Nilului, la 5° 30' latitudine nord, de Equator.

„Şi ce drum! Pe potecuţe abia însemnate printre uriaşele ierburi equatoriale, cari, rare ori turburate de cîte un călător, se cred stăpâne şi închid mai pretutindenea trecerea... Poduri — lipsă. Unde şi unde câte un copac aruncat peste o apă sau câteva crăngi dela un copac de pe un mal, unite cu câteva crăngi ale altui copac de pe celalt mal! „*Puntea maimuţelor*“, cum i se zice.

„Prin câte o baltă ne făceam drum... în voia întîmplării, cu riscul să rămânem în mocirla ei, — şi şapte zile am umblat prin bălţi, între Dongù şi Faratch. In una pe unde apa îmi a-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

junsese la subsuori, am pierdut două lăzi: și una ierà cu tutun...

„Și tutunul indigen, amestecat cu urină de capră, e tare ca cremenea și până să sfărîmi bucata (de formă rotundă) îți trece pofta de fumat...

„Când am sosit, Șeful expediținnii ierà dus cu vaporul la Fashoda, așa că m'am prezintat comandantului cetății, care, venise la țărm cu toți albii, să mă întîmpine.

„M'a primit foarte cordial.

„Inainte de masă ne-am strîns cu toții și, în loc de țuică (i-am uitat gustul) am avut Porto și Madera.

„La sfîrșitul mesei am ciocnit,—de bună venire,—cupe cu șampanie, iar muzica,—fanfara militară,—ne-a cântat bucăți alese: par'că ieram în altă lume!

„Suntem 19 albi aci: 7 ofițeri, un medic, un mașinist, un armurier,—restul, subofițeri. Efectivul trupei e de 1200 soldați negri.

„Dela Redjaf, pînă aci, am făcut două zile cu barca.

„Nilul e plin de hipopotami și de crocodili: am împușcat câțiva.

„Aci vegetația e cu totul alta: copaci numeroși, însă nu seculari; palmierul lipsește.

„Căldură tropicală, — din care cauză serviciu nu facem după amează; termometrul se urcă adeseori pînă la 45°.

„Locuințile sunt încă provizorii, căci s'a avut grija să se facă întîi fortificațiile.

„Cum am venit, am și început o locuință de cărămidă. Deocamdată stau cu un ofițer suedez, cu care am făcut drumul dela Anvers la Boma, acum doi ani aproape.

„Ce mulțămire pe noi, când ne-m revăzut... și unde!

„Malurile Nilului sunt foarte înalte și aproape drepte, ceeace face ca apărarea să fie bună. Fortificația se compune din stobori de lemn,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

înfipți foarte aproape unul de altul, în pământ, la 3 metri înălțime deasupra solului. Imprejurul stoborilor, e un șanț umplut cu spini, tot așa în afară de ei.

„Avem aci 4 caponiere, fiecare cu câte un tun Nordenfeld și o mitralieră; iar în totul 12 tunuri și 6 mitraliere.

„După sosirea Inspectorului, cred că vom înainta.

*

„*Triburile Abarambos și Azandé* sau *Niam-Niam*, cele mai însemnate din județul Uellé.

„Rîul Uellé este afluentul cel mai mare pe care Zairul sau Congul îl primește la Nord supt numele de Ubanghi, îl formează rîurile Kibbi și N'zora, cari izvorăsc dintr'un masiv muntos, la vest de Nil, în depărtare de 80 km., c'o înnălțime de 1400 m.

„Aceste rîuri se unesc cam la 100 km. spre est de Dongù și unde ia numirea de Kibali.

„Vapoarele îl pot urcà pănă la confluența lui cu M'bomù; de aci, deși ajunge să aibă prin unele locuri o lărgime pînă la 3000 m., luntrile nu pot plutì pe el fără pericol.

„Rîul Uellé formează limita marei păduri equatoriale la confluența lui cu Bomokandi.

„La sud de el locuește tribul Abarambos; la nord, Azandeei.

„Tribul Abarambos are poporul lui numeros și foarte împrăștiat; aceasta face ca șefii să fie mulți și fără mare autoritate. Bărbații sunt viguroși; femeile, bine făcute. Ei cumpără prea puțini sclavi, și mai mult femeile. Cu cât un bărbat are mai multe femei, cu atât e socotit mai de neam... De obiceiu, bărbații acestui trib sunt foarte buni cu femeile.

„Supt supravegherea favoritei, femeile muncesc câmpul și fiecare pregătește mâncarea, vede de casă, de copii.

„Peptănătura lor e o adevărată artă, pentru

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

care trebue răbdare de mai multe zile, — și e foarte variată.

„Imbrăcămintea ei... e foarte simplă: un mic șorț în față, o frunză de nenufar la spate, ca simetrie.

„Seara se adună capul familiei cu toți ai lui, femei, copii, împrejurul unui foc Unul din copii aduce tatălui o lulea, făcută din frunze verzi, umplută cu tutun și după ce el își umple bine plămânii de fum, o trece din mână în mână, ca toți să se afume cu câte un fum măcar.

„Toate femeile îl petrec pînă la ușa șimbekului, cînd se duce la culcare: una din ele rămâne să-i ție de urît.

„Copilul, când se naște, e aproape alb; după zece zile se înnegrește.

„Sentimentul de familie e foarte desvoltat: femeea e iubită,—deși e socotită ca o marfă,— și dacă e răpită, bărbatul face cele mai mari jertfe, să și-o redobîndiască.

„Tatăl se ocupă de educația băeților: mânuirea lancei și a arcului, arta luptei și a vînătoarei.

„Mama, cu educația fetelor. Acestea sunt adeseori vîndute, de mici, însă rămân cu muma până la epoca pubertății.

„Când băiatul ajunge, la acea epocă, tatăl îi cumpără una sau mai multe femei, și-l trimite cu ele să'și întocmiască sat ceva mai departe.

„Are și tribul acesta proba otrăvei, numită Dawa,—însă nu asupra oamenilor, ci a găinilor: cu cât efectul e mai grabnic la un număr mai mare de găini, cu atît izbînda va fi mai sigură.

„Toți ai tribului, poartă la cingătoare, la gât, la brațe, felurite bucăți de lemn lucrat, cari au tot atâtea proprietăți de apărare sau de prevestire.

„*Likundu*, (diavolul) intră în trupul lor când

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

se îmbolnăvesc, şi atunci, bolnavi, sunt goniţi în păduri, de unde nu au voe să vină în sat, decât când Likundù a ieşit din ei. Chiar şefii se supun acestei legi: mâncarea le e dusă în apropierea locului ce-şi aleg.

„Sufletele femeilor, se prefac după moarte, în găini; de aceea găinile nu's mîncate, ci ţinute numai pentru ouă şi pentru proba cu Dawa.

„Sunt antropofagi, dar în ascuns.

„Când femeile îşi pierd bărbatul, îşi înnegresc faţa şi se afundă în pădure, unde stau până ce alt bărbat izbuteşte să fie plăcut de ele...

„Ca trib, au anume joc de războiu: luptătorii, înnarmaţi cu arcuri, cu suliţe, cu lance, la un moment dat, se reped asupra unui vrăşmaş închipuit şi trec prin toate fazele unui atac, în timp ce toba (tam-tam-ul) bate.

„Şeful le ţine apoi o cuvîntare şi după aceea pornesc împotriva vrăjmaşului cu care are a se luptà.

„Imprejurul satelor au câmpii întinse de cultură: bananieri, manioc, porumb, arachide, sesam, igniame, cartofi aerieni, cartofi dulci, pilipili (un fel de ardei), un fel de dovleci şi clusine, din cari fac o băutură, asemenea berei.

„Locuitorii din apropierea rîurilor, nu se pot ocupà cu nici o cultură, căci îi opresc cei din interior: îi silesc astfel să le aducă peşte şi sare, în schimbul produselor lor agricole.

„Moneda lor e o placă subţire de fier bătut, în forma unui opt: (8).

„Fierul, aproape curat, îl extrag din muntele Angba; cei ce'l lucrează, sunt foarte bine văzuţi.

„Fildeşul îl lucrează alţii, lăsându'l mai multe zile să se moaie în apă.

„Alţii, în fine, lucrează pânzeturi din coaja de copac, pe care Europenii îl numesc: *arbre à pagnes.*

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

IX

„Când am sosit în Kero, șeful expediţiunii se dusese la Fashoda, cu vaporul.

„S'a întors însă din drum, fiindcă nu mai aveà lemne pentru mașini și apa Nilului iera plină de insule de trestie (papirus) printre cari nu se putea trece.

„A dat însă peste un post francez, la Kabachambé,—post necunoscut încă, atât de Englezi, cât și de noi.

„O veste de mare însemnătate pentru noi: Mahdistii (Dervișii), în urma luptei dela 4 Iunie, când au fost înfrînți de trupele Statului, s'au retras cu totul demoralizați spre Darfur și Uadai,—așa că încercarea lor de a luà Redjaful nostru, n'a izbutit.

„Cu vaporul de mâine pleacă comandantul Expediţiunii și câțiva albi, între cari un ofițer englez, care a obținut autorizația de a se întoarce în Europa prin Boma.

„Aci ni s'a adus un derviș rătăcit din ceata lui Arabi, cel ce venise în contra Redjafului.

„Acest derviș cunoaște foarte bine cursul Nilului, de oarece servise pe vaporul Mahdiștilor.

„Călăuziți de el, credem că vom puteá izbutì să trecem printre acele insule de trestie, despre cari Francezii scriu că sunt „des barrages infrachissables“ : va fi o frumoasă călătorie a Belgienilor.

„In noaptea aceasta am fost de gardă. Din trei în trei ore am făcut rond-urile necesare. Mă simt obosit, dar mulțămit: un puiu de somn, prins de aripioare, cred că nu'mi va stricà.

*

Muzeul Digital al Romanului Românesc 87
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

9 Octombrie.

Ca unul ce comand o companie (întocmită din 3 plutoane, fiecare pluton având 65 oameni) trebue să îngrijesc de hrana lor și deci să caut a mă aprovizionà de ori unde, — de vreme ce în jurul stațiunii Kéro, de curînd înființată, nu s'a putut încă face câmp de cultură.

„In deosebi de hrana zilnică, comandantul companiei e dator să depună la magazie *câte 5 kgr.*, grâne, de om, ca rezervă.

„Eată dece, dela 28 Septembrie sunt pe drum, în căutarea hranei.

„Opt zile în șir n'am putut dà de nici un fel de material pentru mâncare.

„Numai după încă un umblet de câteva ore, abia am intrat într'un sat, în care am găsit coșarele aproape pline, iar în jurul satului numai locuri întinse de plugărie. Nici un indigen însă: simțindu-ne apropierea, luaseră ce putuseră și fugiseră, de teamă.

„Eu am încărcat tot ce mi-a trebuit, pentru o lună, menținînd ordinea ca jaf să nu se facă și în schimb am lăsat stofe, pînzeturi și mărgele, în valoare de 5 lei pentru fiecare sarcină luată.

„Indigenii vor vedeà că am căutat să le plătim ce ne-a trebuit și cu încredere vor veni să ne aducă ei, la post, de aci înainte, necesarele.

„Totuși, n'am scăpat de răsbunarea indigenilor, cari se credeau furați: doi din soldații ce făceau serviciul de siguranță, în marș, au fost răniți de săgeți otrăvite.

„In altă noapte, de campament, ne-au aruncat sulițe: una din ele a străbătut în cortul meu și a rănit sentinela care stà la intrare.

„Indată am comandat unui pluton să tragă o salvă și indigenii au luat-o la sănătoasa.

„Așa le este obiceiul, pornit din lipsa de curaj și din viclenie: să atace pe furiș, iar ca

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

buni ochitori, rar li se întîmplă să nu facă victime cu săgeţile lor.

*

M'am întors la Kero... Dar cât de istovit, din cauza lipsei de apă de băut. Şi a fost o suferinţă, pe mine şi pe bieţii mei oameni, cum încă n'am crezut că poate fi,—ţinînd seamă de arşiţa nebună care ne topia, ne luă toată vlaga.

„Sugeam rădăcini de plante, spre a ne potoli puţin setea; am dat peste o groapă mocirloasă... şi am pus noroiul în cârpe ca să putem stoarce câteva picături de apă, dacă apă i se putea zice...

„Bieţii soldaţi luau noroiul acela în gură, îl sugeau şi apoi îl aruncau jos.

„Şi mersesem 7 ore jumătate fără răgaz!

„După toate acestea, am mai dat şi de altă pacoste... Fusesem atacat de leoparzi, de hiene, de şacali, de şoareci, de ţînţari, de furnici şi de „marangouins"...

„Acuma eată şi „*Njoi*"... (albine).

„Când am auzit strigătul de *Njoi*, al oamenilor mei, i-am şi văzut aruncând de pe cap sarcinile şi fugind care încotro puteà, ca loviţi de streche,

„N'am avut timp să mă dau înlături din calea norului de albine, aşa că am fost acoperit, înţepat şi fugărit de îndrăcitele insecte, mai bine de un sfert de oră.

„Când a trecut puzderia şi ne-am strîns la un loc, nu ne-am putut opri rîsul de frumoşi ce ieram la faţă, eu şi oamenii mei.

„Rîdeam, deşi simţiam dureri cumplite...

„Abiă ajunşi la popas, s'a pornit o ploaie de cele cu nemiluita, care, ne-a făcut să nu mai putem cunoaşte drumul pe unde venisem cu câteva zile mai înainte. Prin toate văile şi prin toate albiile seci curgeau torente: în multe părţi

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

se făcuseră bălți, — așa că a trebuit să ne croim alt drum...

„Și am dat într'un sat peste trupul unui indigen, din care ierau tăiate fîșii de carne, o mână și un picior; alături fierbea o oală cu bucățile ce lipsiau din trup...

„Am trimis pe soldați să caute pe canibalii cari nu puteau fi departe de ospățul ce și-l pregătiau. Dar după două ore de căutare s'au întors fără nici un rezultat: ierau și mari ierburile peste tot locul.

„La sfîrșitul popasului, când să încalec pe catîr, boyul îl scapă și excelența sa fuge.., fără să'și închipue ce pedeapsă îl așteaptă...

„După o căutare de mai bine de o oră, ne oprim de odată: un leu îl înhățase de cap și leoaica tocmai îl apucă de coapsă.

„Am putut fotografia scena, — apoi am tras un foc în leu, care a și fugit, răgind cumplit: îl lovisem. Leoaica n'a putut face nici un pas, — împușcată de soldați.

„Am adus-o la campament, împreună cu catârul greu rănit și jupuit, — unde i-am fotografiat unul lângă altul.

*

11 Decembrie.

„După o noapte de umblet, chip mai pe răcoare, m'am întors la Kéro, iarăș din o „expediție" după proviziuni, și a trebuit să amân odihna până ce soldații, de față cu mine, au pus în magazie toate cele aduse.

„In sfîrșit, mă pot odihni în casa mea, care s'a terminat și pot scrì la masa mea de lucru, în preajma ferestrei mari pe unde privesc Nilul, departe numai la zece metri.

„In stînga mesei am polița cărților, în dreapta, pe perete, o parte din colecțiunea de obiecte indigene.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

14 Decembrie

„E un timp nespus de frumos, o seară care s'ar potrivi cu serile noastre de pe la sfîrșitul lui August. Luna s'a ridicat mare și roșie, ca o roată de car... și cum se oglindește de bine în apele limpezi ale Nilului!

„Nici un sgomot... Câtă pace se coboară din adîncurile înstelate!..

„Ingrozitoarele fiare ale deșertului, desigur înrîurite și ele de farmecul acestei nopți, tac și, cine știe, se desmiardă privind luna...

„De mult timp nu am fost atât de liniștit și n'am simțit în natură și în sufletul meu poezia singurătății, acea melancolie dulce care nu poate fi povară și nu știu ce nedefinită mulțumire, în care nu este nici o gândire anume.

*

„Cât am stat în asemenea depărtare de mine însumi, nu știu: n'am vrut să'mi măsor cu ceasornicul mulțămirea clipelor...

„Un sgomot neînțeles m'a readus realității: am dat cu ochii de notele zilelor din urmă și... am luat condeiul obișnuitelor transcrieri:

„De data aceasta, tot timpul cât am umblat după proviziuni, am făcut drumul, pe jos, — de oarece nu mai am alt catâr.

„Intr'un sat din care indigenii fugiseră cum au prins de veste că ne apropiăm, n'am găsit de cât ici colo cîte-o găină ce nu putuse fi prinsă, câte un câine rătăcit...

„Am trimis patrula să caute dacă nu ierau prin copacii pe prin împrejurimi ascunse ale hranei, după cum au indigenii obiceiul să facă. Patrulele s'au întors fără să fi găsit ceva, — așa mi-a raportat serjentul major.

„Am dat ordin gradaților să fie trupa gata de plecare, după miezul nopții.

„Am stat mult, în ușa cortului, lungit în scaunul meu lung (adus din Europa) și, cu

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

toată liniștea, cu toată frumusețea nopții cu lună, nu mă simțiam bine dispus: o grijă ascunsă mă neodihnià și nu'mi dà pas să gust acea frumusețe...

„Am ațipit în locul acela iar la 4 de dimineață am pus să sune deșteptarea.

„Serjentul major vine și'mi spune că soldații se opun să mai înainteze și nu vor să se scoale.

„O parenteză: compania nu ierà aceea de supt comanda mea: fusesem câteva zile bolnav și cu compania mea plecase alt ofițer, iar eu, cu compania lui, după ce m'am făcut bine.

„Cazul neascultării ierà foarte grav.

„Numai decât dau ordin trompetului să sune alarma la trap.

„A trecut însă mai bine de o jumătate de oră până să binevoiască dumnealor a se adunà, în front, murmurând însă.

„Cu sânge rece încep a face apelul: lipsiau destul de mulți.

„Iau cu mine carabina și intru in campament, și le strig că, atât timp cât voiu fi în viață, trebuie să fiu ascultat; care se va opune, îl împușc.

„Cari nu sunt mulțumiți de mine, să intre în front, și eu singur le voiu comanda să tragă în mine; — nesupunere însă nu pot răbdà.

„După puțină codire toți au intrat în front. Fac din nou apelul: nu mai lipsià nici unul. Murmurele încetaseră.

„Le țin o cuvîntare asupra datoriei lor și apoi le comand încărcarea armelor...

„Le ordon să iasă din front toți nemulțumiții...—Nici o mișcare.

„Spun trompetului să sune înaintarea... și am plecat, scăpând de încurcătură.

„Dacă stau să judec întîmplarea aceasta și-mi dau seama că soldatul negru nu se poate compara cu cel european, nici ca fire nici ca educațiune militară, — cazul nesupunerii companiei, nu prezintă tocmai mare gravitate.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

„Marşurile ce facem sunt lungi, pline de toate privaţiunile, pe nişte călduri de nesuferit şi, fiece soldat, mai duce, la întoarcere, pe cap, câte-o sarcină de 30-40 Kgr.

„Unde mai pui lipsa de drumuri, trecerea printre ierburi dese şi înalte printre cari abiă îţi poţi deschide cale, şi te întrebi dacă, soldaţi din Europa ar puteà răbdà atâtea greutăţi de neînchipuit, fără murmure ori fără revolte chiar.

„Şi totuşi de devotamentul lor, de vitejia lor nu te poţi îndoi...

*

„După 6 ore de marş, m'am oprit într'un sat părăsit, unde am găsit însă trei rezervoare de apă, — adecă trei gropi adînci în care se scurg apele din ploaie, — în realitate mocirle.

„Când indigenii fug, astupă cu pămînt şi cu ierburi aceste mocirle; — mă mir că nu le şi otrăvesc.

„Am fost mulţămiţi totuşi că am putut să ne stingem setea.

„După ce am aşezat campamentul şi am orînduit sentinelele, m'am retras în cortul meu: aveam nevoe de odihnă, mai ales că mă dureà capul foarte tare.

„Pe după miezul nopţii sentinelele din dreapta cortului, au tras două focuri; am şi alergat să văd ce e: indigenii se apropiaseră pe furiş şi le trimiseseră câteva săgeţi, fără însă a fi rănit pe vreunul.

„După o aşteptare scurtă, dacă am văzut că nu se mai simte nimic, m'am dus iar în cort.

„Pe la patru dimineaţă, sentinela din dreptul campamentului soldaţilor, a tras un foc. Am trimis un soldat din cei de pază în jurul cortului, să vadă ce e, şi m'am lăsat somnului.

„N'a trecut mult însă şi *Kibuli*, unul din cei

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

mai devotaţi dintre soldaţii mei, îmi strigă plângător :

— *Musungu na'n gay, alaly té, Bahuhu adjadjy na'n dako na yo. Musungu, na 'n gay ; musungu, na 'n gay !*

(*Albule, nu mai dormi ; Bahuhu* (adecă parte din tribul regiunii, numit aşa fiindcă, în luptă, strigă : hu ! hu !...) *sunt la casa ta. Albul meu ! Albul meu !*).

„In adevăr, indigenii ierau ca la 20 de paşi departe de cortul meu şi săgeţile plouau, — însă nici una când am ieşit, nu se înfigeă în cort...

„Focurile începuseră din toate părţile...

„Am pus pe trompet să sune înaintarea în tiraliori, pas gimnastic, şi eu pornesc înapoia a 30-40 soldaţi, din efectivul de 150. Sosesc însă şi cei ce nu ierau rînduiţi de cu seară să păziască pe femeile soldaţilor (la rezervă).

„Săgeţile urmau să plouă.

„Lupta a ţinut aproape o oră, după care un pluton cu sergentul major a început urmărirea.

„Pe la 6 jumătate serjentul s'a întors aducîndu'mi cinci prizonieri.

„I-am ţinut pe lângă mine câtva timp, până să nu mai tremure ca varga : vedeau pentru întîia oară un alb, — şi după ce-am fumat înnaintea lor ca să se încredinţeze că tutunul nu e otrăvit, le-am dat şi lor să fumeze din ţigara mea.

„Aşa le-am dobândit încrederea şi numai atunci i-am întrebat dece ne-au atacat ? şi le-am lămurit că albul nu le vrea rău ; că dacă le ia de-ale mâncării, le dă altceva in schimb şi că, dacă ar veni ei la post, să aducă ce au, noi nu am veni la ei.

„Mi-au răspuns :

— Ne-a trimis Sultanul să vă facem războiu. Sultanul nu vrea să vă vîndă nimic şi nici să

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

se înfrăţiască cu voi. Ei însă, — câte cinci, — vor... (Aceasta, de frică, de sigur).

„Când i-am dus să'mi vadă cortul, au scos strigăte de mirare şi mi-au spus că n'au aruncat săgeţi asupra lui, fiindcă 'l socotiseră a fi „*Zeriba*" (cetatea) Sultanului.

„Am observat că în luptă, aveau tactică. Nici un strigăt; din când în când câte un fluerat, la auzul căruia, înaintau ori se retrăgeau în ordine, trăgeau sau se opriau.

„In fuga lor, — după cum mi-a spus serjentul-major, — au păstrat de asemenea oare care rînduială: din doi luptători, unul se oprià şi trăgeà, cel'lalt se retrăgeà.

„La urmă, dac'au văzut că prea mulţi din ei cad şi că săgeţile lor nu aveau efect, au început fuga generală.

„Prizonierii mi-au spus că până acum nimeni nu străbătuse până la ei.

„Mahdiştii chiar, cari ierau înarmaţi cu puşti şi ei, nu putuseră să-i învingă.

„Am pus de s'a făcut apelul trupei mele: un soldat rănit grav de o săgeată înveninată, în regiunea inimii, care, a şi murit după puţin, şi alţi doi, răniţi mai uşor: unul în pulpă, altul la braţ.

„Am făcut pe hirurgul şi am izbutit să neutralisez efectul otrăvii săgeţilor.

„După ce am înmormîntat pe soldatul cellalt, am pornit în direcţiunea N. V. V., urmată de indigeni, în retragerea lor, şi am dat peste foarte mulţi morţi, lăsaţi locului.

„După două ore de marş am dat peste un rezervoriu de apă, mocirlos, în jurul căruia am găsit focuri încă arzînd: aci trebue să fi poposit indigenii înainte de a ne fi atacat. După numărul focurilor şi calculând numai trei indigeni de fiecare foc, am dedus că au putut fi 540.

„După alte patru ore de marş am ajuns la un grup de mai multe sate (5—6 case întocmia

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

un sat) distanța între sate fiind de 50—100 metri.

Toate erau deșarte iar coșarele rămase pline cu de-ale mâncării. Am găsit găini și ouă nenumărate, oale cu miere; miei și iezi cari nu putuseră urmà turmele.

„Câini destui, urlând a pustiu.

„Am trimis patrule, în recunoaștere, și mi-au raportat că au întîlnit indigeni, cete-cete, cari cum îi vedeau, aruncau tot ce aveau cu ei și fugeau de rupeau pământul.

„Am pus o parte din soldați să adune tot ce ierà de natură a ne face proviziuni și altă parte să taie pe o distanță destul de mare ierburile de jur-împrejurul campamentului, iar la 6 ore seara am postat sentinelele.

„Pe la orele opt sentinelele dela postul întîiu au împușcat pe un indigen ce venise a spionà.

„Pe la orele 11 din noapte, sentinelele dela posturile 8 și 9 au tras patru focuri asupra mai multor indigeni ce se furișiau in cete, tîrînduse pe pământ în spre campament. Au împușcat doi.

„Pe la miezul nopții am făcut rondul: liniște ierà, însă am intrat în cort cu credința că nu ierà să țină mult timp.

„Cu toate acestea, nu a fost nimic.

„Și, fără să închid ochii, am văzut zorile ivindu-se: îmi ierà necaz că nu am avut de luptat și de supus triburile necunoscute.

„De formă mai mult am pus de s'a sunat deșteptarea la 5 jum. La 6 am făcut apelul și apoi m'am retras să mă odihnesc puțin, deși căldura ierà înăbușitoare.

„Pe la orele 9 nu mai ierà de stat în cort, de căldură... și trebuia să ne întoarcem la Kéro, pe asemenea dogoare.

*

„Inspectorul Chaltin a sosit.

Nu-i convine Kéro și e foarte cu putință

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

să'şi mute reşedinţa la Lado, lăsând aci un post de avant-gardă.

„La Lado are intenţiunea, de a face fortificaţiuni permanente, pe cât se va puteà, ca în Europa.

„De steamerul care a plecat de câteva zile, în explorare, spre Fashoda şi Chartum, nu avem nici o veste... Ce se va fi făcut oare?

*

Kéro, 31 Dec, 1902

„Incă un „reveillon" în Congo...

„Şi la cine să mă gândesc? Doar la satul meu, la unchiul meu, căruia nu i-am scris niciodată şi care, desigur că mă crede pierdut.

„La ce i-aş fi scris? Ce-ar fi înţeles şi cum m'ar fi socotit?

„La Papiu, da, îmi sboară pentru câteva clipe gândul şi dorul şi văd alăturea cu el o fiinţă care mi-a fost dragă: fi-vor fericiţi amândoi?

„O sticlă mică *de* şampanie dăruită de comandant. — am destupat-o, şi, singur, am băut din ea, închinând pentru fericirea lor...

„Dacă mă vor fi uitat, — eu văd că nu-i uit.

„Şi par'că o bătaie mai puternică, a inimii, îmi însemnează dorul de Ţară..

„E pentru a doua oară, de când sunt aci.

„*In sănătatea Patriei mele*, cupa aceasta...

„O lacrimă îmi pune văl privirii...

„Anul nou, 1913, a sosit...

*

5 Ianuarie 1913

„Azi am avut vizita neaşteptată a unui turist englez: *Grogan*.

A plecat dela „Cap" şi a sosit aci de-a lungul

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Africei: e întâiul care a făcut drumul acesta și trece spre Cairo.

„Tot azi avem știri despre steamerul plecat spre Fashoda: trimisesem în căutarea lui o luntre cu pânze (șaică), — sunt acum două săptămâni. După zece zile de plutire, l'a întîlnit venind spre Kéro.

„Ne pregătim să pornim acum la sud. Dufilé, tot pe Nil, ne e ținta expediției.

X

„Un alb cu 100 soldați a fost trimis din Kéro să caute proviziuni. S'a aventurat la vr'o 60 km. și spre N. V. de Dufilé, în locuri necunoscute încă. Avant-garda lui de 17 soldați și un serjent negru, a fost măcelărită de indigeni și lupta a trebuit să fie întîrjită de oarece când coloana a ajuns pe locul luptei, a găsit în jurul cadavrelor avant-gardei peste o sută de indigeni morți.

„Cum ni s'a adus vestea aceasta, am primit ordin să plec și să pedepsesc pe locuitorii ținutului.

„Am plecat.

„Dela Kéro la Redjaf terenul e când mlăștinos, când nisipos, fără vegetație. Ici colo câte un arbust spinos și foarte mulți mărăcini.

„Drumul lungind țărmii Nilului, n'am mai suferit de sete.

„Din cauza secetei, antilopele au năvălit la apă, așa că n'am dus lipsă de vînat: carnea lor e foarte gustoasă.

„La Redjaf am dat trupei o zi de repaos.

„Dela Redjaf la Dufilé drumul e cel mai pitoresc: Nilul începe a se strîmtà; insule numeroase îi brăzdează albia și pe ele furnică turme de oi și capre, prin vegetația cea mai bogată.

„Pe malul lui stâng e totul pustiu: indigenii,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

de frica Mahdiștilor, s'au refugiat pe insule ori pe malul drept.

Pe maluri încep a se arătà „*l'arbre à beurre*" „*l'arbre à pagnes*" și palmierul, din care indigenii scot unsoare și își fac îmbrăcăminte.

„După două zile de marș, Nilul s'a închis între munți și nu se mai lasă a fi navigabil din cauza stîncilor. Nici chiar pirogile nu'l pot trece, până la Dufilé, — unde, iese din munți, se lărgește mult și redevine navigabil până la izvorul lui.

„. Intre Redjaf și Dufilé indigenii trec Nilul călări pe un fel de plute,

„Spre dimineața celei de a treea nopți de popas, aud sentinelele trăgînd focuri.

„Nu începuseră bine soldații să se adune, când o sentinelă vine în fuga mare, abia răsuflând și'mi spune că o ceată de elefanți se îndreaptă spre bivuac.

„Cu jumătate din efectiv pornesc în contra nepoftiților oaspeți, iar cealaltă jumătate o las să păziască convoiul și femeile...

„O parenteză: femeile însoțesc pe soții lor soldați, pretutindenea, în expediții; și nu sunt o povară, ci un bine; un stimulent și un ajutor, fără preț: când Șeful se întoarce din recunoaștere ori din luptă, găsește toate cele trebuincioase pregătite...

Femeile, cum zăresc coloana întorcîndu-se, îi iese întru întîmpinare, fiecare curioasă să afle dacă soțul ei s'a distins. Ii dă apă să bea și-i ia sarcina spre a i-o duce până la post.

„Nu departe de bivuac, nu mai mulți de 10 elefanți, păreau în nemișcare. Luându-le bine seama, văzuiu că înaintează, foarte încet în două rânduri strînse,

„Am comandat foc, trăgînd și eu: cinci din ei căzură.

„Dinții celui omorît de mine, am căpătat autorizarea de a-i păstrà eu; dela ceilalți patru i-a luat Statul.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

„Am stat toată ziua pe loc, ca soldaţii să aibă timpul să afume carnea; dar fiindcă nu o puteam lua toată, am chemat indigeni din insula din faţa noastră şi le-am dat-o în schimbul unei cătimi de arachide şi de Sorgho făină, pentru trupă.

„A doua-zi, după două ore de marş, am dat peste ruinele cetăţii Şefului indigen Zodru.

De aci până la Dufilé, Nilul se strîmtează între două lanţuri de munţi, până la 500 m. înălţime.

„La Dufilé am găsit pe inspectorul de Stat, Chaltin, care, mă aştepta spre a-mi dà instrucţiuni.

„Plecând din Dufilé, am apucat calea ce urmasem de-a lungul Nilului, apoi m'am îndreptat spre Vest: am urcat două şiruri de munţi şi pe al treilea l'am trecut printr'un defileu, cu destule primejdii: indigenii ne-au salutat trecerea cu câţiva bolovani, cu toate măsurile ce luasem ca pe fiecare înălţime să fie câte o secţie din trupă, pentru a proteja trecerea, care, a ţinut aproape un ceas.

„Cum am ieşit din defileu am dat peste un platou întins, cu foarte multe sate, în care coşarele ierau pline cu de-ale mâncării.

„Mulţime de osăminte omeneşti stăteau înşirate ici, colo.

„Pentru a insufla respect trupei, de aceste rămăşiţe ale soldaţilor măcelăriţi, de sigur, am pus de le-au îngropat.

„Ceva mai departe am găsit alt sat, aşa de bine aşezat din toate punctele de vedere, că am bivuacat aci.

„In prima zi am făcut de jur în prejur o fortificaţie din coşarele indigene, pe care le-am umplut cu pămînt.

„Dar indigenii făcîndu-se prea îndrăzneţi, căci s'au apropiat de tabără, până la 200 m. am trimis un pluton să-i urmăriască: au fost ucişi nouă inşi.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

„Peste noapte au încercat în două, trei rînduri atacul postului: au mai fost uciși patru inși.

„A doua zi am plecat cu două plutoane, în recunoaștere, fără să'i pot întîlni; în ziua următoare, am trimis pe ajutorul meu, cu un pluton și el mi-a raportat că indigenii au arme, — desigur dela soldații măcelăriți, — și că au tras și ei focuri, fără să atingă însă vreun soldat.

„Am trimis atunci o secție, în urmărirea lor. Indigenii, mai numeroși, au încercat să'i înconjoare și ar fi izbutit, dacă nu aș fi trimis pe ajutorul meu, cu altă trupă.

„In noaptea aceea, am plecat să atac satul unde credeam că sunt indigenii ce au pușcile.

„In revărsatul zorilor ieram la marginea lui. O femee, ieșind din șimbek-ul ei, ne-a văzut și a dat alarma; cu toate acestea am prins 8 bărbați, pe toate femeile și pe toți copiii.

„Cari au opus rezistență, au fost omorîți.

„Nu am avut nici un soldat mort sau rănit; însă armele nu le-am putut luà.

„De atunci trăesc în liniște.

„In toate zilele, când eu, când ajutorul meu, ne ducem să ne căutăm ale hranei și luăm, fără să tragem un singur foc. Am primit ordin să adunăm cît mai multe proviziuni, ca garnizoanele din Lado, Kéro și Redjaf să se poată îndestulà de aci.

„Ca să invit pe indigeni a'și face supunerea, am trimis în trei zile de-arîndul, când un bărbat, când o femee: azi, după cinci zile, nu am încă nici un răspuns.

„Nu departe de satul ce am atacat, am văzut altul, foarte mare: am hotărît să'l atac prin surprindere.

„La două din noapte am plecat cu două plutoane asupra satului celui mare.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

*

„Aproape de el însă, am dat peste alt sat mai mic, pe care l'am înconjurat repede, așezînd câte 2—3 sentinele la fiecare șimbek și am așteptat să se facă ziuă.

„Bărbații au încercat să se opue, dar au fost uciși: am făcut prizonieri 6 bărbați, 35 femei și 16 copii.

„Am avut un singur rănit, la braț, de o săgeată. (Pe aci săgețile nu sunt otăvite).

„Pe când făceam apelul trupei, un soldat îmi spune că indigenii din satul mare înaintează spre noi.

„Indată am format „careu", punînd la mijloc pe prizonieri.

„Indigenii veniau chiuind și jucând jocul lor de războiu.

„I-am lăsat să se apropie cam la 300 m. și i-am primit cu o salvă.

„Fiindcă înaintau mereu cu furie, am repetat de două ori încă salvele.

„De ar fi avut și ei arme, în furia lor și fără teama de moarte ce arătau, desigur că străbăteau în cercul nostru.

„Secerați însă de armele noastre, s'au retras degrabă în neorînduială, fără să caute a'și luà morții ori răniții.

„Nu i-am mai urmărit, căci și soldații mei erau obosiți.

„Am avut doi morți și 6 răniți.

„Am adunat tot ce am găsit în sat, făcînd prizonieri 25 bărbați, 70 femei și 25 copii.

„Peste 600 oi și capre ne-a fost prada de războiu.

„Pe câmpul de luptă am găsit și trei pusci.

„In sat am găsit înșirați pe o sfoară doi dinți omenești, plumbul unui cartuș de războiu și medalia unuia din soldații măcelăriți.

„După patrusprezece ore de trudă, ieram la postul nostru, pe o căldură înnăbușitoare.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

*

„Am făcut încă un drum spre satele indigene...

„De astădată, viața mi-a fost în primejdie: umblasem mult fără să dau decât de sate părăsite, când, am zărit un foc pe o movilă.

„Erà focul indigenilor.

„M'am îndreptat în marș, într'acolo, dar ei, fiind pe loc sus, ne văzură și au avut timp să fugă. Atît doar că mi-am aprins țigara... la focul ce-l lăsaseră.

„De-acolo văzînd un sat în apropiere, m'am îndreptat într'acolo...

„Eu merg de obiceiu, în fruntea coloanei, avînd de-oparte și de alta câte un pluton „à la file indienne".

„Nu departe de mine, în drum, văd o potărniche: opresc coloana și înaintez s'o împușc. Pe când o luam la ochi, aud o împușcătură. Nu observasem că sergentul major (negru) ierà lângă mine. Mă întorc și-l cert că a tras el...

„Cu sânge rece, sergentul mi-arată într'un tufiș, cu arcul încă în mână, cadavrul unui indigen, care, ierà să tragă asupra mea și pe care el îl ucisese: i-am strîns mâna cu căldură, — ceeace l'a măgulit adânc.

„Indigenii, sau mai bine zis câțiva șefi mici ai lor, văzîndu-se părăsiți de șefii, cei mari, — din cari doi căzuseră în luptă,—văzîndu'și prizonieri femeile și copiii, au venit în sfîrșit și și-au făcut supunerea.

„Inspectorul Chaltin a venit pe neașteptate, să vadă ce fac.

„Față cu rezultatul ce obținusem într'un timp destul de scurt: cele 600 oi și capre; 70 tone de fasole, sorgho, sesame și arașide; trei pusci luate și patru predate de indigeni, — condițiunea cea dintîi pentru pace, și pacificarea re-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

giunii, l'au făcut să'şi exprime satisfacţiunea.

„Câteva zile după plecarea lui, am plecat şi eu să găsesc un drum practicabil, ca garnizoanele din Lado, Kéro şi Redjaf să se poată aprovizionà uşor dela postul meu.

„Abia după zece zile l'am putut găsi.

„Postul meu se află la o înălţime de 70 m. d'asupra Nilului. Ca să înlătur drumul greu al celor trei şiruri de munţi, drumul nou găsit mi-a fost o bine-cuvîntare. E foarte pitoresc, în îngustimea lui, dar îndestul de practicabil pentru Congo.

„Intr'o vale am dat peste un isvor limpede şi rece, ca prin munţii noştri, şi m'am oprit pentru odihnă şi ca să pot gustà ceva,

„Dela isvor mai departe, am dat peste o familie de elefanţi, de toate mărimile: vr'o douăzeci la număr.

„Fiindcă nu puteam merge pe potecă decât unul după altul, ne ierà greu să'i atacăm; totuşi, dacă i-am văzut că se îndreaptă spre noi, am tras asupră-le: cel mai mare din ei a căzut; ceilalţi au luat-o la fugă, urmăriţi de focurile noastre.

„A trebuit să se mai tragă două focuri ca să'l ucidem.

„Soldaţii i-au luat carnea.

„A duoa zi, dela post, am trimis câţiva soldaţi să ia urma elefanţilor,—întru cât locul nu ierà departe de post.

„Mi-au adus trei, din cari doi găsiţi morţi şi pe al treilea, rănit.

„Carnea am dat-o indigenilor, cari alergaseră cu droaia, când au aflat.

*

Şeful cel mare al regiunii, *Kadjokadji*, a venit să'şi facă supunerea. Mi-a adus plocon: o vacă cu viţel, zece miei şi iezi şi douăzeci de găini.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

„Mi-a înapoiat și 6 pusci, spunîndu'mi că a dat ordin supușilor lui să se reașeze în sate și, de îndată ce vor adună și restul puscilor, să mi le aducă.

„I-am înapoiat și eu jumătate din prizonieri, —pentru liberarea celeilalte jumătăți, rămânînd în așteptarea tuturor puscilor.

*

6 Aprilie 1912.

„Altă aniversară a zilei când am plecat din Anvers: eată doi ani.

„Odată însă cu amintirea acestei zile, primesc pentru întiia oară pe calea Nilului, ziare din Belgia, între cari *„L'Indépendance Belge"* și eată cum aflu vești neașteptate:

„Războiul din Balcani, înfrîngerea Turciei și putința războiului Sîrbilor și Grecilor cu Bulgarii, până mai ieri aliați în contra Semilunei.

„In alt număr,—căci am primit vreo cinci,— găsesc știrea că, în cazul acesta, România va mobilizà... ca să intre și ea în luptă în contra Bulgarilor...

„Țara mea, în ajunul de a fi în război...

„M'am înfiorat: ceva din adîncul meu a tresărit cu putere: conștiința că sunt român, că sunt foarte departe; dorul deodată de a pleca de aci și de-a reintra în rîndul oastei...

„Pentru Patrie!...

„Da, să lupt pentru Patrie, să'mi fac datoria sfîntă de român...

„Și pentru întiia oară mă simt năvălit de regretul că am lăsat țara, într'un moment de descurajare... care, acum văd, ierà o lașitate!

„Țara în război, — și eu, român, eu ostaș, eu adînc legat de dînsa prin obârșie și prin educație, — eu... în Congo, unde, tot ce fac e pentru alții, cu înșelătoarea iluziune că e... pentru *omenire*...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

„Ah! cum mă turbură de cumplit starea mea!

„Încă un an de legământ: pentru acest singur an, e însă onoarea mea de om, în joc: cum să plec?

„Şi cu toate acestea, dacă m'ar puteà *ei* deslega de cuvîntul meu, — o! peste două săptămâni aş putea pleca d' aci, iar peste şease luni aş fi în ţară şi târziu n'ar fi! şi cu ce bucurie de nespus, aş fi în rîndurile oastei, pe câmp de luptă, — *pentru Patrie!*

„Da; tot am să scriu inspectorului Chaltin... îl am aproape... Dar mi-ar puteà el primi demisiunea... Până să raporteze la Boma, ar trece cel puţin 6 luni, timpul cât am pus ca să ajung aci, şi, admiţând că mi s'ar permite să plec, — ar trece opt, nouă luni până să ajung în ţară...

„Oricum, tîrziu tot poate n'ar fi...

„Dacă m'aş sfătui, la Kéro cu căpitanul ce mă are prieten?

*

„I-am scris, confidenţial şi trmit om anume, la el.

*

„Abiă a plecat „solul" meu, ca să-i zic aşa, — şi eată am primit ordin dela comandantul Chaltin să încep plantaţiuni întinse, pentru ca toate posturile de-a lungul Nilului spre Nord, să aibă cum să se aprovizioneze.

„Postul meu va purtà numele de: *Kadjo-cadji.*

„Scrisoarea lui e foarte măgulitoare...

„De nu aş fi în starea de suflet, apăsătoare, cari 'mi răpeşte aproape toată vigoarea, — rîndurile scrisorii mi-ar fi plăcute şi mi-ar da speranţe de înaintare...

„Recitind ordinul, recitind scrisoarea, încep a înţelege că am încrederea lui şi că lucrul

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

ce'mi dă, mă leagă de postul acesta și 'mi va fi ocupațiune până la expirarea termenului...

Plec capul, greu ca piatra de moară și'mi simt ochii în lacrimi...

„E pedeapsa hotăririi, pe care o văd acum că a fost pripită, necugetată...

„O femee... să mă răpiască atât de mult, mie însu'mi, încât să nu mai pot vedeà datorie, dragoste de carieră, și mai presus de toate, — că *pentru Patrie* trebuià să biruiesc orice slăbiciune!

„Nu! n'am fost om, n'am fost militar, n'am fost român...

„Ah! ce grea pedeapsă! Ce ticăloșie!

„Și doar nu ieram rău înzestrat de natură...

„Nici nu am scuza de a fi fost afemeiat...

„Atunci?...

„Nu mai știu ce să'mi răspund; însă sufer... da, acum văd că sufer, cum n'am suferit, desigur, nici în momentul care m'a făcut să las toate și să mă expatriez!...

„Atunci am suferit într'o parte a ființii mele, mai mult trupească și orbirea a fost totuși de groază. Acum sufer în partea curat sufletească a ființii mele: onoare, demnitate, datorie, cunoașterea greșelii și a neputinții de-a o repară tot atît de repede după cât de repede am făptuit-o.

*

„Am răspunsul căpitanului: e cel pe care cu teamă îl așteptam: cu angajamentul ce am nu mai sunt român ci ofițer belgian și așa trebuie să rămân până la expirarea termenului...

„*Pentru Patrie*, are cine să lupte, *acolo*, — termină căpitanul și pentru aci trebuesc devotamente; și aci e onoarea de-a lucrà *pentru o Patrie*... fie provizorie d-tale".

„E adevăr, în ce spune și nu pot decât să'l recunosc...

„Aceasta însă nu'mi mai poate redà pacea

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

și par'că nici tragerea de inimă de-a 'mi mai face... datoria...

„Ce zic!

„Nu; mi-o voiu face-o, dar pururea încins de dorul de Țară, — de *Patria de acolo*, — cea arzător iubită și pentru care voiu să trăiesc ca s'o pot revedeà și să n'o mai părăsesc...

*

15 Maiu

„N'am mai pus mâna pe condeiu, dela 6 Aprilie...

„Când ai mult de muncă și vrei în adevăr să muncești, timpul trece fără să simți...

„Și când cu toată munca, te preocupă un gând ce'ți roade liniștea și mulțămirea că muncești, ce poți însemnà decât aceleași lucruri, în notele tale?

Și nu'mi lipsesc motivele de-a fi întrucâtva mândru de izbânzile mele, indigenii țin la mine; șefii, nu trece o zi, să nu vină cu suitele lor să mă viziteze și să'și arate mulțămirea de felul cum îi tratez.

„Mi-am făcut o mică fermă, din darurile de la ei, în capete de vite.

„Am putut pune în parte o sută hectare: sorgho, elusine, ovăz, porumb, fasole indigene, cartofi indigeni și aerieni, milet, sesame, arachide, manioc, igname și maguna.

„Mi-am făcut o grădină de legume... în care am de toate, ca la unchiu acasă.

„Cu garda mea de 200 soldați negri, bine instruiți și disciplinați am izbutit să impun autoritatea Statului, la o populațiune de peste 1000 suflete.

„Chestiunea e că am rămas aci și că, din ultimele noutăți ale gazetelor străine, văd că focul arde cumplit în Balcani... văd că România se va mișcà.

„Aș voi două, trei ziare din București... Insă plata abonamentului n'am cum s'o fac. Pentru

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

cele din Belgia am lăsat în depozit la o bancă, o sumă din care se face plata lor.

„Am neîncetat înaintea ochilor scene din viața din școala militară; îmi amintesc de camarazii de clasă; mă văd în viața de la regiment, cu atîta putere de evocare, că uit unde sunt și de unde-o văd, — iar dorul, după ce mă întoarce la realitate, mă arde și mă face să nu'mi găsesc locul...

„De obiceiu vedeniile acestea le am, seara, după cină, când pe verandă îmi fumez țigara și'mi sorb cafeaua, privind Nilul...

„Trebue să'mi fac de umblat, când dorul mă frămîntă și plec, fără țintă, prin cuprinsul postului, fie întuneric, fie ploaie...

„Oboseala sufletească, mai mult decît a corpului, mă trimite la cuib: dar și până să mă fure somnul! văd satul meu, văd Rânicul-Sărat, văd București... și aud cum sunt chemat...

„Ce glas să fie?

„Desigur că al conștiinții mele.

*

1 Iulie

„Azi am sărbătorit ziua întocmirii Statului Congo... Am organizat petreceri potrivite cu gusturile lor:

1) *Tragerea la țintă pentru sub-ofițeri:* premiul I: doi coți de pânză; al II, 15 mitako.

2) *Alergări pentru caporali și soldați*: premiul I, o farfurie; al II-lea o lingură.

3) *Urcare pe o prăjină*, în vîrful căreea ieră un cot de pânză.

4) *Alergări în saci.* Premiul I un cuțit și un cot de pânză; al II-lea o lingură.

5) *Alergări pentru femei*, cu un vas cu apă pe cap: premiul I: o oglindă; al II-lea, ½ Kg. mărgele.

A urmat un „tam-tam“ monstru, — care se va sfîrși în zori, desigur.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

„Graţioasele doamne ce onorau cu persoana lor serbarea:

„D-na senjent-Major Likurù, cu gâtul şi braţele numai mărgele de toate culorile.

„D-na prim-serjent Almas ben Amir, cu un „splendid" colan de dinţi de leopard, la gât.

D-nele serjenţi: Lumbatisa, Okoko, Malekùa, Mamby şi Kitambala.

„D-nele caporalilor şi soldaţilor: Mulenda-Bugi, Feday-Bubu, Alinghi-Tumba, Lenzo Ikoka Kerekeri, Funda, Mădjuto, Nekanda, Abdalaz, Lomamy, etc. etc.

Apoi doamnele Şefilor regiunii: d-na marelui Şef al tribului Kuku: Kadjokadji, la gât cu un bogat colan de dinţi omeneşti şi de ghiare de păsări răpitoare; Doloro-Kadjo, Kadjo-niere, Kadjo-Kalé, Djibula-Kadjo, Gondacole, Lore, etc. („Kadjo" e titlu de nobleţă: cel ce are mai multe vite conrute ca avere).

„D-şoarele: Alima, Surila, Alinghi-Tumba, Zinakuako, Monşaly, Zambiabo, Zaira, Saida, Fuaida, etc. etc...

„Toate, în costumul Evei, cu tradiţionala viţă... în forme felurite.

„Aud, din odae, jocul lor înfierbîntat... iar eu mă grăbesc să desfac ziarele sosite, acum, spre seară...

„*L'Indépendance Belge*" are un articol cu privire la mobilizarea generală din România.

„Inima'mi bate cu putere; simt sudori la tîmple şi mă ridic în picioare.

„Ziarul subliniază entuziasmul de nedescris al poporului alergînd supt steag, marea mişcare din Bucureşti, graba şi ordinea cu care s'a făcut mobilizarea in foarte scurt timp.

„Mi se închipue toate acestea, — şi 'mi dau totuşi seama că sunt departe de a puteà vedeà realitatea, de a puteà simţi măreţia, de-a puteà trăi viaţa acelor momente mari.

„O! cum aş fi răspuns şi eu, chemării, — chiar

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

dacă nu mai ieram în activitate, — dela plugul meu, din pragul căsuței mele părintești!

Și azi... sărbătorim aci, — în o priveliște... ciudată, — o zi de viață a altei țări...

„Am simțit cu oarecare însuflețire mulțumirea tuturora, pentru lucruri ne mai văzute de ei, — dar cum poate fi comparată cu înnălțătoarea priveliște depărtată, din Patria mea, a pregătirii de războiu, la care tot neamul răspunde!

„Cum de nu am aripi, să sbor, să trec mările, să sorb distanțele, să mă văd în câteva zile la granița țării, unde să îngenuchez, să sărut pământul și să alerg apoi la regimentul meu!

„Dar zădarnic... lluziune amăgitoare, realitate amară!...

„Jocul, afară, continuă; îmi face rău monotonia tam-tam-ului; mă enervează strigătele de veselie... în timp ce inima mea sângerează....

„Incă un an aproape,—încă un an, Dumnezeule!

*

„Pun aci harta localității.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— „Am dat postului forma octogonală., cu o rază de 50 m. In centrul postului sunt coşarele cu proviziuni, magaziile şi locuinţa mea cu dependinţele.

„Pe fiecare latură a octogonului sunt aliniate locuinţele soldaţilor: în una patru soldaţi.

„Dinapoia fiecărei case, la 3 metri distanţă, am făcut un fel de umbrar înalt de 1 m. 50, cu pereţi groşi de 20 cm., din împletitură de bambu, în forma gabioanelor, umplut cu pământ până la 80 cm. In timpul zilei umbrarul serveşte pentru gătirea mâncării, în caz de atac, ca adăpost în contra pătrunderei săgeţilor.

„La cea dintîi detunătură de armă, vestind o primejdie, soldaţii au ordin să ocupe umbrarele.

„ In noaptea trecută o împuşcătură m'a făcut să ies repede din casă.

„Alte împuşcături urmară.

„Plutonul de rezervă se şi adunase.

„Trimit îndată să vadă ce ierà, pe şeful plutonului, cu cinci soldaţi, şi eu încep a inspecta postul.

„Ieram mirat că puteà fi vre un atac, de vreme ce şefii toţi îmi arătau dragoste şi ierau încântaţi de petrecerea dela I a lunei.

„Nu terminasem inspecţia când şeful plutonului vine şi'mi spune că o femee, ieşind din casă, pentru trebuinţile ei, a fost apucată de o fiară...

„Soldaţii o aduceau... şi ierà de groază privelişteа: pântecele îi fusese sfâşiat şi intestinele îi atîrnau pe când sângele îi gâlgâià: a şi murit după câteva minute,

*

12 August

„De când n'am mai luat condeiul în mână!

„O lighioană, — pe care cel puţin n'am avut cinstea s'o văd, — m'a pişcat aşa de rău într'o

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

noapte pe'când dormiam, la degetul cel mare al mâinii drepte, că rana ce s'a făcut m'am temut să nu deă în cangrenă.

„Cu compresele cu amoniac îndoit cu apă, ce am tot pus mereu, am scăpat de primejdie, însă și astăzi țin degetul legat cu un bandaj umed, desinfectat.

„Azi e duminică.

„O ploae măruntă care a ținut toată dimineața, mă cufundă pe gânduri triste.

„Și nu mai am de mult ziare. Dece vor fi întârziat?

„Ce se va fi făcut în țară.

„Am scris din Maiu ziarului „*Universul*" din București, să'mi trimită cel puțin numerele privitoare la campania în Bulgaria: nu am primit nimic.

„Par'c'aș fi trecut în altă lume și mi s'ar fi pierdut urma,

„Curierul totuși a venit regulat, la Kéro și de acolo, la postul meu.

„Așa în curierul oficial de azi am primit o circulară dela Boma, — circulări ce se trimit tuturor posturilor, spre a se avea cunoștința exactă a unor anume întîmplări, ca nu zvonuri necontrolate să nască neliniște și comentarii nefavorabile autorității Statului.

„Ni se aducea la cunoștință că în regiunea Mongala, tribul Budja s'a revoltat iarăși și a măcelărit, în apropiere de postul Sambala, pe un căpitan al forței publice și pe un agent al societății „Anversoise" ce recoltează cauciuc. Tribul a fost aspru pedepsit.

„Al doilea comunicat al circulării: indigeni soldați ai fortului Shinkakassa, — la 20 minute departe de Boma, — s'au revoltat în ziua de 17 Aprilie: în loc să răspundă la apelul nominal (ce se face zilnic la ora 2 p. m.) au inceput să tragă focuri de pușcă asupra celor ce făceau apelul. Din Boma trimițîndu-se ajutor, și asupră-i au tras, iar în noaptea de 17 spre 18

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

au îndreptat tunurile fortului spre capitală și au bombardat-o. In ziua de 18 armata din Boma au pus pe goană pe revoltați.

„Dacă se întîmplă asemenea revolte, cauza nu poate fi decât în răul tratament din partea conducătorilor locali.

„Oricât instinctul negrilor le-ar păstra în suflet ura în contra albilor, prin spirit de dreptate, prin severitate din care blândețea nu poate fi exclusă, acel instinct se adoarme până ce dispare.

„Eu, când am avut neascultarea soldaților mei, la începutul venirii aci, compania aceea fusese supt comanda altui ofițer ce-i bruscase pe soldați și înainte de-a mă cunoște, socotindu-mă ca pe cellalt, au încercat revolta.

„ De atunci, și mai ales de când sunt singur conducător la Kadjokadji, mă văd înconjutat de dragostea chiar, a soldaților și a șefilor regiunii (șefi indigeni).

„Și o notez aceasta ca un succes datorit felului meu omenos de-a mă purtă

„Azi am judecat o *„palabra“* (o pricină):

„Fiind foamete mare în satul lui *Mordjacole*, „Matale“ din alt sat se oferă a-i da cinci coșuri cu grâne, în schimbul unei copile ce-i plăcuse.

„Au trecut câțiva ani, în care timp copila mărindu-se devine soția lui Matale, care, recunoscător lui Mordjacole, îi dăruiește două capre.

„După scurt timp dela aceasta, tatăl Maradjamure-ei, soția lui Matale, moare și fiica se duce în sat să asiste la înmormîntare, — dar dusă a rămas.

„Matale trimite în cercetare pe un om al lui și acesta îi aduce vestea că muma a dat pe Maradjamureea altui bărbat.

„Matale mi-a reclamat și mi-a cerut dreptate, — adecă, nu redobândirea femeei,—dacă ea nu vrea să se întoarcă la el, — ci înapoierea celor cinci coșuri de grâne și a celor două capre.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

„Negreşit că i-am admis cererea...

„Eată oameni necapabili să facă *nebunii* pentru femei.

*

XI

„Inspectorul de Stat Chaltin m'a vestit acum câteva zile că va trimite un detaşament de soldaţi, la mine, pentru proviziunile ce-i trebuia.

„Situaţiunea mea este aceasta:

„Am făcut cultură pe 150 hectare însă nu pot avea încă roadele; grânele ce luasem dela indigeni ierau pe sfîrşite...

„Alt mijloc nu aveam decât să recurg la indigeni şi mă întrebam, cu oarecare grijă, dacă ei vor răspunde apelului meu.

„Răspunzînd, îmi dovediau în mod practic, dragostea pentru mine, — şi astfel îmi scăpau situaţiunea faţă cu inspectorul.

„Inainte de-a veni detaşamentul de soldaţi, indigenii au alergat cu cea mai mare grabă şi mi-au adus trei tone (3000 kgr.) victuale şi mi-ar fi mai adus, dacă voiam, — însă ierau d'ajuns de rîndul acesta.

„Incă o constatare, fericită pentru mine, că „politica" mea faţă cu indigenii a statornicit legături de credinţă, de dreptate şi de respect, între reprezentantul Forţei Publice şi ei.

„Şi cât costă pe Stat, aceste producte?

„Trei bucăţi sîrmă de aramă (1 bucată—1 Mitako—5 parale) pentru o „cantină" (baniţă).

„Dacă vor în loc de Mitako, mărgele, pânzeturi, etc., li se dă atât ca preţul unei „cantine" să nu treacă de 15 parale.

„In valea Nilului fiecare soldat primeşte o „cantină" de producte pe săptămână şi aceasta e toată hrana ce i-o dă Statul.

„Când cer să vîneze antilope, elefanţi, ipopotami, maimuţe,etc., li se dă voe, dar fiindcă

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

întrebuinţează la vînătoare munițiuni de-ale Statului, sunt datori să presinte Şefului postului vînatul pe care el îl împarte de-o potrivă tuturor soldaţilor postului.

„Costă puţin pe Stat şi ce servicii îi aduc — şi ce sobrietate în traiul lor!

Ar putea fi pildă soldaţilor de pe vechiul continent al Europei!

*

2 Septembrie 1913

„O! ce mare bucurie în ziua acestei duminici!

„Am primit ziarele întârziate: ce lucru curios! Pachetul s'a plimbat pe la New-York!... şi abia azi a ajuns la Nil, unde sunt!

„In liniştea în care mă aflu acum de dimineaţă, le-am desfăcut pe rînd şi n'am citit întîiu decât tot ce privià pe România mea iubită.

„Coordonându-le, toate ştirile, — telegrame şi articole scurte, — am putut adună un tot care mi-a dat idee deplină despre cele întîmplate...

„Campania armatei româneşti în Bulgaria, ca armată de ocupaţiune, spre a impune Balcanicilor pace, a fost un succes desăvîrşit...

„Restul din vechea Dobroge a lui Mircea va rămâneà alipit Patriei noastre şi la el se va adăogà un teritoriu care să ne garanteze o graniţă strategică serioasă pentru viitor.

„Am găsit o notă despre marşul generalului Mustaţă, până lângă Sofia, cu vitejii lui cavalerişti..., — arătat ca un fapt militar eroic.

„Altă notă, tocmai acum citită, vorbeşte de chipul deosebit de îndemânatec al pontonierilor români, cari, în 8 ore au întins pod peste Dunăre pentru trecerea armatei...

M'a întristat însă ştirile privitoare la îngrozitorul flagel al holerei... Dacă ziarul nu exagerează numărul victimelor, fixându-l la zeci de mii de soldaţi, — asemenea jertfe ar fi cum-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

plite... însă nu cred în numărul acesta prea mare, — căci desigur am avut o activitate sanitară vrednică de vitejia armatei.

„M'a întristat apoi un articol al ziarului lui Georges Lorand, în care actul trecerii române în Bulgaria și mai ales ocuparea „Cadrilaterului", ierà arătat ca *banditesc!*

„Cu cât îl vor fi răsplătit Bulgarii!...

„Nu știu de-i va ajunge scrisoarea mea, — însă i-am scris lui Georges Lorand, arătându-i pe larg ce însemnăm noi în orientul Europei, cari sunt calitățile neamului nostru față cu acelea ale Bulgarilor, totdeauna nerecunoscători, ambițioși vulgari, necapabili de prietenie...

„I-am arătat tot ce am făcut noi, pentru dînșii, în cursul anilor din urmă, pe când pregătirile pentru independeuță 'și le făceau în țara noastră, cum această independență și-au câștigat-o la 1877, cu sângele ostașilor noștri și ce sprijin le-am fost după aceea spre a'și întări tînărul lor Stat...

„Il va face oare scrisoarea mea să înțeleagă cine suntem și cât de nedrept e cu noi?

„Să sper.

*

„Pornit pe gânduri îmi las privirile să se piardă pe undele Nilului și acesta ia par'că înfățișarea Dunărei, și am iluziunea oastei noastre în trecere și a însuflețirii ce o domină...

„Iar eu n'am fost, pierdut în numărul ei, dar fericit că fac parte din ea, — și să simt fiorii înălțătoarei revărsări românești, cu așa de nobilă menire: a păcei!

„Aș fi vrut, trecînd pe lângă Plevna, să'mi plec fruntea cu adîncă pioșie înaintea mormintelor eroilor dela 1877...

„Și o fac, acuma, de aci, cu mintea... și simt lacrimi că'mi înceteză ochii, — și am viziunea

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

înfiorării acelor osăminte scumpe, când au simțit sgomotul pașilor ostașilor-frați!

„O! acum dorul de-a mă întoarce în Țară, nu mai are margini... și mă pun să socotesc zilele ce mai am de petrecut aci...

„De obiceiu, termenul de trei ani încetează cu trei luni înainte de Aprilie, așa că, prin Ianuarie va trebui să plec... ca în Aprilie să pot fi la Boma... de voiu puteà face drumul numai în trei luni!

„Încă trei luni și jumătate dar, de așteptare și de muncă încordată, — mai ales că anotimpul ploilor trebue să mă găsiască cu toate plantațiunile făcute!...

*

20 Octobre.

„Am întrebat pe inspectorul Chaltin dacă întoarcerea îmi voiu puteà-o face pe Nil spre Cairo.

„Mi-a răspuns azi că deși canonierele engleze sosesc regulat în fiecare lună la Kéro, Statul n'a terminat încă tratativele cu guvernul Englez pentru repatriarea albilor pe noua cale a Nilului.

„Imi mai spune că, de nu-i vor veni agenți noi, va trebui să dau dovadă de răbdare și de devotament, de oarece moartea făcînd mari goluri printre albi, nu mă va puteà înlocui numai decât...

„Imi aduseiu aminte că, în angajamentul meu, la venire aci, ierà prevăzută clauza aceasta...

„Eată dar că aș puteà fi împiedecat să plec, la termen, și grija aceasta, în luptă cu dorul și cu datoria, mă face trist, nervos, aproape bolnav.

„Și bolnav întru câtva sunt: stomacul meu a început să se resimtă de felul de traiu de aci, într'o climă atât de nefavorabilă: și doar m'am ținut destul de bine, cu organismul meu sănătos și dărz.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

*

„Cu toate că suferiam de vr'o câteva zile, mai înteţit de dureri gastralgice, a trebuit să plec în o expediţiune.

„Unul din şefii supuşi, aşezat la extremitatea tribului Kuku, a venit să mi se plângă că şeful unui trib, Kakwa, vecin cu el, — ne supus încă, — îl pradă adese-ori.

„De vreme ce le datorăm protecţiune şefilor supuşi, am pornit şi prin surprindere ocupând satul, am făcut mai mulţi prizonieri, bărbaţi şi femei, fără să trag nici un foc de puşcă.

„Şeful a venit atunci şi şi-a făcut supunerea.

„I-am dat o jumătate din prizonieri şi a rămas să-i dau cealaltă jumătate după ce va fi înapoiat şefului vecin, tot ce-i prădase.

„Plimbarea aceasta, — căci plimbare pot să-i zic, — par'că mi-a mai îndreptat starea, însă nu mă simt tot atât de sănatos ca până acum.

*

10 Ianuarie,

„In sfîrşit sunt în ajunul de-a plecà.

„Ciudată e firea omenească: siguranţa că mi-am împlinit termenul şi că voiu face primul pas... spre Patrie, mă umple de bucurie şi totuşi cu părere de rău mă despart de tot ce-am izbutit să creez aci, — de opera mea, — şi de soldaţii mei cari jură în numele meu, — şi de atâtea mii de indigeni, cari... s'o scriu in fine: mă adorează.

„Văd pe chipul tuturora cum se răsfrânge în adevăr mâhnirea şi par'că descurajarea... şi inima mi se strînge supt apăsarea unei adînci nemulţămiri...

„Cât contrast de simţiri în propria noastră fiinţă!

„Trei ani, străbătuţi printre iluzii, credinţă, dezamăgiri, suferinţi sufleteşti şi fizice, şi totuşi au statornicit o legătură între elemente cu

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

totul nepotrivite: eu și populațiunea aceasta străină.

„In tribul acesta am găsit sentimente și un an aproape petrecut cu ei, m'a desdăunat de multe desamăgiri avute.

„Ca să mai rămân însă, mi-ar fi peste putință: ar fi să cad bolnav de dorul de țară, ar fi să'mi imput neîntoarcerea ca o dezertare, când poate cine știe ce evenimente vor cere Patriei jertfe tuturor fiilor ei!

„Nu! Nu...

„Voiu ajunge, îmi voiu revedeà căminul și voiu reintrà în rîndurile oastei, de astă dată oțelit, cu inima învăluită în zaua de metal împletită din suferințele de aci.

12 Ianuarie.

„Sunt la Redjaf... E primul pas. Am făcut drumul, până la întîiul popas în $2^1/_2$ ore, căci toți șefii regiunii au ținut să mă însoțiască.

„Ei! Doamne, ierà înduioșătoare privelișteа acestor oameni, zișі sălbatici, cari își manifestau sentimentul cel mai civilizat: adevărata dragoste.

„Pe lângă purtătorii lăzilor mele, — în cari am închis colecțiunile feluritelor obiecte de prin regiunile străbătute, — am și 350 purtători cari duc proviziuni destinate posturilor Redjaf, Lado și Kéro.

„E caravana cea mai mare ce a văzut-o Nilul până acum.

„In apropiere de Redjaf am întîlnit curierul, in care era o scrisoare a inspectorului Chaltin; o notez aci:

„*Je tiens a vous temoigner de nouveau toute*
„*ma satisfaction pour le zèle, l'activité et le dé-*
„*voument que vous avez apportés dans l'exercice*
„*de vos fonctions et pour les résultats exceptio-*
„*nellement brillants que vous avez obtenus par*
„*votre travail souvent ingrat*".

„Și termină apoi:

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

„Il me reste à vous souhaîter un bon vo-„yage et un heureux congé,*) et a vous adres-„ser encore une fois mes remerciements pour „la précieuse aide que vous m'avez prêteé pen-„dant votre séjour dans l'Enclave et surtout „dans l'éxercice de vos fonctions de Chef de „poste agricole de Kadjokadji".

„Bien à vous

L. Chaltin".

„Rîndurile acestea mi-au mărit regretul despărţirii, — pentru totdeauna, — de Congo şi de un om drept ca Chaltin, — însă, şi mulţămirea de a fi plecat în fine spre unde dorul mă mână.

„Şi de-acum... înainte!

*

„In loc de patru zile ce trebuiă să fac până la Lika, alt post da albi, am pus mai mult timp, căci o parte din purtători au dat bir cu fugiţii.

„Am găsit însă, cu greutate alţii, şi am trecut pe cât am putut de repede prin posturile Lokalei şi Abba.

„Azi, 3 Februarie sunt la Farady, după ce-am avut de luptat în cale cu mari greutăţi şi cu paza de aproape împotriva leilor şi leoparzilor.

„Marele Şef al regiunii murisə de cîteva zile şi ierà atîta fierbere pentru numirea urmaşuşului, în cât a trebuit să întîrziez până să găsesc purtători.

„Un ofiţer belgian, baronul de Renette, pe care 'l cunoscusem la Kéro, se află aci: mi-a făcut cea mai cordială primire.

„Dela Farady la Dongu, am şapte zile de drum greu numai prin bălţi.,. Dar... bun e Dumnezeu, iar *dorul* meu mă întăreşte.

---

*) Concediu, socotind că în concediu mă duc şi că mă voiu reangajà la Bruxel.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

27 Faur,

„Am sosit la Surango. Nici o pirogă la îndemână. Cât voiu întîrzia oare?

„Mai lungă este calea, acum la 'ntors acasă...
„Aș vrea să zbor... dar Congo... cum face, nu mă lasă".

„Cer iertare umbrei lui Alexandri, că-i potrivesc versurile situațiunii mele de aci...

„Curierul ce întîlnesc, aduce vestea că tribul Ababua s'a revoltat...

„In loc să fac drumul pe la acest trib, prin Poko-Zobia-Buta-Ibembo, — trebue să iau calea Amadis-Bomokandi-Bimba-Djabir-Engwetra-Ibembo... Altă întîrziere...

„Dela Dongu am plutit cu piroga coborînd rîul Uellé și tot așa voiu urma până la Djabir; dé aci până la Engwetra, pe jos, de unde voiu pluti iar, pe rîul Likaty până la îmbucătura lui cu Itimbiri. Pe urmă pe acest rîu și pe Zair, până la Bumba de unde cu steamérul mă voiu îndreptà la Leopoldville.

9 Martie,

„Sunt la Bomokandi.

„Tot personalul postului muncește pe capete să facă fortificații pentru moment, împrejurul magaziilor, din cauza revoltaților Ababua.

„Pe malul opus al rîului Uellé indigenii strigă și ne provoacă cu tot felul de insulte.

„Din fericire apa e adîncă, și largă de 3000 m; iar indigenii ne-avînd luntri, nu o pot trece; altfel, nu știu cum am fi putut ține pept numai cu efectivul de 35 oameni ai postului.

„Vecini cu Ababua sunt indigenii tribului Bakango, cari locuesc pe amândouă malurile rîului, au luntri, cunosc bine apele, însă au rămas credincioși Statului.

„Altfel, dacă și ei s'ar fi unit cu Ababua, calea apei ar fi fost închisă și orice legătură a albilor, între Amadis și Djabiri, ar fi fost în-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

treruptă, iar albii toţi în pericol de a fi măcelăriţi.

„Când am plecat din Bomokandi, după 4 ore de mers, pe malul stîng apare o ceată de Ababua şi începe a ne înproşcà cu săgeţi. Noroc cu depărtarea, aşa că nu ne-a putut ajunge.

„Cum să încerc o luptă cu ei, când aveam numai un soldat... şi acesta cu puşcă cu capsă...

„După opt ore de marş, aud focuri de puşcă şi strigăte de războiu...

„Grăbesc cu vîslitul şi ajung la şeful Iamboa, din tribul Bakando, la care trebuià să poposesc.

„Satul lui sì casa ce adăpostià pe albi, ierau pe malul stîng. Sat şi casă fuseseră arse de Ababua şi Şeful Iamboa se refugiase pe o insulă din faţă, cu oamenii lui.

„Ce se întîmplase?

„Inainte de-a ajunge eu, Ababua venise la Iamboa şi-i ceruse să mă predeà lor cu oamenii mei. Iamboa le răspunsese că nu are nici un alb la el, dar că le va dá pe soldaţii ce poposiseră acolo: curierul dinspre Djabir.

„Lupta se încinsese până să viu eu şi sgomotul ce auzisem pe mal iera sfîrşitul luptei: indigenii lui Iamboa se intorceau cu trofee: cadavre ciopărţite, — iar la gât purtau înşiruite degetele acestor cadavre.

„Chem îndată pe Iamboa şi-l întreb ce are de gând cu cadavrele aduse?

„El îmi răspunde că se va ospăta cu ele. Caut să'l împiedec; el îmi spune că de nu va lăsà pe ai lui să le mănânce, nu'l vor mai recunoaşte de Şef.

„Il învit atunci să'mi aducă pe fruntaşii lui şi când aceştia vin înaintea mea, încep a le aduce laude pentru vitejia lor şi-i întreb dacă ştiu unde se află *Tepere*, marele şef Ababua, pe care trebue să'l prindă şi cu el să se os-

Muzeul Digital al Romanului Românesc

revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

păteze, iar nu cu niște nenorociți învinși și omorîți.

„Mâncând pe Țepéré, vor dobândi tăria și vicleniа lui, pe când dela cadavrele acestea ce tărie și ce vicleniе vor dobândi? Nu ați fost mai tari și mai vicleni ca aceștia?

„Ei stau cîteva clipe pe gânduri, se privesc unii pe alții și pe urmă Iamboa învoește îngroparea cadavrelor.

„Știind că Ababua nu se lasă biruiți și că vor încercă alte atacuri, nu am închis ochii toată noaptea. Cu mirare însă am văzut că nu s'au arătat de fel.

„Pe la 5 de dimineață m'am pregătit să plec.

„Iamboa mi-a cerut iarbă de pușcă.

„I-am spus că nu am, însă fiindcă'l știu devotat Statului, îi voiu dà de la câteva cartușe de vînătoare, — și scoțind-o i-am dăruit-o.

„El mi-a dăruit scutul vrăjitorului ucis în ajun, a arătat șefului luntrașilor calea ce trebue să urmeze printre insule, ca să nu trecem pe la șeful Abadic, singurul șef din tribul Bacango, care, se unise cu Ababua, — și mi-a urat drum bun.

„Pe la 8 jum. dimineața văd doi elefanți bînd apă, la țărm: ierau enormi.

„Trag în unul și-l lovesc.

„Cade, apoi se ridică. Repede trag din nou și trec repede din luntrea mea, în alta mai ușoară, în care îmi ierau lucrurile, și mă îndreptez la țerm.

„Ieram în urmărirea elefantului rănit, când șeful luntrașilor îmi strigă să ne întoarcem (iera lângă mine și soldatul), căci șeful Abadic e în apropiere și focurile de pușcă îl vor atrage spre noi.

„Mă grăbesc și intru în pirogă la timp, căci și văd îndată mici pirogi tixite cu indigeni înarmați cu lănci, cu arcuri și cu scuturi, scoțînd strigăte războinice, înfiorătoare.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

„Prin minte mi-a și trecut că nu voiu mai puteà ajunge în țară.

„Comand totuși soldatului să încarce repede arma și împreună cu el tragem, în vînt, ca să încerc a-i înspăimîntà...

„Mi-a izbutit încercarea, căci repede indigenii au întors luntrele și au început a vîsli cu putere... depărtându-se...

„Când am trecut în piroga mea, am găsit pe luntrași și pe boy-i mei, muți de spaimă... și aveau dece.

„Fiindcă până la Bima, primul post de albi înainte de a ajunge la Djabir, nu mai ieram în siguranță, am petrecut noaptea lângă o stîncă, în pirogă, la mijlocul rîului.

„Între Bima și Djabir m'au apucat niște friguri așa cum nu avusesem încă în Congo și a doua zi mi-a fost peste putință să mă ridic din patul dintr'un coșar indigen.

„A treia zi ieram ceva mai bine, însă aveam dureri de cap îngrozitoare... Am plecat însă și după patru ore am ajuns la rapidul Kenga.

Am pus de-au descărcat pirogile, ca să mergem pe jos până la popas: n'a fost chip; ieram slab de par'că numai zăcusem tot timpul cât am stat în Congo.

„A trebuit să mă poarte în hamac.

„La Djabir însă când am ajuns, îmi trecuse; puterile îmi reveniseră.

*

3 Aprilie

„Șease zile de când sunt tot în Ibembo, și cine știe când voiu puteà pleca.

„Aci am întîlnit pe comisarul general Lahaye, șeful expediținnii în contra revoltaților Ababua. A trebuit să i se pună lui la dispoziție toate pirogile și toți vîslașii: eată dece stau pe loc.

„Are cu el 12 albi, (toți vechi Congolezi cu

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

câte două și trei termene) și 200 soldați negri și va mai luà de pe la toate posturile pe unde va trece, ca să întocmiască trei compănii. Expediţiunea o va începe luna ce vine.

„Nu-i va fii ușor să readucă tribul Ababua la supunere, de oarece acesta locuind în marea pădure equatorială, nu va puteà să'și desfășoare trupele pentru atac.

„Tribul e foarte curagios, e bun războinic, și are mulți soldați în concediu, cari cunoscînd tactica albilor, și avînd sute de pusci, vor fi de temut.

*

10 Aprilie

„Sunt de două zile la Bumba: am putut ; plec. Insă am de așteptat vaporul.

„Cât urît, câtă nerăbdare!...

„Dar în sfîrșit, în dimineața de 16 aud strigăte de: *Selo! Selo! Selo!* Tresar de bucurie: vaporul, — vine vaporul!

„Ies în cerdac, mă uit; nu văd nimic. Iau binoclul și privesc: tot nimic. Credeam că e o farsă...

„Numai după jumătate de oră pot zări un punct negru ce se apropià mereu; era în adevăr vaporul.

*

21 Aprilie

„Sunt pe bordul vaporului „*Brabant*": mă întorc tot pe vaporul cu care am făcut drumul la venire.

„Abia s'a ridicat ancora din orașul Nouvelle Anvers, unde am stat două ore.

„Și ce surprindere, ce bucurie să pot schimbà câteva cuvinte *în româneşte*, cu un român!*)

„Intrevedere mai cordială, nici nu se poate

*) E tânărul V. magistrat, venit numai de câteva luni.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

închipuì: numai ne mai păreà rău amândurora că nu puteam stà mai mult împreună.

„Are însărcinarea delicată şi de încredere, de a cercetà abuzurile europenilor în afacerea Mongală, — revolta tribului Budja.

*

1|14 Maiu 1914

„Eată-mă pe bordul marelui steamer „*Albertville*".

„In sfîrşit pot zice că mă întorc în Europa.

„Bucuria nu mă mai încape, dar şi oboseala: trei zile am fost într'o goană continuă.

„In ziua de 28 Aprilie am sosit la Leopoldville... Deşi zi de Duminică, a trebuit să cântăresc lăzile, la gară, — şi aveam câteva, ale mele, câteva pentru guvernatorul general, cu vegetale pentru analiză şi două lăzi cu obiectele unor albi decedaţi, spre a fi trimise părinţilor: tristă moştenire!

„La 29 Aprilie, orele şase de dimineaţă, am plecat cu trenul la Tumba.

„Aci nu am mai cunoscut pe nimeni: nici unul din acei cu cari petrecusem, cu doi ani în urmă, (când am stat în Tumba câteva luni).

„Trenul umblă numai ziua, în Congo: a trebuit să dorm noaptea la otel: dis-de-dimineaţă primesc o înştiinţare spre a o semnà, că trenul plecà la 6 în loc de 8 şi să mă grăbesc.

„Se schimbase plecarea ca să putem apucà, la Boma, steamerul.

„Abia am ajuns la gară şi m'am urcat în vagon, că trenul s'a şi pus în mişcare.

„Dar eată că nişte negri fac semne disperate, după câteva minute de mers: un tren de marfă deraiase, după o cotitură. De nu ni se făceau acele semne de oprire, ciocnirea ierà de neînlăturat.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

„Tocmai la mal... ca oarecine, iera să... ne înnecăm.

„După patru ore abia ne-am putut urmà drumul.

„Dela Matadi ne-am dus la Boma cu micul vapor „de Roubaix“ şi... azi dimineaţă, la ora zece, am fost acolo.

„Ne miră mişcarea neobişnuită, decoruri, trupele adunate, mulţimea în haine de sărbătoare...

„Plecà guvernatorul, colonelul *de Wahis*.

„Cu grabă m'am dus pe bordul steamerului. tixit de lume...

„In cabină suntem tot câte trei persoane.

„Insemnările mi le fac într'un colţ al steamerului.., care, din ce în ce se depărtează, se depărtează de ceea ce-a fost, — de trei ani de „*congolizare*“, — se depărtează de ţermii ce devin linie de zare.

„După cum, cu trei ani în urmă, cel dintîi lucru ce mi-a lovit privirea, a fost cimitirul,— astăzi, la despărţirea de apele congoleze, cel de pe urmă loc pe care l'am salutat cu pioşie, — a fost tot cimitirul, în care las dormind câţiva din tovarăşii mei de drum de acum trei ani.

„Pe urmă, fără să mă ocup de noii mei tovarăşi de drum, privesc înainte, mereu înainte în zarea cea fără fund real, pe care n'o simt depărtându-se, dar care mă apropie, pe fiecare clipă, de continentul nouălor mele visuri.

„ De altfel, călătoria întoarcerei nu poate aveà istoricul ei, întru cât peste toate întîmplările ce s'ar ivi, va predomni nerăbdarea ajungerii, izvorîtă din dorul de ţară şi de cămin...

„Sunt câteva ceasuri de când am pornit şi nimic nu mă interesează în juru'mi: trăiesc în mine însumi şi mi-ajunge viaţa aceasta „de interior“.

„Am câteva săptămâni de plutire, cu aceleaşi

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

popasuri, ca acum trei ani: ce va puteà fi schimbat, ca să mă impresioneze atât de mult, încât să mă facă să ies din lăuntrul meu spre a'mi notà altceva decât bucuria grămădită în suflet şi decât aşteptarea momentului când ea să se reverse pe pămîntul Patriei!

„Mă întorc *„pentru Patrie"*, şi numai ei îi închin gândirea mea întreagă".

PARTEA II-a

I

In ziu de 24 Maiu (6 Iunie stil nou), marele steamer *Albertville* se opri, către seară, în portul Anvers: lumea ce se aflà pe cheiu, aşteptând sosirea vaporului anunţat, îi aminti lui Frunzaru ziua plecării de acum trei ani şi două luni...

In sfîrşit puneà piciorul pe pămînt european, pe pămîntul uneea din naţiunile cele mai active în serviciul căreea fusese în frumoasa şi civilizata Belgie.

Pe dînsul nu'l aştepta nimeni după cum nimeni nu'l petrecuse, însă bucuria lui ierà poate mai mare de cât a celor aşteptaţi: redevenià liber, stăpân acum cu deplina conştiinţă, pe soarta lui, aprins de un dor pe care pornià să şi-l împliniască.

In aceiaşi seară luà trenul pentru Bruxela şi se coborà la otel des Flandres, la care fusese găzduit cu trei ani în urmă.

Ciudată coincidenţă: i se dădù aceiaşi cameră iar otelierul îl recunoscu, — ceea ce-i făcù plăcere.

La Administraţiunea ministerială a Congului unde fusese recomandat de guvernatorul dela Boma, în raportele sale, fu primit cu semnele celei mai deosebite cordialităţi şi ademenit să

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

rămâe în serviciul Statului şi să se întoarcă în Congo, după cele şase luni de concediu.

Frunzaru răspunse că datorà servicii şi Ţării lui şi că ierà hotărît să reintre în armata românească.

Ministerul, în speranţă că va avea mulţumirea să'l revadă în rîndul civilizatorilor Congului, îi înmânà brevetul de locotenent, felicitându-l şi urându-i bună petrecere în patrie.

După îndeplinirea acestei datorii, uşurat ca de o sarcină, îşi târgui cele trebuincioase îmbrăcămintei civile şi petrecù restul zilei şi noaptea în Bruxela, părîndu-i că se află într'o nouă întrupare, într'o lume uitată dar pe care o recunoştea cu mulţămire.

A doua-zi îşi expediă toate cuferele, direct la Bucureşti, şi el, c'un mic geamantan, plecă la Paris pentru câteva zile.

In acelaş compartiment se urcă, la câteva minute după el, un domn în etate însoţit de-o fată tînără şi de-o femee de casă, binişor îmbrăcată însă de înfăţişare de rînd.

Manoil îşi lăsase barba ,— frumoasă barbă neagră, pe care o „civilizase" numai, la bărbier, şi, cu statura-i naltă, bine făcut, poate prea oacheş, ars de soarele Congului, dar cu chipul sănătos, — avea înfăţişare bărbătească plăcută, împunătoare chiar.

Răspunse domnului la salut, se înclină domnişoarei şi doamnei pe care, în acea clipă o luă drept muma fetei, apoi le ajută să'şi aşeze lucrurile, — pachete cam multe pe lângă două geamandane, — şi se simţi dispus să lege vorbă cu ei.

După ce trenul se puse în mişcare, domnul i se adresă:

— Nu cumva sunteţi, domnule, militar în concediu?

— Da, domnule: vin din Congo şi mă duc să'mi petrec concediul în ţară.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Din Congo ? Vă întoarceţi din ţara canibalilor?

Domnişoara începu a'l privi cu curiozitate vădită.

— A ! nu tot Congul e canibal, dar şi pe unde este, începe a nu mai fi, supt acţiunea civilizatoare a Statului.

— Aţi avut oricum, de luptat serios în contra triburilor... cari, din când în când, după cum vorbiau ziarele noastre, făceau victime numeroase printre albi.

— Negreşit, domnule, însă le aduceam repede la supunere şi le făceam să priceapă foloasele unei vieţi în bună înţelegere cu noi... Sunt sigur că nu mai mult decât peste o decenie, faţa Congului se va schimba, aproape cu desăvîrşire.

— Să'mi daţi voe să mă prezint: colonel Dauzières din statul major Francez.

Frunzaru se ridică şi salută milităreşte.

— Locotenentul Frunzaru, fost administrator militar la Kadjocadji pe Nilul de sus.

— Tocmai pe Nil... esclamă domnişoara... O ! ce departe... La capătul lumei...

Colonelul o prezintă lui Frunzaru:

— Fiică mea Marie-Anne..

— Incântat domnişoară...

— Şi nu v'au mâncat canibalii ! exclamă doamna, împreunându'şi mâinile...

Colonelul rîse, Marie-Anne zîmbi...

— Din fericire nu, doică, —zise colonelul, de vreme ce avem plăcerea a'l întîlni şi a'l cunoaşte...

— O ! domnule locotenent, dacă nu v'ar obosi, ce mult aş dori să ne povestiţi lucrurile de prin Congo, rosti Marie-Anne.

— Domnişoară militarul nu cunoaşte oboseala... răspunse Frunzaru, înclinându-i-se, zimbind.

— Milităreşte vorbit... zise colonelul. Sunteţi Belgian ?

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Nu, domnule colonel, — sunt român...

— Cum se poate! român... din ţara nouă prietenă, din viteaza ţară latină dela Dunăre? O! ce mult s'a ilustrat Patria dumitale, în anul trecut...

— Aprecierea d-v, domnule colonel, mă umple de bucurie şi de mândrie...

— Dacă nu sunt indiscret, cum de te-ai dus în Congo ca ofiţer belgian?

— Să-i zic, cu voia dvs, o fantazie... Iera prea multă linişte în ţara mea şi eu prea doritor de-o viaţă militară aventuroasă. Dar cît am regretat că n'am fost anul trecut, în Patrie!... Mă întorc însă şi voiu rămânea acolo să aştept să'mi fac datoria pe câmpul de onoare.

— O! după cum sunt vremile, cred că nu vei aştepta mult...

— Eu nu sunt în curent cu ce se petrece în Europa... Sunt semne oare de cine ştie ce conflagraţie?

— Ne silim să menţinem pacea, dar ne pregătim de războiu, zise colonelul, zîmbind tainic... Balcanii par să se fi astîmpărat, graţie intervenţiei dvs. energice şi tacticei dvs. politice. Dar... se poate ca scânteia stinsă acolo să se aprindă în altă parte... poate chiar la noi... Germania, ne pândeşte... iar noi îi datorăm... „*revanşa*".

Ochii colonelului scânteiară, şi mâna i se duse instinctiv la şold.., par'că i-ar fi fost acolo sabia...

Se făcu tăcere..

Frunzaru întîlni privirea domnişoarei Dauzières: îi păru rugătoare şi elîi înţelese dorinţa.

— A! dar eu datorez domnişoarei o povestire, zise, zîmbind.

Conductorul se ivi spre a cere biletele...

După ce se retrase, Frunzaru începù să povestiască şi timpul trecù pe nesimţite până la Mons, unde se face vizitarea lucrurilor, la vamă.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

După ce se urcară din nou în tren, tot singuri în compartimentul lor, Marie-Anne c'o privire îi cerù să urmeze, și el, măgulit de stăruința aceasta, începù partea din urmă a vieții lui, la Kadjokadji.

Dacă Frunzaru s'ar fi putut „dedublà" ca să se fi putut și asculta, pe când vorbia, ar fi rămas uimit cât vorbia de frumos, fără nici un artificiu; glasul îi iera bine timbrat și plăcea; memoria îl servia bine și'l făcea să dea episoadelor coloarea locală care le făcea interesante; mișcările ce-i însoțiau povestirea ierau foarte naturale și dădea plasticitate împrejurărilor.

Ce deosebit iera de Frunzaru de altă dată! Și nu-i trecuse doar prin minte de-a juca un rol, spre a înrîuri o inimă de femee.

Nu amănunțise frumusețea domnișoarei Dauzières; își zisese atât, că-i drăgălașă, iar în ce-l privia, iera cavalerul politicos și nimic alt.

A! întrucât privia pe tatăl ei, iera altceva: îi plăcuse înfățișarea lui marțială, familiaritatea lui glumeață, — omul și militarul...

Se plecase dorinții ficii lui, de-a povesti, — dar povestia pentru tatăl ei: cu ce mulțumire ar fi servit supt așa șef!

Dacă inima lui însă n'ar fi fost așa de închisă ori cărei înrîuriri femeești, ar fi prins de veste ce ochi frumoși albaștri avea Marie-Anne și cu ce expresiune de plăcere și chiar de admirațiune îl ațintiau; ce drăgălășie iera în surîsul ei, lumină pe două petale de trandafir ce-i întocmiau gura mică; ce păr frumos cu totul auriu îi înrăma chipul de-o albeață ușor trandafirie cu trăsuri foarte delicate; ce bust minunat avea, pentru statura ei naltă, mlădioasă, sveltă...

Iera frumoasă, prea frumoasă chiar, — tipul Parisienei grațios și plin de simplicitate, împodobit de deșteptăciune, sinceritate, cuviință și respectul de sine.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Poate că fără să ia seama, se gravau una, câte una, în mintea lui, aceste însușiri, spre a-i întocmi pentru mai târziu imaginea întregită a amintirii...

Poate.

Iar dacă colonelul iera numai urechi, să asculte, și Marie-Anne numai suflet, să desăvîrșiască pe povestitor prin povestirea lui, — doica, legată prin ani de zile de copila căreia îi dăduse laptele ei, înțelegea puțin din cele ce auzia, însă mult din atitudinea copilei față cu povestitorul: astfel, ceea ce se petrecea în inima Marie-Annei, se resfrângea în inima doicei și căpăta o tărie de presentiment.

Intuitiv doica observa dar pe Frunzaru, ca om, și nu se putea apăra de interesul ce-i insufla el și de ideea bună ce'și făcea ea de dînsul.

*

Dar Frunzaru termină, în cele din urmă...

— Sunteți un erou, domnule !... esclamă Marie-Anne...

— O ! prea pretențios titlu de glorie, pentru mine, domnișoară, vă rog să credeți... Am făcut militărie și administrație.

— Și cu toate acestea, fiica mea are dreptate: ca și dînsa zic că, ceea ce-ai făcut d-ta, e eroism...

— Dacă dvs, militar de frunte, o afirmați, primesc valoarea ce dați muncii mele, domnule colonel; nu mai puțin însă, sunt stăpânit de un simțimînt de stînjinire...

— Modestia, amice, înseamnă mult, însă militarii trebue s'o lase în urma frontului... odată ce în front, văditâ și apreciată, e valoarea lor personală. Vei sta mult în Paris ?

— Nu mai mult de-o săptămână, căci, vă puteți închipui nerăbdarea ce am de a'mi vedea țara.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— V'așteaptă desigur părinții... Vă înțeleg și mai mult graba...

— Nu-i mai am, domnișoară.

Și umbra tristeței din amintirea de ei, îi întunecă chipul.

— Nici rude măcar? întrebă colonelul.

— Nepotrivirea sufletească dintre mine și ele.. ne-au ținut departe unul de altul; negreșit însă că va fi o bucurie și pentru mine, și pentru ele... Altceva însă, e în nerăbdarea mea...

— Ah!... fu ușorul strigăt al Mariei-Anei și obrajii i se îmbujorară, în timp ce cuvîntul *logodnică* în veni pe buze fără să'l poată rosti.

— Am casa părintească în care nimic nu va fi schimbat; am pămîntul de cari, noi țăranii, — căci țăran sunt, — suntem legați din tată în fiu prin spiritul de tradițiune cu mult mai mult decât prin valoarea lui bănească, adese-ori minimă. Aceasta face că țăranul nostru nu emigrează și dacă e silit de împrejurări să se ducă în altă parte, tot în țară se duce ca să se lege de-o fâșie de pămînt ce va păstra tradițiunea în neamul lui. Patria este apărarea în mare, pentru el, a pămîntului tradițional, mic, dar sfînt...

— Sunteți o țară de mici plugari? întrebă colonelul.

— Avem și marea proprietate, — adeseori prea mare: unii zic că aceasta este o nenorocire, căci exploatează prea mult; alții susțin că e mijloc de progres și că sprijină pe cea mică; eu cred că ar trebui redusă la un minim rațional, că ar trebui sporită, în chip cumpănitor cea mijlocie și întărită cea mică, fiind a enormei mulțimi. Aceasta, domnule colonel, dă oastea pe care ați admirat-o anul trecut ca entuziasm, ca imediata alergare supt steag și ca eroică rezistență în luptele cele mai aprige...

Ea dă orașelor elementele de primenire, că inteligență, putere de muncă și înaintare în

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

progres... După mine, ea este Patria efectivă... Şi o voiu revedeà, domnule colonel, pe toată, în micul meu sat, în căsuţa mea părintească, în ogorul meu....

Lacrimi licăriră discret în ochii acestui militar oţelit, în timp ce cu nespusă duioşie firască, rostià cuvintele din urmă.

— „*Vous êtes un brave coeur*"... îi zise colonelul strîngîndu-i mâna.

Marie-Anne ierà adînc atinsă de acea duioşie care-i desvăluia o sentimentalitate in omul acesta.

Insă... numai atât? — îşi zise tainic.

Negreşit dacă o înrîurise duioşia, nu înţelesese ceea ce fusese prea românesc în cuvintele lui fierbinţi; ierà firesc, ca femee dorind tainic după iubire, să se întrebe: „*numai atât?*"

Ceea ce însemnà: cum? o femee nu e în viaţa lui? nu poate fi?...

Şi râmase gânditoare.

— Bunătatea dvs, domnule colonel, mă măguleşte dar şi mă face neîndemânatec... Cum să vă mulţămesc?

— Cum? Foarte uşor: să vii să mă vezi acasă, în strada Richelieu No. 30.

Marie-Anne tresări şi-i aşteptă răspunsul.

— Cu plăcere şi cu recunoştinţă, domnule colonel.

*

Frunzaru se despărţi în gară de tată şi de fiică, în chipul cel mai cordial şi suindu-se într'un automobil, se duse la otel „Terminus".

A doua-zi îşi socoti ca o datorie să facă o vizită scurtă colonelului Dauzières, între cinci şi şase, oră ce i-o spusese, la despărţire.

Colonelul ocupà un apartament la catul al doilea al unei case mari, de înfăţişare modernă, plăcută.

Ii deschise o fetişcană de vr'o cincisprezece ani, cam urîţică, dar sprintenă şi foarte curat

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

îmbrăcată, iar la scară, sus, îl întîmpină doica, zîmbindu-i afectuos.

Intr'un salon mic împodobit cu panoplii cu arme, cu bibliotecă şi ocupat de un birou prea mare poate pentru acea încăpere, colonelul îl primi cu o viguroasă strîngere de mână.

— Foarte frumos din parte'ţi că te-ai gândit să vii astăzi. Marie-Anne e în oraş: o aştept dintr'o clipă în alta. Şezi, amice, şi ia de ici o havană, cum poate în Congo n'ai fumat...

Convorbirea se porni între ei ca între vechi prieteni de aceiaş etate: ierà comoară de om, colonelul Dauzières.

Frunzaru uità că trebuià să steà puţin.

Marie-Anne, delicios de drăgălaşă cu îmbrăcămintea-i simplă dar cochetă, se ivi şi-i întinse mâna prietenoasă.

— Nu-i aşa Marie-Anne, că putem opri pe locotenent la cină?

— O! domnule colonel... încercă să zică Frunzaru.

— Mă rog, — ordin de zi... zise colonelul...

— Negreşit, tată... Domnul locotenent să'mi dea voe să văd ce-i putem oferi...

Şi... c'o înclinare graţioasă de mijloc, ieşi, zîmbitoare.

Manoil ierà fermecat de primirea aceasta... şi adînc mulţumit plecă la zece seara, după partea cea mai plăcută, muzica în o execuţiune cu adevărat artistică.

Numai acum, în drumul spre otel, i se ivi icoana Marie-Annei şi se simţi înrîurit de frumuseţea ei, de însuşirile ei...

De odată însă, alăturea, plutind ca într'o ceaţă subţire, i se arătă imaginea, aproape uitată, a Lucreţiei Papiu, — şi farmecul se risipi: privirile i se întunecară şi un oftat uşor puse capăt oricărei gândiri referitoare la „femee".

Noaptea ierà senină, cu lumină de lună, presărată de stele, plăcut răcoroasă..,

Făcù o parte de drum pe jos, apoi la o

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

răspântie opri un taximetru şi-i dădu adresa otelului.

Când intră în „*hall*"-ul bine iluminat, câţiva călători atunci sosiţi, aşteptau să li se desemneze camerele.

Unul din aceştia se opri deodată în dreptu-i şi începù a-l privi stăruitor.

Frunzaru, izbit de-o asemănare ce-i plutia nehotărîtă încă în minte, făcù un pas spre el:

— Român, nu-i aşa? întrebă zîmbind.

— Român... Mă prind că eşti Frunzaru...

— Tocmai...

— Barba te schimbă... şi eşti foarte ars de soare... Incolo...

— Frunzaru... sublocotenent... acum patru ani în Rîmnicu-Sărat... Domnule Căpitan, te salut..,

— Da, căpitan Minea... M'ai recunoscut...

Şi îşi strînseră mâna cu căldură...

— Nu ştiu de vei găsi cameră, însă îţi pot oferi un pat în camera mea, care are două, singura ce am găsit-o liberă, aseară, când am venit dela Bruxela.

— Primesc pentru seara asta...

— Vei stà mult în Paris?

— O săptămână şi plec apoi la Saint-Malô pe coasta Oceanului, pentru o lună. Am concediu de 45 de zile.

Se urcară cu ascensorul la al patrulea cat şi intrară în o foarte frumoasă încăpere, pe ale căreia ferestre se privia desfăşurarea panoramică a unei mari părţi din Paris, supt căderea razelor lunei, al cărora efect se pierdea în locurile prea mult luminate.

Căpitanul se oprì puţin să admire priveliştea apoi se aşează într'un fotoliu, picior peste picior, şi aprinse o havană ce-i oferise Frunzaru.

— Ce te-ai făcut Frunzarule? Ştiì că circulau felurite svonuri în privinţa dispariţiunii tale?

— Că mă spunzurasem ori că mă înnecasem în gârla Coteştilor? rîse Manoil.

— Că ai fi plecat în Congo Belgian...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Şi s'a crezut lucrul?

— Colonelul nostru, care, ştii că ţinea la d-ta, s'a informat în cele de pe urmă la Bruxela şi i s'a dat adresa d-tale acolo.

— Cu toate acestea nu mi-a scris nimeni..

— Ţi-am scris eu şi din partea colonelului...

— Pe onoare că n'am primit... Cu ce plăcere a-şi fi citit-o şi cu câtă grabă aş fi răspuns!

— Nu te întreb cum ai dus-o pe acolo... Te întreb numai: te întorci în ţară? Vei reintra în armată?

— Da, domnule căpitan: cu asemenea dor aprins mă întorc; vreau să rămân militar...

— Bravo! Mai frumoasă ca viaţa militară, nu poate fi alta.., o! şi mai ales Frunzarule, când ca anul trecut, ai prilej să simţi fiorii plecării pe câmpul de războiu, să-ţi bată inima de dragostea de-a luptă *pentru Patrie*, atunci îţi preţuieşti însemnătatea menirii tale ostăşeşti şi te simţi mândru, şi te vezi pe cât de crescut par'că fiziceşte, pe atât de înălţat sufleteşte...

— Aşa-i căpitane, aşa-i. Îţi poţi închipui durerea mea până la disperare, că nu puteam fi în ţară, când am citit în ziarele belgiene ştirile campaniei.

— Va să zică o cunoşti... Nu vei putea însă cunoaşte, ori cât ţi s'ar povesti, cum s'a ridicat Ţara toată şi cum curgeau chemaţii... Se socotise là statul major că din totalul chemaţilor ierau să răspundă, din felurite motive, peste jumătate... Au răspuns nouă sute şi ceva de mii de oameni, Frunzarule, şi din nenorocire, nu aveam atâta echipament şi nici muniţiunile răspunzătoare.

In cinci zile s'a făcut mobilizarea, de s'au uimit toţi şi cu un entuziasm de se sguduia ţara între graniţi... Ierà măreţ!

Se ridicase în picioare şi privirile-i scânteiau.

Se ridicase şi Frunzaru şi-i apucase căpitanului mâinile, strîngîndu-i-le cu putere.

Stătură mult de vorbă şi numai asupra cam-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

paniei din 1913 și a urmărilor ei: îi apucară zorile și osteniți nu se simțiau. Trebuia însă să se odihnească și se culcară...

*

Aproape să uite Frunzaru, pe colonelul Dauzières, în tovărășia căpitanului Minea; Parisul părea al lor, — mai ales Parisul militar, al trofeelor, al amintirilor de odinioară.

Tocmai a patra zi se gândi de odată la colonel și-i trimise o scrisoare de scuze, cerîndu-i voe să-i prezinte pe prietenul lui, căpitanul Minea.

Răspunsul fu cu deosebire măgulitor și amândoi petrecură seara acolo.

Marie-Anne fu pentru amândoi de-o drăgălășie care încântă pe căpitan și-l cam aprinse puțin... Pe urmă surprinse anume priviri ale fetei, ațintite pe furiș la Frunzaru, și bănui ceeace, dacă ar fi fost pentru el, s'ar fi simțit mândru... și i-ar fi mers la inimă.

De aceea, după ce ieșiră dela colonel, căpitanul rostì, bătîndu-l pe Frunzaru pe umăr:

— Domnișoara Dauzières, amice, te place mult...

Frunzaru îl privi mirat.

— Ei, ași!

— Cum? n'ai observat? Ori Congul ți-a sălbătăcit inima și te-a miopit... rîse Minea.

— Nu cred, căpitane...

Și se închise la față: iarăș icoana din trecut îi trecù pe dinainte, apăsătoare.

— Te rog să iei seama... De ce ai lăsa în urmă, o inimă atinsă? de! gândește-te...

— Imi pare ciudat ce'mi spui, răspunse Manoil, însă rămase stînjenit, gânditor.

*

Și stinjinit se înfățișă colonelului și Marie-Anei în vizita de adio, — schimbare pe care o prinse répede copila.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Iar când rosti cuvîntul: plecare, dintr'o privire de-o clipă prinse şi el îngălbenirea şi apoi îmbujorarea încântătorului ei chip.

Ii trecu prin inimă un fior, — dar se stăpâni, îşi impuse linişte şi vorbi mai mult cu colonelul.

De altfel, Marie-Anne, mai cu puţină stăpânire de sine se lăsase deziluziunii şi aproape nu mai auzia ce se vorbià: tînărul ei „erou" nu părea făcut să-i înţeleagă sentimentul, — căci, nu-şi ascundeà, sentiment iera în inima ei...

Ne mai putînd ţine, se strecură uşor în camera ei, unde se cufundă în gânduri... Nu-i plângeau încă ochii; îi plângea însă inima.

Ce puteà să facă?

A! dacă ar fi văzut şi la el... „scânteia", ce degrabă s'ar fi hotărît să se destăinuiască tatălui ei...

El pleca însă... şi pleca străin de dînsa, mai străin par'că de cât când îl cunoscuse.

— Nu ne vei uità, nu-i aşa? îi zise colonelul strîngîndu-i mâna încă odată, jos, la ieşire...

— Dacă'mi daţi voe, vă voiu scri... răspunse el...

Iar când Marie-Anne îi întinse mâna, el i-o sărută... şi se simţi mişcat.

Ea se înfioră...

Privirile lor se întîlniră: ea se înroşi, el se înroşi...

Copila rămase cu impresiunea... că şi în inima lui putea fi *„ceva"*.

II

Când trenul se opri la Predeal, el cel dintîi sări şi rămase locului să se sature privind gara, privind peste şirul vagoanelor, muntele din faţă mai plin cu vile decât cu trei ani în urmă.

Hamalul ce-i coborîse micul geamandan, îl

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

atinse cu mâna... și-i arătă sala vizei pașaportului, neștiind ce limbă vorbia „străinul".

Manoil îl urmă.

Cum se văzû „trecut" dincolo, ieși repede spre sat și începû să'și umple plămânii cu aerul țării.

Ziua de Iunie ierà răcoroasă iar privelișteа munților de-o frumusețe care'l pironi locului: se afla, în sfîrșit, pe pământul țării, visul rău al străinității se sfîrșise și deșteptarea îi ierà delicioasă.

Începeà să trăiască din viața românească, să se simtă „la el" și nu se încăpeà pe sine, de adînca bucurie pe care ar fi voit s'o strige, s'o spună, s'o împărtășiască oamenilor și locurilor pline de verdeață strălucitoare.

Nu se gândià că abia gustase ceva în gara Brașovului și că treceà timpul...

Hamalul, care știà acuma că „străinul" ierà român, îl căuta: îl găsi și'l rupse din farmecul de dinafară și de dinlăuntru.

— Poftiți domnule la bilete... Trenul unguresc a întârziat și va să plece al nostru.

*

Eată'l în vagon, aplecat pe fereastră... privind și iar privind munții până în linia lor depărtată spre Sinaia... unde se hotărî, ațunci chiar, să rămână și să petreacă o zi, două.

Că ierà în țară, avea timp să ajungă la Cotești...

In Sinaia se duse la un otel mic, ca să treacă neobservat și până în seară umblă senin la chip, cu inima ușoară, prin orașul ce i se păru cu mult mai frumos.

A doua zi numai aveà el să guste adevărata frumusețe a locului, înfundându-se în sus pe albia Peleșului povestitor.

*

— Gugești... două minute...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Frunzaru se coborî repede ducîndu'şi geamandanul...

Intîiul cunoscut: şeful staţiei,.. Nu se schimbase.

Il întîmpină cu amăndouă mâinile întinse, ca pe un vechiu amic, — ceea ce miră pe Şef. Dar când îl recunoscû, îi strînse mâinile.

— Domnu Frunzaru! Ce „surpriză"... După atâta vreme...

— Viii se întorc, amice... ori cît de târziu...

— Ce bucurie o să fie pe unchiul dvs!... Ierà rău amărît că nu mai ştià nimic de dvs...

— L'ai văzut adese ori?

— Nu mai departe de cât ieri: fusese până la Rîmnic... unde-i măritată verişoară dvs...

— A! s'a măritat Anicuţa...

— C'un coleg al meu, împiegat de mişcare în gara Rîmnic... Foarte bun băiat...

— Eată o veste bună... Iţi mulţumesc...

— Aveţi „bagaje"?

— Vr'o cinci lăzi...

— Daţi'mi recipisa... Dvs. puteţi pleca la Coteşti, că e aci un poştalion al părintelui... Pentru lăzi veţi trimite mâine o căruţă...

— Foarte mulţumesc.

Cu cât poştalionul, cam sdruncinător, se apropià de comună, cu atât Manoil intrà în vălmăşagul amintirilor ce se grămădiau pierzîndu-se repede unele în altele...

Cu privirea însă ţintă la dealul Coteştilor unde căutà să lămuriască locul mănăstirii, săltà în sine de nerăbdarea de-a se vedeà acasă.

Şi se vedea... la masa rotundă din odaia cea mare, luminat de lampa cu obroc verde, cu ceaiul dinainte, cu ţigara între degete, — însă se vedea mai tînăr, mai copilăros, în timp mai depărtat în trecut...

Şi nu mai putea de mulţămire, în liniştea sufletească, în tăcerea serii de vară, ascultând ţîrîitul greeriilor, — fără ţînţarii şi furnicile, fără

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

leii şi leoparzii, fără hipopotamii şi crocodilii de pe apele Congului...

O !... sfîrşise cu Congul !

*

Supt nucul mare din livada unchiului stă masa întinsă, luminată de asfinţitul învăpăiat al zilei liniştite de vară.

Unchiul telefonase dis-de-dimineaţă, dela primărie, în gara Rîmnic, ginerelui său: *„Manoil întors de departe, spune Anicuţei. Veniţi, vă aşteptăm diseară.*

Şi Anicuţa venise, rumenă, nurlie şi veselă să vadă pe vărul Manoil, rătăcitul.

Bărbăţelul ei, cam scurticel, cam chel, cam supţirel, dar suflet bun în trup sfrijit, chinuit de prea grea muncă şi de multă neodihnă în „ocna" serviciului Căilor ferate, unde numai *inginerii* mari şi mici trăiesc bine, — cunoscù acum pe *„vărul Manoil"* şi se lipi de sufletul lui ca umbra de corp.

Măicuţa Fira, umblînd tipa-tipa, mărunţică, iute de fire, cu rost la treburi, nu mai putea de bucurie că venise „nepotul" Manoil şi căra la masă fel de fel de bucate şi cănoiu de vin negru ca sângele iepurelui...

Manoil, constată cu plăcere că vinul *„ştià românește"* şi că *„nu se coborà în călcăe"*, punea rîs vesel pe buze şi 'n vorba cu haz gluma din comoara nesfîrşită a poporului.

Din ce în ce amurgia, zarea apusului se închidea din galben roşatec, în vioriu, apoi în verde şi umbrele serii o cotropiau, aşternîndu-se peste albastrul senin în unde căruia începuseră a pluti licăriri de stele.

Luna, dinspre şesul ce părea fără margini, al Dunărei depărtate, se ivi mare şi roşie, în ceaţa subţire a zării.

Manoil iera cu faţa în spre răsăritul ei, aşa că o văzù şi rămase, cu paharul în mână, s'o priviască cum încerca să se lepede de ceaţa

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

din juru-i și să se ridice spre a privi pămîntul prin lumina ce împrăștia asupra-i.

— Nepoate, începù unchiul, ți-am plugărit ogorul și ți-am pus la „banga" noastră din comună venitul. Ți-am prăsit și vite cornute... Casa e cum mi-ai lăsat-o... Băbușca mereu a scuturat-o, dar de-ale dumitale mărunțișuri nu s'a atins... Că mereu te tot așteptam... Băbușca încaltea te visa mereu, iar baba Vișa dădea cu bobii că ba ierai în primejdii, ba ierai pe ape mari, ba te luptai cu boale, dar că iera să vii înapoi... sănătos, — și vezi d-ta, asta ne liniștia.., Acuma că ni te-ai întors, între noi să rămâi și în cinstea dumitale închin... Să ne trăiești, nepoate.

— Să trăiți, unchiule și dumneata, mătușă, și voi, verilor...

Ciocniră înduioșați, — iar mătușa se apropiă, — chip brăzdăt de ani, ochi osteniți de atâtea clipiri, gură văduvită de dinți, — dar numai bunătate care acoperia ce năruise anii, și-i șopti cu glas, blând, părintesc:

— Măicuță bine-ai venit. Spor să'ți fie 'n cale și calea grea să nu te osteniască..

Și-l sărută adînc pe frunte, iar el, mișcat, îi sărută mâna.

Niciodată, ca păn' acum, nu fusese cu unicele lui rude așa de aproape, sufletește, și nici odată până acum nu-i arătaseră așa de mare dragoste.

Luna le lumina acum masa pe care rămăsese numai „cănoiul" și paharele...

Pe-aproape telincele de la gâtul vitelor ce se întorceau dela islaz, puneau în tăcerea nopții ce începea, nota melancolică a sunetelor lor răzlețe...

Dealul Coteștilor se încondeia lămurit în zarea senină.

Stelele se grăbiau să'și ia locul în hăul ce acopere și nu apasă...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Răcoare binefăcătoare punea la îndemână trupurile trudite de muncă.

Umezeala nesupărătoare din roua ce începea să se cearnă pe nesimțite, făcea răcoarea și mai plăcută.

Manoil, se simția fericit: iera în țară, iera acasă, iera printre ai lui, — iera în aierul pe care'l respirase crescînd...

*

Grânele de pe ogorul lui ierau frumoase: grâul se făcuse de secere; porumbul rîdeà în lanul lui; inul și cânepa, meiul și hrișca aveau față bună.

Nu acestea îi prindeau însă gândurile, deși se plimba printre ele, zilnic.

Scrisese și aștepta să-i vină colecția a două ziare mari, despre campania din 1913, ca să se documenteze: se abonase la aceleași ziare, ca să urmăriască politica externă a statelor mari ale Europei.

Căci, din ceea ce-i destăinuise colonelul Dauzières, în ziua din urmă, a vizitei de adiò, iera sigură pentru el apropierea unei mari conflagrațiuni.

Germania, — se știa în Franța, — iera pregătită... Rusia se pregătise iarăși. Franța pregătită și ea, spera totuși să amâne încă ziua „revanșei"... Anglia făcuse socoteala încăerării și a loviturii de dat militarismului german și visului lui de heghemonie mondială.

Și-i spuse colonelul Dauzières: lipsește numai pretextul iar Franța și atunci se va sili să facă să triumfe ideea păcii, căci spiritului ei umanitarist i se înfățișau prea îngrozitoare încăerarea... și prea grele urmările. Veghiați în țara d-v., veghiați și vă pregătiți, serios pentru ziua de mâine.

Și numai aceasta îl preocupà: imaginea fermecătoarei fiici a colonelului sta deoparte, în

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

amintirea lui, ca o stea prea depărtată, în ceața ce se pune între ea și pământ, mult mai aproape de pământul în raza căruia se formează.

Deprins acum să studieze și să cugete, pe la stîrșitul lunei Iunie ierà documentat în privința a tot ce dorise să știe și prin deducțiuni își formase o părere proprie asupra stării generale în Europa, pornind dinspre mic la mare, dela statele balcanice către statele Europei centrale, mai ales oprindu-se la situațiunea Serbiei față cu Austro-Ungaria, și de aici i se nălucià lui că putea să se aprindă scânteia marelui jar războinic.

Trecînd apoi la situațiunea lui, nu știu ce gând tainic îl oprià să-și ceară reîntrarea în oaste, cu tot dorul, cu toată hotărîrea ce-l aduseseră în țară.

In cele de pe urmă statornicì să rămâie la țară până ce, împrejurările hotărînd pe România să mobilizeze, atunci se va prezinta și el în rînduri...

*

Asasinarea perechei moștenitoare a tronului Habsburgic, la Serajevo, pricinuì surprindere în Europa întreagă și emoțiunea primelor momente după ce trecù, rămase impresiunea că Austro-Ungaria va luà o hotărîre, care, va scormonì focul ce zăceà supt spuza grămădită de o vreme.

In adevăr, la 10/23 Iulie Impărăția dualistă trimite la Belgrad nota în privința atentatului și pune condițiuni Serbiei, cari ierau pentru aceasta o lovitură dată independenței și demnității de Stat.

Oricât căută Austro-Ungaria să lămuriască Puterilor mari ale Europei că ea nu voește răul Serbiei, ci așteaptă ca Serbia să-i satisfacă cererile spre a dovedì că ea nu e complice, ca Stat, cu asasinii, ea știe că Serbia nu va primì

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

să se umiliască şi deci... că războiul cu Serbia începe spre a stabili poziţiunea Austriei faţă cu statele balcanice.

Serbia a înţeles socoteala de-acasă a Austriei, duşmana ei seculară, şi a decretat mobilizarea... în scopul apărării graniţelor ei.

La 13 Iulie guvernul Ungar publică mobilizarea rezervelor, tot ca măsură pentru apărarea ţării.

Viena ordonă şi ea o mobilizare... parţială, iar la 15 Iulie apare în Monitorul oficial declaraţiunea de război în contra Serbiei şi a doua zi manifestul împăratului către popoarele monarhiei.

In Rusia are răsunet sgomotos această declarare de război, dar oficial se exprimă convingerea că Rusia va urmă relaţiunile ei paşnice cu Puterile cu cari se găseşte în pace.

Intre Impăratul Germaniei şi Ţar se face schimb de telegrame, în cari, supt aparenţă de linişte, se simte curgînd ape turburi, cuvintele căutate avînd cu totul alt înţeles decât realitatea...

In adevăr, la 17 Iulie, Rusia cheamă supt steag rezerve numeroase, în timp ce Regele Carol I primeşte atât din partea Austriei cât şi din partea Rusiei telegrame în cari, ambii împăraţi îşi exprimă marele preţ pe care îl pun pe prietenia Suveranului României şi pe a poporului român.

La 19 Iulie (1 August st. n.) Germania declară război Franţei: pretextul cu cearta dintre Austria şi Serbia îl dusese pe Vilhelm unde dorise.

Şi astfel... războiul crâncen se începe...

III

2 August
(20 Iulie) *Paris*

Desigur că a pătruns şi la dv. domnule locotenent, vestea neaşteptată a declaraţiei de

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

războiu ce ne-a făcut „țara Kaiserului".

„In asemenea momente tata fiind foarte ocupat mi-a dat voe să vă răspund eu, foarte drăguței scrisori ce ne-ați adresat.

„Negreșit că vă păstrăm cea mai plăcută amintire și nu trebue să vă îndoiți vreodată de aceasta...

„Dar iată că de-a curmezișul dorinței și speranței de a vă mai vedea, nu peste prea îndelungat timp, se pune teribilul războiu, — căci teribil va fi, — mai teribil decât oricând, fiindcă față cu înfumurarea teutonă va stà mândria de rassă mai nobilă și mai generoasă, Franța noastră, hotărîtă să învingă, spre binele umanității întregi, sau să piară; această din urmă putință însă nu o va voi Dumnezeu și va ridica lumea toată în ajutorul Franței, care totdeauna s'a dăruit lumei, în interesul luminii.

„Ah! cât regret că nu pot să încing sabia ca să lupt cu avîntul demnității insultate, cu puterea de împotrivire ce o dă icoana sfântă a Patriei, pe care o am înaintea ochilor!

„Dar și în neactivitate nu voiu stà: voiu face parte din întâia ambulanță ce va plecà pe câmpul luptelor.

„Nu știu cu ce impresiuni veți fi plecat din Paris, dar tata și eu am rămas supt impresiunea eroismului dv. din țara canibalilor și cred că prin orice împrejurări vom trece, ne vom amintì că v'am cunoscut și că v'am împărtășit emoțiunile.

„După spusele tati, veți intrà și dv. din România, în războiu, și, spre mulțumirea noastră a amândurora, ca amici ai Franței, ca aliați ai Patriei mele.

„Tata și eu vă dorim deplină izbândă și vă rugăm să primiți încredințarea sentimentelor noastre cele mai amicale.

Marie-Anne Dauziéres

Manoil citià și recitià această scrisoare pri-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

mită în ziua de 4 August (stil vechiu), când venise vestea cuceririi Liége-ului și a ultimatului Japoniei făcut Germaniei.

Și ierà trist, nemăsurat de trist că în țară, cu toată fierberea din suflete, nu se luà nici o hotărîre.

Se întîlnise la Rîmnic cu colonelul și dela el, din starea lui sufletească, aflase ce gândește oastea toată și dedusese cât iera de hotărîtă pentru pornirea în contra Austriei, avînt stăvilit însă de puterea diriguitoare.

Și recitind scrisoarea Marie-Annei, plină de cel mai fierbinte entusiasm, se simți cuprins de aprigul dor de-a porni *acolo* unde iera luptă pe viață și pe moarte..

Partea delicată a scrisorii din care se resfirà și alt sentiment al ei, scăpă luării lui aminte, în aceste momente când dragostea de Franța îl acoperia.

Și se întrebă: dacă s'ar duce *acolo*, acum când în Patria lui nu iera, pentru mult timp încă, nevoia intrării în acțiune, oare nu ar fi fost a lupta tot *pentru Patrie?*

Ce iera Franța dacă nu sora cea mare a României?

Poate că și spiritul lui devenit aventuros iera în joc iar conștiința lui căuta să-și afle un loc de ieșire onorabil: poate că ideea înrudirii de rassă iera motiv și îndemn firesc.

Oricum, sentimentul obștesc al țării fiind pentru Franța, îndemnului lui i se putea da îndreptățire...

Servise pentru Belgia, în Congo, iera pătruns adînc de vitejia Belgienilor și îngrijat de soarta acestei țări peste care se revărsase puhoiul teuton; dar dacă judecata într'acolo poate ar fi trebuit să-l îndemne, inima îl mâna spre Franța.

Se destăinui colonelului, dar acesta îl opri: în sufletul lui stăruia convingerea că nu se putea să nu ne aruncăm spre Carpați și un

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

braț mai mult. încercat, ca al lui Fruuzaru, iera o energie mai mult *pentru Patria Română.*

Recitia scrisoarea și sta în cumpăna nehotărîrii, stare de suflet apăsătoare, care obosește mintea și descurajează.

In aceiași zi plecă la București, ca să pipăe pulsul Capitalei, să respire aerul ei și să ia poate din starea mediului cine știe ce impresiuni din cari să curgă pentru el o deslegare hotărîtoare...

*

Dela magazinul de pe Calea Victoriei, în apropiere de Episcopie, Didina Licăreanu trecuse în Lipscani, la *„Bon-Goût"*.

Nu mai ierà fata veselă de altă dată și luptà cu sine spre a'și învinge preocuparea așa ca în serviciul ce îndeplinià să nu facă vre o greșeală care i-ar fi atras imputări.

Decând muma ei, pomenise într'o seară numele lui Manoil Frunzaru, în sufletul ei se lămurise ceea ce de trei ani și mai bine, stătuse ca supt ceață; dragostea ei pentru tînărul sublocotenent refuzat de sora ei Lucreția...

Il știà dus... departe, în altă țară și poate pentru totdeauna: gândul acesta o făcea, din seara aceea, melancolică și dorul de el o turburà, o făcea să'l viseze, să'l vadă adesea ori aevea și par'că să creadă că într'o zi îl va vedeà în în calea ei..

In casă ea nu mai vorbia de Manoil, dar vorbia de el cu Sica, una din acele prietene care știu să asculte un păs al inimii și să încurajeze o speranță.

Ii ierà Didinei tovarășă de drum, de làngă casă până în Lipscani: ea rămànea aci; prietena se ducea ceva mai departe, la atelierul Socec; la prânz se reîntîlneau uneori iar seara de obiceiu Didina o aștepta să treacă și făceau iarăși împreună drumul.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

In seara acestei zile de opt August amândouă ierau prin dreptul Casei de Depuneri...

Sica, o oacheșă vioae și cochetă, doritoare de dragoste însă nu grăbită, fiindcă respectă ideea de măritiș — dădù cu cotul Didinei și-i șoptì:

— Ce s'o fi ținînd după noi musiu ăsta nalt și bărbos?

— Care? și Didina întoarse capul.

Innapoia lor venia un tînăr nalt, chipos, bine îmbrăcat, însă nu părea că le-ar fi urmărind. Privirea lui iera în vag...

Didina tresări însă și strînse brațul tovarășei ei.

— Ce e? se miră Sica...

— Sico... e el... E el...

— Care el?

— Frunzaru... și se înfioră...

— Ei așì! ziceai că n'are barbă... și ăsta... slavă Domnului.

Ierau în dreptul magazinului Prager, bine luminat: Didina se oprì și dându-se lângă vitrină apoi, cătă bine în fața tînărului...

Acesta trecu, le aruncă o privire distrată și uitându-se în juru-i, par'că spre a'și da seama în ce loc iera, străbătu strada și o luă pe strada Carol.

— E el, Sico... Și-a lăsat barbă, dar ochii... ochii sunt ai lui... Nu mă înșel... Haidem noi după el.

— Știi că are haz? Noi după un bărbat...

Didina nu mai vorbi: iera adînc mișcată, se aprinsese la față și tremura.

— Știi ce? zise Sica, ia să trecem înaintea lui și să te mai uți la el.

— Să trecem.

Iuțiră pașii: îl ajunseră, — el nici nu umbla iute de altfel, — și, din coastă, îl priviră adînc.

— Jur că-i Manoil... rosti Dicina... la urechea Sichi.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Vorbește-i...

— A! nu... mi-e rușine... Să vedem mai bine unde se duce.,.

Rămaseră iar în urma lui...

Un domn matur le tăiă calea și le aruncă vorba:

— Ce nostime sunteți...

— Ia vezi-ți de drum, domnule... îi rosti Sica aspru și trecură.

Domnul se luă după ele...

Frunzaru coti și apucă în jos, spre Palatul Justiției, dar se oprî la otel Regina unde și intră.

Fetele se opriră la intrare și-l văzură că se urcă...

— Hai să ne uităm pe tabla „pasagerilor" rosti Sica...

— Și eu stau tot aci... le șopti domnul.

Sica nu-i mai răspunse și cu Didina de braț se îndreptă spre tabla din dreptul scării, unde găsi repede numele: *Frunzaru, — Rîmnicul-Sărat.*

— Ce ți-am spus! șopti Didina, cu bucuria in licărirele ochilor.

— Și ce-o să faci? întrebă Sica.

— Am să trimit pe tata, mâine...

— Dar dacă pleacă în astă-seară?

Poate de aia a și venit așa de vreme la otel...

Didina avù un tremur...

— Dar nu pot să mă duc la el... răspunse ea cu descurajare.

— Știi ce, Didino? stai tu aci și mă urc la No. 30.

— Nu, nu voiu... lasă...

— Nu fii copilă... Ii spun că ești jos... și poate merge cu tine acasă.

Atunci se apropie portarul.

— Mă rog, ce poftiți? le întreabă cam răstit.

— Căutăm pe d. Frunzaru, zise Sica, privindu-l cam de sus...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— „Etajul I“ No. 30...

— Știm. Așteaptă, Didino, că mă urc eu.

Și, repede, începu să urce, însă, la câteva trepte văzu pe Frunzaru coborînd: își luase pardesiul și își pusese altă pălărie, — de pâslă.

— Domnul Frunzaru? îl întrebă Sica,

— Eu... răspunse Manoil și o privi mirat.

— Nu mă cunoașteți, — dar jos e altă persoană care dorește să vă vorbiască.

— Da? făcù el și mai mirat.

Coborîră împreună, el, intrigat, ea zîmbind șiret.

Didina ieșise pe trotuar, unde avusese să respingă asaltul cam îndrăzneț al domnului pornit după aventuri nocturne.

Când îl văzu pe Manoil că vine cu Sica, se făcu bujor la față, și îl privi cu neliniște, cu sfioșie.

— Așa-i că nu mă recunoști, domnule Manoil? îl întrebă, cu glas ușor tremurător.

Manoil o salută și se uită lung le ea: amintirea îi împrospătă trecutul.

— Domnișoara Didina Licăreanu.. și îi întinse mâna, încă odată salutând-o, zîmbind acum.

— Eu, domnule Manoil...

— Dar cum se face...

— Treceam când ați intrat în otel și v'am recunoscut.

Situațiunea ieră însă delicată și Didina o înțelese acum.

In ce chip să-i lămuriască stăruința aceasta de-a'l vedeà și de a-i vorbi?

— Bucuria ce ar fi făcut familiei ca să vă vadă, a îndemnat-o pe Didina să vă vorbiască. Eu, mai îndrăzneață, veniam să vă găsesc... când v'am întîlnit pe scară, rosti Sica.

— Ați avut o bună inspirație domnișoară, răspunse el în chip amical. Domnișoară Didino,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

sunt foarte mulţumit că te văd şi te rog să prezinţi familiei respectele mele... Tot acolo şedeţi?

— Negreşit, domnule Manoil...

— Mâine voiu avea plăcerea să vă fac o vizită...

— Vă vom aştepta cu nerăbdare... O! decâte ori am vorbit de dvs.

— Ştiu cât au ţinut la mine părinţii dumitale... şi n'am uitat bunătatea dumnealor.

Imi daţi voe să vă însoţesc o parte din drum.?

— Cu plăcere, se grăbi să răspundă Didina...

*

— Ai întîrziat astăseară, Didino, o întîmpină d-na Licăreanu.

— Când ai şti, mamă, dece! răspunse ea cu vioiuciune, ca să'şi ascundă emoţiunea adîncă.

— Doar nu te-a oprit Vodă în drum, rîse muma cu bunătate.

Didina intră în casă şi găsi pe Lucreţia jucându'şi copilul pe braţe.

— Uite, puiule, a venit „tanti"...

Copilul întinse braţele spre ea... îngânând ceva..,

Didina îl luă, îl săltă de câteva ori în sus, îl sărută cu drag şi-l dădu mumei, apoi îşi scoase pălăria, înaintea oglinzii: ierà radioasă...

— Da ce ai tu, Didino? îi zise Lucreţia, luându-i seama. Nu cumva ai găsit vreo comoară?

— Închipuiţi-vă, — se hotărî să răspundă, — că am întîlnit un prieten... vechiu... întors de departe...

— Manoil! esclamă muma...

Lucreţia se îngălbeni şi puse ochii în pământ...

— Da, mamă, d-nu Frunzaru... Abia l'am recunoscut de schimbat ce e...

— Sărmanul! o fi ajuns rău... o fi bolnav...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Dar nu, mamă... E mai bine ca figură. cu barba mare neagră, cu pielea arsă de soare... sănătos, tot nu prea vesel... însă mulţumit că s'a întors în ţară.

— Doamne, bine că s'a întors sănătos... Veselia nu-i lucru de negăsit... rosti muma. Ce bine o să-i pară lui tat'tu!

Didina aruncă o privire surori-sei... şi „mutra" ei nu-i plăcù.

In adevăr Lucreţia se şi ridică, nervoasă par'că,..

— Mă duc să culc pe Ninel, rosti, şi fără să se uite la muma şi la sora ei ieşi spre a se duce în casa ei din aceiaşi curte.

Muma nu luă seama, cuprinsă cum ierà de bucuria vestei ce adusese Didina.

Didina clătină însă din cap, iritată par'că.

Şi avea de ce: care ierà cauza că Lucreţia, —ori de câte ori se vorbia în casă de Manoil— căutà să schimbe vorba şi se arăta supărată, par'că Manoil i-ar fi greşit cu ceva?

In astă seară, de ce plecase numai decât? Fiindcă se aşteptà să audă vorbindu-se numai de Manoil.

De unde fusese până nu de mult, cea mai deplină armonie între ele, ca surori, acum simţia că ceva le desparte una de alta, sufleteşte.

Dar, negreşit, Didina nu puteà să priceapă, întru cât o privia pe Lucreţia, de unde provenia răceala ce-i arătà; întru cât o privia pe dînsa i se părea găsit motivul: ea iubia pe Frunzaru şi atitudinea Lucreţiei faţă cu el,—de îndată ce-i auzia numele rostit, o făceà să-i pară rău şi să se inciudeze pe sora ei.

Dacă Didina ar fi putut citi în sufletul Lucreţiei, ar fi fost neliniştită chiar...

Din ce în ce Lucreţia ierà mai în discordie cu bărbatul ei, a cărui fire uşuratecă nu se potrivià cu firea ei serioasă în iubire şi iubirea ei dela început, scădeà şi-i devenia suferinţă.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Iar în fața acestei schimbări i se ridică amintirea chipului serios dar plin de sinceritate, al lui Manoil Frunzaru, și își dà seama, acum, de deosebirea de caracter între el și Papiu, deosebire care ierà în favoarea lui Frunzaru.

Și ea nu'l prețuise.

Din ce cauză tînărul acesta bun, se expatriase, disperat, nenorocit? Din cauza ei, pe când acela pe care ea îl preferase, îi devenise soț spre ai înșelà toate speranțele.

Pe măsură ce dragostea ei pentru Papiu se răcea, i se înmulțeau remușcările că pricinuise nenorocirea celuilalt.

Conștiința că era vinovată o făcea să nu poată auzi vorbindu-se de el, ca și conștiința că suferia de pe urma comparațiunii între el și Papiu.

In seara aceasta când Didina adusese vestea întoarcerii lui Frunzaru, emoțiunea îi fusese atât de vie, că plecase.

In odaia ei, după ce'și culcase copilul, se lăsă gândurilor

Desigur că Frunzaru avea să vie să-i vadă pe toți.

Didina spusese că iera tot atât de puțin vesel ca și atunci când plecase din casa lor spre a se expatria.

Și în chip firesc își zise că Frunzaru n'o uitase, că o iubia încă...

Și în inima ei se surpă par'că ceva; dragostea ce-i mai rămăsese pentru Papiu primia ultima sguduire și se năruia ridicând colbul amintirilor frumoase, cari, trebuia să se risipiască.

Ce avea să rămână în loc?

Se înfioră în adîncu-i: nu cumva, în locu-i, se năștea iubirea?

O! ar fi fost o suferință și mai mare, — căci asemenea simțimînt tărziu nu i-ar fi fost decât pedeapsă.

Rămânea legată de bărbatul ei, prin copilul

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

lor, iar Frunzaru, departe de ea, deși urmând a fi legat, sufletește, de dînsa...

Așa își închipuiă Lucreția situațiunea și se întrebă ce atitudine să păstreze față cu el, când îl va vedea?

Prietenoasă,—nu avea curajul; rece,—nu o lăsă inima ei de acum...

Să evite de a-l întîlni,—iera cu putință?

Ce ar fi zis părinții ei?

Dar mai ales ce ar fi cugetat el,—dacă în adevăr tot o iubiă?

Eată unde duce neexperiența când prima impresiune vorbește unei inimi...

Dar poate că e și o fatalitate.

Cine știe!

*

A doua zi Didina nu se duse, după amează, la magazin. Licăreanu rămase și el acasă.

Plini de nerăbdare așteptau pe Frunzaru să le vină.

Pe la patru o trăsură se opri la poartă și înalta statură voinică, a celui mult așteptat, se ivi.

Didina, drăguț de tot gătită—și-i ședea nespus de bine,—nu-și găsia locul, de vreun ceas: când îl zări, se aprinse la chip și inima i se puse să bată cu putere.

Tatăl și mama ieșiră în prag.

Revederea fu înduioșător de cordială: iera ca în o a doua familie a lui.

Din o repede aruncătură de ochi, Frunzaru rămase plăcut impresionat de drăgălășia Didinei, iar privirea ei și felul cum ea îi strînse mâna îl făcură să descopere taina copilei.

Începeà oare să aibă experiența?

Inima lui căuta oare despăgubire pentru un trecut destul de dureros?

Așezat între câte trei acești prieteni cari nu-l uitaseră, răspundeà întrebărilor dintîi,— când, iată intră Lucreția...

Se hotărîse în sfîrșit să se arate și să pară veselă.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Frunzaru se ridică și-i întinse mâna...

— Ce bine ne pare, domnule Frunzaru, că nu ne-ați uitat, îi rostì ea, strîngîndu-i-o.

— Chiar dacă nu întîlniam pe domnișoara Didina, tot veniam să vă văd. Ce face Papiu? E sănătos? Mi-e dor să'l revăd...

— Toma s'a dus la regiment, — unde? nu știu. Nu mi-a scris de când a plecat... și sunt îngrijată.

— Nu trebue să fiți, doamnă; războiu nu vom avea... poate spre nemulțumirea noastră... ca să nu zic spre nenorocirea noastră... Aceasta e impresiunea mea, din tot ce-am putut afla din cercurile bucureștene.

— E rău, foarte rău, rosti Licăreanu.

— Se susține că nu-i încă momentul, pentru noi... zise Frunzaru. Acei ce au răspunderea, cunosc desigur bine anume împrejurări pe cari noi nu le putem cunoaște și n'avem cum face decât să-i credem. Dar atât în opinia publică a țării cât și în rândurile armatei, e socotința că ar trebui să începem acțiunea militară în contra Austriei.

Dar deocamdată Didina nu se gândia la putința războiului; ca ardea de nerăbdarea de-a ști unde-a fost Manoil și ce-a făcut...

— Și ați fost departe, domnule Manoil. îl întrebă, folosindu-se de pauza ce făcuse el

Manoil aproape repetă tot ce povestise colonelului Dauziéres și Marie-Annei...

Dar dacă nu luase aminte, acolo, impresiunii ce făcea Marie-Annei cu viața lui în Congo. aci, observà pe chipul și în privirile Didinei, în mișcări și în exclamațiile ei, ceeace sufletul ei simțià...

Și în mod firesc îi veni în minte chipul Marie-Annei și stabili o comparațiune între ea și Didina.

Judecate după fizic, franceza ierà negreșit mai presus; ca fel de a fi, iarăș franceza o lna înaintea Didinei.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Ca suflet i se părea mai în folosul ei Didina: duioşia ei iera mai dulce....

Ea nu admirà ca Marie-Anna: ea simţia cu toată fiinţa ei.

Marie-Anna văzuse în el un erou... dând proporţii romantice pericolelor şi chipului cum el rezistase.

Didina se cutremurà şi trăià în acel trecut al lui cu toată intensitatea grijei, a spaimei, a milei pentru el, a dragostei cu care l'ar fi apărat, a devotării cu care l'ar fi urmat, împărţind cu el primejdiile.

Ierà oare un efect real, sau numai depărtarea de Marie-Anna devenià priincioasă Didinei?

Destul că, în acele momente, Manoil se apropià sufleteşte de Didina şi uità că în preajmă se afla Lucreţia, iubirea de odinioară.

Uità şi nu o observà de fel, după cum nici părinţii, nici Didina nu luau seama chipului ei ce se întuneca şi cufundării ei pe gânduri cari ierau chinuitoare.

Ascultà pe Manoil, însă nu cu atenţiune încordată: atitudinea Didinei o interesà şi această atitudine îi descoperia ceeace nu ghicise încă până atunci: Didina iubia pe Manoil; poate că'l iubise de pe timpul când se afla în casa lor... Da, da, — iubirea aceasta iera cauza schimbării Didinei, — din veselă, copilăroasă, nebunatecă, în tăcută, tristă, gânditoare. Iubirea aceasta iera cauza bucuriei sgomotoase cu care vestise întoarcerea lui Manoil. Iubirea aceasta o făcea acum să se adânciască în privirile lui, şi să-l asculte cu inima toată.

Ceeace o amăra însă iera puţina atenţiune ce-i da ei Manoil, în timp ce se uita numai în ochii Didinei, par'că şi-ar fi povestit numai ei viaţa ce dusese departe de ţară.

O făcea într'adins, ca o răzbunare pe dînsa, fiindcă din cauza ei suferise şi plecase, sau nu o mai iubia, uitând trecutul, şi inima lui, liberă de atunci chiar, iera gata s'o dea alteia...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Dar dece tocmai Didinei, sora ei?

Iată ceeace o costa foarte mult și gelozia o făcea să arunce Didinei priviri furișe aproape pline de ură.

Și când se întimpla asemenea neașteptată întoarcere a lucrurilor?

Tocmai când, depărtată de bărbatul ei, începuse a se gândi la Manoil și a visa la putința unei apropieri de el, întemeiată pe speranța că Manoil tot o mai iubia!

Cedând firii sale ce începea să devină violentă, nemai putînd să-și stăpâniască vijelia din suflet, rostì deodată:

— Mă duc să văd ce face puiu... Se plecă ușor lui Frunzaru și ieșì repede fără să promită că aveà să se întoarcă.

Manoil urmă și termină povestirea, apoi d-na Licăreanu aduse samovarul cu ceaiu și tava cu pesmeți de casă.

Didina iera de-o veselie de nespus, vorbăreață nu lipsită de spirit și plină de drăgălășia ființii ce iubește, nu numai decât așteptând să i se răspundă cu aceleași semne de dragoste.

Se simțìa fericită că avea în sfîrșit pe Manoil în preajmă și că el i se arătà prietenos.

Numai când Manoil se ridică să plece, inima i se strînse și fața-i pieri.

— Pleci la Rîmnic, domnule Manoil, îl întrebă, cu glas învăluit de emoțiune.

— Da, mâine dimineață plec, însă la Cotești, domnișoară; îi răspunse; apoi, privind-o galeș adaose: în curând voiu avea plăcerea să vă revăd. Până atunci poate se va fi întors și Toma Papiu.

IV

Veștile ce vin din Germania cuprind numai biruințì atât în Belgia, cât și în Franța, ceeace neliniștește țara.

Cercurile militare cunoscătoare afirmă însă că tactica Generalisimului francez *Joffre* stă în

Muzeul Digital al Romanului Românesc
sistemul retragerilor, spre a atrage pe Germani în poziţiuni priincioase armatei franceze.

La graniţa Austriei dinspre Rusia şi a acesteia dinspre Germania, se petrec învingeri şi succese de o parte şi de alta, însă Ruşii înaintează puţin câte puţin în Prusia şi ceva mai repede în Galiţia.

In ţară se discută tot mai cu aprindere neutralitatea şi năzuinţa şefilor partidelor politice de a determină un curent în direcţiunea aceasta.

Manoil Frunzaru, în grădiniţa casei lui, în această după'amează călduroasă dela mijlocul lui August, stă lungit pe o rogojină, la umbra unui teiu stufos şi fumează, nervos.

De astădată în gândurile lui se frământă şi fireasca plecare spre dragoste, a tinereţei.

Gingăşia copilei lui Licăreanu nu-i piere de dinaintea ochilor şi se simte înboldit să se ducă la Bucureşti s'o mai vadă.

Dar împrejurările vieţii l'au făcut să şi judece.

De se va duce, va fi de ajuns un singur moment ca inima lui să nu se poată stăpâni şi atunci... se va legă prin cuvîntul ce nu se va mai putea oprì.

Hotărît însă să plece in Franţa, cu orice preţ, spre a-şi mulţumì dorul de-a luptà,—iera cuminte oare să se lege şi să lase apoì o fiinţă în sbuciumul aşteptării şi al tuturor simţirilor pe cari le dă plecarea la războiu a fiinţii iubite?

Avea nevoia sufletească a legămîntului iubirii, însă îşi socotia plecarea ca o datorie.

De-ar fi fost ţara în războiu datoria nu ar fi fost aceiaşi, ba încă mult mai sfântă?

Şi nu mai iera de aşteptat.

In aceiaşi zi, către seară, din ziarele ce le primì, văzù că la Legaţiunea Franceză se adună spre a se înscrì voluntarii şi tinerii rezervişti francezi aflaţi încă în ţară.

Pe de altă parte se începuse întocmirea unei echipe a Crucei Roşii, spre a se duce în Franţa.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1968

Eată putința pentru el de a putea plecà și a ajunge mai ușor pe câmpul luptelor.

Se hotărî să se ducă la București și să se înscrie.

A doua-zi iera în trenul de dimineață, voios, nerăbdător de-a se vedea în Capitală.

In gara Ploești, pe când intră în restaurant, se lovì piept în piept cu colonelul dela Rîmnic.

— Scuzați domnule colonel, îi rostì, și'l salută milităreşte, deşi îmbrăcat civil.

— Incotro, Frunzarule ?

— La București...

— Și eu merg la București... Să vii în vagonul meu. Avem de vorbit.

— La ordin, domnule colonel. Numai cât să înghit un „paté-u".

— Vagonul e ăsta din față...

— 'Țeles!.. don' colonel...

Abia făcù doi pași și un locotenent, care, când colonelul rostise numele „Frunzarule", tresărise și de atunci privia cu surprindere la „bărbosul" civil, se apropiă de Manoil.

— Mă rog... visez ori văd bine?... începù el...

— Papiu! Tu...

Și îl și cuprinse în brațe.

Amândoi se sărutară, strîngîndu-și mâinile cu dragoste nespusă.

— Tu, Manoile... tu? ce neașteptată plăcere... Nu te-aș fi recunoscut, dacă colonelul Răsadu nu-ți zicea pe nume...

— Trenul pleacă spre București.., strigă la intrare un om de serviciu.

— Hai în vagon cu mine, îi zise Papiu. Mă duc la București în permisie de opt zile.

— Dar de unde vii?

— De pe linia Nămoloasa.

— Am promis colonelului să trec în vagonul lui.

— Bine, voiu veni și eu acolo.

*

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Colonelul Răsadu avea o mutră totdeauna sburlită, par'că numai de ceartă aspră se ţinea. Dar când sta de vorbă în chip familiar, iera atât de „manierat" că i te lipiai de suflet cu sufletul.

In timp ce trenul sbură în tic-tac-urile ferăriei lui în frecare, colonelul zicea lui Manoil:

— Şi tot te mai furnică gândul de expatriare, neastîmpăratule?

— Ca şi în 1911, colonele. De astă dată însă, nu disperat ca atunci, ci însufleţit de duhul războinic al vremii. Nu pot luptă pentru Patrie, mă duc să lupt pentru Franţa, în numele Patriei mele. In Bucureşti mă voiu înscri între voluntarii şi rezerviştii francezi ce au a pleca în curînd.

— Manoile să nu faci asta, îi strigă Papiu... Nu se poate să nu intrăm şi noi în luptă.

— Nu, copii, nu vom intra, le zise colonelul, frămîntându-şi cu necaz mustaţa. Nu e încă timpul; cauze superioare ne împiedecă. Trebue să stăm în linişte, însă să ne pregătim mereu, şi aceasta o facem.

— Vedeţi dar că am dreptate să plec. Începă şi Ţara războiul, şi voiu găsi cum să mă întorc spre a-i pune sabia mea la dispoziţie.

— La urma urmei, Frunzarule, eşti stăpân pe voinţa ta, îi zise colonelul. Nu te mai povăţuiesc: du-te în Franţa, în numele armatei române, şi ducîndu-i căldurosul ei salut, luptă şi-i dă măsura vitejiei noastre.

— Colonele, mă înflăcărezi şi mai mult: voiu fi vrednic de armata Ţării şi o voiu reprezentă cu mândrie şi cu bărbăţie, te încredinţez.

Colonelul, mişcat, îi strînse mâna.

Papiu privi la Manoil cu însufleţire, dar şi cu tristeţe apoi: i se părea că nu iera să-l mai vadă.

Colonelul, după ce mai vorbi cu ei, un timp, se retrase într'un colţ, ca să-i lase pe amândoi

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

vechii prieteni în destăinuirile ce'și închipuiă că aveau să'și facă.

Și, în adevăr, amândoi se dădură deoparte și Frunzaru își spuse pe scurt viața dela despărțirea lor, fără să atingă cestiunea care-i despărțise.

Papiu aduse însă mai pe urmă vorba:

— Eu îți sunt greșit, Manoile, și numai după căsătoria mea am simțit cât m'am purtat de rău față cu tine. Te rog să mă ierți...

— N'am ce'ți iertà, Tomo, căci dacă nu ierai tu, putea fi altul, devreme ce nu pe mine mă iubià. Să lăsăm însă ceeace a fost. Ești fericit în căsătoria ta... și aceasta e totul.

Papiu se întunecă la față.

— Dragă Manoile, fericirea este pasăre fugară. Lucreția nu-mi înțelege firea. Ea vrea în căsnicie un fel de seriozitate... ciudată... și eu sunt glumeț, cam strengar... O iubesc, țiu la casă, la familie, dar îmi place să privesc și în lături. De altfel nu suntem noi, bărbații, mai toți așa?

— Tomo, nu fac pe moralistul, însă cred că greșești cu felul tău de-a vedea și de-e face. Dece ți-ai crea drepturi pe care nu le-ai permite nevestei tale?

— Ei! cu femeea e altceva, Manoile.

— Dar nu înțelegi că dacă femeea iubește, nu sufere să aibă rivale? Nu-i rănești numai iubirea, dar și amorul propriu. Negreșit că traiul împreună nu mai poate fi cu putință: îi lipsește respectul și încrederea, care sunt temelia casnică.

— Știu, știu, răspunse Papiu cu ton de plictisit... Ce să fac! Nu pot altfel.

Manoil schimbă vorba; Papiu intră în amănuntele liniei de apărare unde fusese, apoi, se pomeniră că ajung iarăș la viața de familie.

Manoil îi spuse atunci că a vizitat pe Licăreni și nu se putù oprì să nu vorbiască de Didina cu destulă însuflețire.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Papiu începù a rîde, și zise, glumeț:

— Da, e foarte nostimă cumnățica. Ce-ar fi Manoile, dacă ai lua-o? Am fi... în familie.

Frunzaru se înroși...

— Nu știi tu că cuiu pe cuiu scoate? îi zise Papiu, rîzînd.

— Tu tot în glumă iei lucrurile...

— Din glumă se ajunge la serios... Ba nu zău, vrei să pun eu lucrurile la cale?..Și pe Franța, las-o în propriile ei puteri...

— Nu, Tomo; am hotărît și voiu plecà. De mă voiu întoarce, cine știe... poate... Tu nu vorbi... Să lăsăm viitorului să dea tainei deslegarea ce scris este s'o dea...

Câtva timp nu mai vorbiră...

Manoil fu cuprins de-o îndoită tristețe: își explica atitudinea Lucreției, în care se ascundea o suferință și o compătimià; se gândià la Didina, de care se simțià par'că mai legat acum și avea ca o mustrare de conștiință.

In viața lui ierau numai contraste: inima îi deschidea o cale, datoria îi trăgea alta; fericirea nu se lipià de el și făptura lui sufletească suspinà.

Trenul se oprì în gara de Nord, gîfiind: sosiseră.

— Nu vii pe la noi? îi zise Papiu, strîngîndu-i mâna.

— Nu știu; poate... Nu spune nimic, acasă.

— La ce otel tragi, să viu eu să te caut?

— La otel Regina.

— Bine...

Colonelul însoți pe Frunzaru: trăgea la acelaș otel.

*

Colonelul Răsadu, fără să știe Manoil, cerù ministrului Franței audiență și-i recomandă pe sublocotenentul Frunzaru punînd în vie lumină calitățile lui și legămîntul ce face sufletul ostășesc român, prin el, cu oastea franceză, cu Franța.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— O! dac'am aveà fericirea, domnule ministru, să luptăm alături cea cu sora noastră cea mare!

— Să sperăm că va fi așa, domnule colonel, Franța vă mulțumește pentru simțimîntul de înfrățire și credem cu tărie că geniul latin va triumfà.

Când Frunzaru se prezintă, a doua-zi, la Legațiune, după ce luase toate informațiunile, văzù cu surprindere că însuși ministrul îl primește și, plin de însuflețire, se înscrise... voluntar.

Ministrul îi spuse că îi va dà o scrisoare de recomandațiune, ca să fie primit a lupta cu gradul de sublocotenent.

Plecarea cetei ierà rînduită la finele săptămânii, pe mare.

Drumul nu iera să fie lipsit de piedeci, și cea mai grea iera la Constantinopol, — dar oarecari măsuri se luaseră... Toți aveau să meargă ca făcînd parte din echipa crucei Roșii.

Frunzaru se întoarse foarte vesel, la otel, unde se întâlni cu colonelul.

Acesta zîmbi misterios când Frunzaru îi povesti primirea ce i se făcu.

In aceiași seară se și întoarse la Cotești spre a'și orîndui trebile.

*

Pe Papiu Lucreția îl primi cu vădită răceală, însă după ce între ei văzură pe micul Ninel, inima ei de mamă și de femee cinstită se înmuiă: avea și nevoe sufletească de-a se realipi bărbatului ei, odată ce *cel-lalt*... își întorsese dela ea privirile.

Dar Papiu nu'și ținu limba, în timpul serii, când toată familia se strînse la petrecerea obișnuită.

El le povesti întâlnirea cu Frunzaru și a lui hotărâre de-a pleca din nou, de astă dată la războiu, în Franța.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Didina se îngălbeni şi cutremurul inimii o făcu să şovăiască...

Numai Lucreţia şi Papiu luară seama: privirile lor se întîlniră... Lucreţia se înroşi, plecînd ochii; Papiu, nici visând ce putea fi în sufletul nevestei lui, zîmbi uşor ironic, la adresa Didinei.

Aceasta îşi făcu de lucru, prin odae şi după puţin ieşi, trecînd în odaia ei, unde începu să plângă.

Deodată însă ceva nou pentru ea, îşi făcu loc în sufletul ei: echipa crucei Roşii... de care pomenise Papiu...

Dece nu s'ar duce şi ea, spre a fi în apropierea *lui?*

Se ridică, înfierbîntată, îşi şterse lacrimile şi avu conştiinţa că'şi îndeplinea o datorie.

Se simţi uşurată de-o mare greutate, — însă după câteva momente o cuprinse grija înfăptuirii lucrului.

Nu cunoştea limba franceză, nu se pricepea ce avea de făcut, nu ştia cum şi unde să se ducă, nici dela cine să ceară lămuriri,

Nu putù dormi în acea noapte de friguri.

Spre ziuă gândul i se îndreptă spre amica ei, foarte îndemânatecă la toate, şi, plină de nerăbdare, aşteptă ceasul plecării la magazin, ceas de întîlnire cu Sica.

Aceasta o ascultă, mai serioasă ca de obiceiu, căută să-i întoarcă gândul, dar se lovi de hotărîrea ei energică şi atunci îi zise:

— Dup'amiează haidem amândouă la legaţiunea Franceză... La naiba!.. om da noi de oameni să ne priceapă.

La Legaţiune li se dădu numele doamnei Vărăşescu, iniţiatoarea echipei şi adresa...

Numai decât, înflerbîntate, porniră la locuinţa acestei doamne, unde fură introduse de un fecior.

Doamna Vărăşescu, fără să bănuiască adevărata cauză a hotărîrii Didinei, primi propu-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

nerea, însă îi puse înainte greutăţile îndeletnicirii şi ale drumului.

Didina se arătă atât de curagioasă, că plăcu doamnei Vărăşescu.

Şi apoi, o văzuse inteligentă, vioaie, gata să'şi pună toată viaţa în serviciile ce i s'ar fi cerut.

Ii dădu dar lămuririle trebuincioase şi o invită pe adoua-zi când toţi membrii echipei aveau să se adune acasă la ea, la orele nouă de dimineaţă.

Ca Frunzaru, în ajun, Didina se întoarse acasă atât de veselă, că mirâ pe mumă-sa în deosebi.

In odaia ei, Didina îşi cercetă mica legătură cu economiile ei, îşi rîndui rufăria şi lucrurile ce avea de luat şi se lăsă gândurilor de bucurie că avea să fie lângă *el*.

Ce suprindere, când, în ziua plecării, o va vedeà şi pe dînsa!

Şi ce frumos le va fi drumul!

La primejdii nu se putea gândi.

Nu se putea gândi acum nici la starea sufletească a părinţilor ei, când, din scrisoarea ce le va fi lăsat-o, vor vedea că o pierdeau, pentru totdeauna...

In cele trei nopţi ce urmară, veghiă până târziu şi îşi făcu singură *uniforma* de soră de caritate.

Dar în timp ce împungea cu acul şi potrivia foile, inima i se bătea cu putere supt apăsarea grijii de a nu fi surprinsă, a tristeţii că'şi va mâhni adînc părinţii, şi ori cum, a părerii de rău, foarte firească, negreşit, că'şi lăsà casa, odăiţa ei, lucruri cu cari din copilărie se obişnuise.

Dragostea de *el*, venià însă ca o lumină şi supt aceasta, tristeţea, grijă, păreri de rău, dispăreau şi gândurile ei ziceau un cântec de bucurie şi de speranţă.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Iar când a patra zi Sica o duse acasă, în odăița ei și-i arătă *„uniforma"* ei... — căci și dînsa se angajase, căci și dînsa mergeà spre a'și însoți prietena, — ispitită de necunoscute emoțiuni, — Didina începu a plânge și a o săruta cu pornire de nespus...

— Și nu mi-ai șoptit o vorbă, dragă și bună ce ești!

— Ar fi fost surprinderea așa de mare?

— Mâine... e ziua, nu e așa?

— Disdedimineață trebue să fim la doamna Vărășescu, ca de acolo să plecăm la Legațiune, să salutăm pe ministru și să ne pornim la gară.

— O! ce frumos... exclamă Didina... Numai de nu m'ar zări el.

— Ei pornesc înainte, — echipa crucei Roșii, la urmă. In gară ne avem vagonul nostru.

*

Pe calea Griviței se înșiruaiu cu un steag în mijlocul lor, cei două sute de rezerviști și voluntari, — salutați cu urale, de lumea ce trecea la acea oră, la lucru, căreea cu urale îi răspundeau.

Materialul echipei fusese trimis în ajun și încărcat în vagoane: corturi, baloturi cu pansamente, lăzi cu instrumente hirurgicale și cu medicamente.

Intocmiau echipa cinci medici, opt doctoranzi în medicină și douăzeci și cinci de surori de caritate, — cea mai mare parte români.

La gară îi așteptă un public numeros, Români, Francezi, Elvețieni... și o muzică: aceasta îi primi cu imnul Marseliezei.

Fu un moment de emoțiune mare, când se desfășură steagul francez alături cu cel românesc, în mijlocul aplauzelor și al uralelor: *Trăiască România! Trăiască Franța!*

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Lacrimi străluciră în priviri; mâini se strînseră călduros; inimi bătură în frățească tresărire.

Se anină o coroană pe steagul român și atunci muzica întonă: „Deșteaptă-te Române" în mijlocul uralelor.

Altă coroană se anină pe steagul francez și muzica întonă pentru a doua oară Marsilieza.

In sfîrșit vagoanele se umplură și ferestrele nu încăpeau capetele celor ce aveau să plece.

— Drum bun!
— Războiu fericit!
— La datorie!
— Trăiască frăția Franco-Română!
— Trăiască Latinitatea!

Și... trenul se puse în mișcare spre Constanța, în mijlocul unei delirante însuflețiri, întrețesută din zimbete și din lacrimi, — raze și diamante strălucitoare de patriotism.

*

Intr'un vagon de clasa a doua, tixit, echipa crucei-Roșii se așezà, în înfiorarea emoțiunii.

Didina, mânà în mânà cu amica ei, într'un colț, lângă fereastra dinspre drum, cu ochii umezi încă, privià, în ocolul ce făceà trenul, la partea mărginașă a Bucureștilor....

Gândul îi ierà la părinți, la sora ei, la Ninel; — pe cumnat îl uità, — și simțià ca o sfîșiere a inimii, care o făceà aproape nenorocità.

Când orașul nu se mai zări însă decât împânzit, oftă adînc, privì la Sica, o văzù că-i rîde, clătinând din cap, ca imputându-i starea ei, și zîmbi și ea, — zîmbet ce semănà unei raze trecând prin ceață.

— Tu nu te gândești acasă? îi zise.

— Da, nu însă cu durere... Am știut ce fac. Mai greu va fi pentru *ei*... Dar nu mergem la moarte și par'că'mi văd întoarcerea. Mare lucru n'aduceam în casă. Fratele meu ajută și face; tata are ce munci... O gură mai puțin.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Cum iei tu lucrurile...

— Cu curaj şi cu veselie...La bătrâneţe voiu aveà când să fiu înţeleaptă şi să cârcotesc pe cei tineri.

— Ce va fi făcând... *el?*

— Vezi aşa... te mai înţeleg; pentru el ai plecat; la el gândeşte-te.

— Da, — iar când îmi dau seama că el se va duce'n foc...

— Nu mor toţi, dragă Didino, nu'ţi fie teamă. Eu văd de pe-acum c'am să-ţi joc la nuntă... Doamne, şi cum o să mai joc!

— Să te-audă Dumnezeu...

— Uită-te spre cer şi auzi... că m'aude...

Didina rîse... Veselia Sichi îi făceà bine...

*

Intr'un vagon de clasa III-a, Frunzaru, povestià cu glas puternic, despre Belgia care se jertfià atât de glorios pentru Franţa, cum ştià ea să întindă civilizaţiunea printre cele 14 milioane din Congul Africei.

Ajutorul ce 'l dà Franţei, ierà preţuit în chipul cel mai de laudă de Francezii ce ascultau şi aplaudau.

Numai după vre un ceas şi mai bine, se lăsă pe o bancă şi, aprinzînd o ţigară, se cufundă pe gânduri, nu triste, însă învăluite de melancolie: din zarea pe care o vedeà continuu în mişcare, i se lămurià un chip drăgălaş de fată şi-i zîmbià tainic, înnăbuşindu'şi câte un oftat... Se depărta mereu de locul unde o lăsase, de unde ea, desigur, îi adresa cugetul udat de lacrimi...

Fericirea !...

Cine ştie dacă iera, în adevăr, în iubirea ce începuse în sufletul lui...

Dar... dacă va ieşi teafăr din războiu şi dacă se va întoarce... poate că...

Inchise ochii, spre a'şi gusta lăuntric viziu-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
ig.ivistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

nea ce'l înfioră plăcut și rămase așa multă vreme.

*

Pe marele pod, păzit de ostașii în bronz izbucniră urale din piepturile tuturora: și fetele și Frunzaru îl vedeau pentru întîia oară și-l priviră cu emoțiune, și salutară Dunărea, care le răspunde sclipind din valurile ce duceau raze...

La Constanța îi primi colonia Franceză de acolo și o mulțime de cetățeni, cu insuflețire și așa intrară în oraș.

Poliția îi duse pe la oteturi: până la miezul nopții, când vaporul „Principesa Maria" avea să plece la Constantinopol, ierau destule ceasuri spre a se odihni, cari voiau și spre a vizita orașul.

Didina și Sica se îndreptară spre țărmul Mării, fascinate de priveliștea acestei nemărginiri etern mișcătoare și stătură mult să o priviască, de pe terrața casinului.

Zăriră însă într'un grup pe Frunzaru și se furișară cu îndemânare, luând-o spre dig.

In jurul lui Frunzaru de pe acum se închipuise un fel de stat-major entusiast: iera singurul ofițer, una; fusese în Congo, — două; cunoștea în Franța un colonel de stat-major...

De-ar fi știut tovarășii lui că iera și recomandat cu deosebire, ar fi fost și mai mult încunjurat. El însă tăcu asupra acestei recomandări.

Pe o noapte cu lună, când marea, fără a fi iritată, însă ca înfiorată de admirațiunea pentru regina lumei stelare, se sălta în valuri destul de pronunțate, — vaporul „*Principesa Maria*" porni în larg, salutat de o imensă mulțime, căreea îi răspundea cei ce plecau la luptă.. „*pentru Patrie*!"

Mulți, — aproape toți, — deși se duceau în Franța, — însă unii așezați de ani de zile, alții

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

născuți în România, — nu'și puteau lua ochii de la priveliștea orașului, care părea că'i urmărește pe vapor, cu sute de ochi în cari scliipiau felurite lumini.

Lăsau, — fiecare din ei, — legături de inimă și de interese, însă de netăgăduit o legătură mai vorbitoare decât toate: aceea care le amintia primirea ospitalieră, dragostea românilor pentru Franța, pământul acesta românesc ce le iera încă o patrie.

Și se depărtau nu fără un tainic regret de această frumoasă fiică a Latinității, pe care... cine știe de aveau s'o mai vadă!...

O parte se retrăsese în cabine, parte rămase până dimineață, stând de vorbă, și așteptând să se bucure de priveliștea Bosforului luminat de întîile raze ale soarelui răsărind.

Didina și Sica dormiau duse, ostenite de emoțiunile zilei, în o cabină, amândouă.

Manoil, retras in cabina lui, îndată după plecarea vaporului, se arătă pe punte tocmai când vaporul intră în Bosfor.

După împlinirea unor formalități cerute de împrejurări, un vas-pilot conduse vaporul până în Constantinopol în port.

Un vapor al Companiei Franceze Fraissinet aștepta, supt presiune, pe „călătorii" pentru Franța, cari, tăcuți, ascunzîndu'și drapelele și par'că personalitatea, coborîră la vamă și cât putură mai repede trecură la pontonul vaporului francez...

Echipa crucei-Roșii făcu sensație și urmară oarecari convorbiri între agenții turci ai portului și comandantul vaporului român.

Imbarcarea se făcu, la urma urmei, fără piedecă și, peste o jumătate de oră de la intrarea tuturor, vaporul ridică ancora și se îndreptă spre Dardanele.

Și în timpul acesta Didina se putu feri să nu deà încă ochi cu iubitul ei...

Atitudinea lor de ferire o observară unele

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr1901-1932

tovarăşe, cari, şi şoptiră între ele cu nedumerire, — mai ales că amândouă prietenele nu se prea amestecau în vorbă cu celelalte.

La ieşirea din Dardanele vaporul fu oprit şi cercetat, dar i se dădu drumul.

Şi numai atunci călătorii se însufleţiră, îşi desfăşurară steagurile, francez şi român, — şi, înşiruiţi în juru-le intonară „Marsilieza“ şi apoi „Deşteaptă-te Române“.

Ierau liberi, pe teritoritoriu francez, între cerul care le asculta cântul şi marea care le legăna visul izbânzii.

*

Manoil, în drumul către Marsilia, după ultima „etapă“, sta pe punte, înainte, pe un scaun de trestie, adîncit pe gânduri...

Simţi mai mult, decât auzi, apropierea unor paşi uşori şi tresări supt înfiorarea unui presimţimînt, care'l făcù să întoarcă repede capul.

In urma lui, la o lungime de braţ, o soră de caritate; ceva mai în urma ei, alta.

Fără să deosebiască de la întîia aruncătură de ochi, niscareva trăsuri cunoscute, fu impresionat de infăţişarea plină de emoţiune, a celei de mai aproape şi se ridică, salutând...

Dar numai decât rămase inmărmurit: sora de caritate zîmbi şi zîmbetul fu lumină, care, supt acel vestmînt convenţional, îi descoperi, în chipul cel mai neaşteptat, figura drăgălaşă la care se gândise în cele cîteva clipe de mai înainte.

— Domnişoara Didina! exclamă el.

— Eu... domnule Manoil, şi se apropiă, aproape tremurând, cu ochii plecaţi, îmbujorată.

— Dumneata!... Dar se poate, domnişoară?

— Cum s'a putut şi pentru dumneata... ca să pleci... răspunse Didina, privindu-l dulce.

Şi atunci îi trecu pe dinainte, ca o scânteiere, adevărul: ierà iubit...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Îi întinse mâna, i-o strînse între ale lui cu emoţiune şi-i zise:

— E prea mare dovadă de devotament, Didino...

— Pleeai... Cum ierà să te las să pleci singur... şopti ea, cu simplicitatea celei mai adînci emoţiuni.

El o făcu să şadă, — dar atunci văzu pe cealaltă:

— Cine e? o întrebă, arătându-i-o din ochi...

— N'o recunoşti? Sico... o strigă.

Sica se apropiă rîzînd.

— Sunt cea de pe scara otelului Regina... Ţi-aduci aminte?

— Domnişoara Mirescu... Negreşit că mi-aduc aminte, şi-i strînse mâna.

Trase încă două scaune şi se aşezară.

— Dar cum aţi aflat? Dar cum aţi făcut? Visez par'că...

Didina fără să'şi poată stăpâni emoţiunea, îi spuse în ce chip a aflat plecarea lui şi cum şi-a adus hotărîrea la îndeplinire... mulţumită prietenei ei.

Manoil le luă fiecăreia mâna:

— Sunteţi două suflete surori, de-un curaj, de-o energie şi de-o putere de devotament vrednice de admiraţiune...

Plecam, Didino, dar inima îmi rămâneà lângă dumneata... De ce ierà să'ţi spun că'mi eşti dragă, dacă plecam să'mi împlinesc o dadatorie?

— Eu înţelesesem însă că mă iubeşti, şi fiindcă te iubiam şi eu... răspunseiu sentimentului dumitale de datorie prin al meu.., nu mai puţin de datorie... rosti ea cu tonul acela care, pornit din convingere şi din emoţiune, convinge şi emoţionează.

— Şi nu te-ai gândit la primejdii? zise Manoil împresurând-o cu privire desmierdătoare.

— Primejdiile ierau în calea dumitale, la ele m'am gândit...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Dragă Didino!

Şi, într'o pornire ce nu şi-o putû stăpâni, se apropiă de ea şi o strînse la peptu-i...

— Manoile... şopti ea, pe când inima i se băteà să se rupă.

De aci înainte drumul ierà deschis şi vorbiră timp îndelungat, cu pauze în cari privirile lî se pierdeau pe marea învălurată ce scânteia.

Supt pânza întinsă d'asupra punţii, iera răcoare şi vînt uşor trecea din când în când resfirând obişnuitul miros al algelor marine şi umezeala uşor sărată.

Sica se retrăsese, pe nesimţite, plină de mulţumire că dorita apropiere se făcuse.

Şi numai când odată cu cernerea primelor umbre ale serii, dinspre crepusculul ce mai invăpăia încă zarea mării la asfinţit, — se auzi clopotul care chema pe călători la cină, Sica se ivi şi întrerupse îndelungata lor adîncire în ei înşile.

— Manoile, îi şopti ea. cu ochii plini de desmierdare, în ochii lui fascinaţi, — te rog să faci ca să fim cu echipa în apropierea locului dumitale de luptă...

— O! Dacă s'ar putea... Am să mă consult cu medicul-şef.

V

Incepe a se zări malul nalt la care ajunge bulevardul Prado şi cele două mari bastioane dela intrarea portului Joliette al Marsiliei.

Toţi călătorii se strîng în partea vaporului de unde priveliştea ţărmului e întreagă...

Soarele de amează e foarte călduros şi marea pare lac...

O oră încă... şi pămîntul Franţei va simţi paşii noilor-veniţi spre a muri pentru apărarea ei.

Dela ultima escală s'a vestit în port sosirea, pentru ziua aceea, a vaporului, şi o mulţime

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

deasă îl aşteaptă, ca să salute pe luptătorii veniţi de departe... nu mulţi la număr, negreşit, însă Francezi...

Şi când vaporul se apropie de ponton, lângă cheul ce geme de lume, uralele isbucnesc, de pe ţărm, — la vederea celor două steaguri, ale căror colori nu se pot deosebi de la întâia ivire, — de pe puntea vaporului, în emoţiunea sosirii cu bine, după atâtea zile de plutire.

Iar când coborîrea pe cheu se sfîrşeşte şi când se află că un steag e cel românesc, al echipei Crucei-Roşii, răsună strigătul de: *Vive la Roumanie!* care se amestecă cu cel de: *Vive la France!*

Şi printre asemenea strigăte, şi printre urale şi aplauze insufleţite, defilează coloana rezerviştilor şi voluntarilor, în frunte cu echipa Crucei-Roşii române, în mijlocul căreea fâlfâe steagul.

Pe *Cannebière,* stradă cu care Marsiliezii se fălesc, coloana trece cântând imnul marei revoluţii, imn naţional, — la care se unesc glasurile, ce nu pot rezista, ale mulţimii ce însoţeşte coloana.

In acest oraş al sudului Franţei, unde climatul face pe locuitori mai uşor de aprins, e grozavă furia împotriva Germanilor năvălitori în Franţa şi distrugători ai oraşelor Belgiei...

Cea mai mică manifestare patriotică ia proporţiuni uriaşe, din care curge puterea de împotrivire eroică ce va aduce, fără doar şi poate, biruinţa asupra Teutonilor barbari!

*

Dacă în timpul zilei, dela opt dimineaţă începând, căldura se face din ce în ce mai puternică, de la cinci după amează, afară de unele seri, rare, de năbuşeală, — răcoarea e foarte simţită coborîndu-se până la răceală.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Luna nu mai desmierdà întinsul apelor, şi bulevardul Prado, deşi bine luminat, se înfăţişa mai misterios de-a lungul ţărmului până la „Résérve".

Printre platanii înalţi, cu ramuri lungi răsfirate, globurile electrice aruncau pete mari foarte luminoase cari se pierdeau deodată în fîşii de întuneric...

Lumina, răsfrângîndu-se pe plajă, punea în vază frămîntarea spumoasă a valurilor pe nisipul fin, care părea aurit.

Acelaş sgomot monoton însoţeşte această frămîntare şi el pare cântecul înfinitului, plin de mister ce farmecă, dacă sufletele ce-l ascultă îl înţeleg prin iubirea ce le leagă.

Braţ la braţ Manoil şi Didina, aproape singuri la ora aceasta destul de înnaintată, se plimbau încet de tot, rar şoptindu-şi câte un cuvînt, pe bulevardul misterios.

Când treceau prin dreptul părţilor prea luminoase, par'că se deşteptau brusc din visul ce'l trăiau în întuneric, dar se priviau, zîmbindu'şi, şi îşi urmau drumul, reintrând în umbră.

De aci ascultau muzica valurilor, de aci aţintiau marea dincolo de linia luminoasă trasă de razele globurilor electrice şi în întunericul acela care tăinuià abisul, mai mult o simţiau decât o vedeau umflându-şi valurile.

Din vastitatea ei mişcătoare se împrăştià în aerul ţermurilor o umezeală sărată şi un miros uşor de putregiune.

Innamoraţii noştri ierau fericiţi, însă, uitând pericolele apropiate către cari aveau să se îndrumeze a doua zi,—atât de adevărat e că fericirea e numai în prezent, oricât de scurtă ar fi.

In întuneric, îşi strîngeau unul altuia braţul, se alipiau instinctiv unul de altul, par'că s'ar fi temut de ceva..., dar atunci emoţiunea le iera mai adîncă.

In sfîrşit ajunseră la „Roubion", marele res-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

taurant foarte căutat de tinerimea orașului: aci, pe terrața dinspre mare, aproape pe deplin ocupată, își permiseră un mic ospăț de noapte, care, încântă pe Didina.

*

Intreaga coloană și echipa fură îndreptate spre Lyon, ca de la comandamentul corpului de armată de acolo fiecare rezervist să plece la regimentul din care făcea parte, ca acolo voluntarilor să li se dea o destinațiune pe vastul câmp de luptă.

La Lyon cei ce împreună veniseră până aci, se despărțiră: rezerviștii plecară în aceiași seară în diferite direcțiuni; voluntarii și echipa crucei Roșii fură îndreptați spre Paris, a doua zi dimineața.

In Lyon viața ierà normală, chiar în numeroasele fabrici cari fac din el unul din orașele cele mai industriale: lucrau băeții până la etatea de 17 ani și bătrânii încă în putere, fetele și femeile. Exportul în America își urmà cursul; îngrijarea dispăreà supt credința nestrămutată a împotrivirii bine organizată și a victoriei finale. Hotărîrea pentru jertfele cele mai mari vibra în aer, sclipia în privirile tuturora; nu suferia discuțiune. Indoiala ar fi fost insultă grea.

Poate fi învinsă o națiune care dispune de atâtea energii, de atâta patriotism?

Dela Lyon în sus începù a se vedeà că de pe aci pornia zona premergătoare întinsului câmp de lupte spre Vosgi.

In jurul orașului Nancy ierau încai campamente în toată regula: granița se afla nu prea departe, însă pericol nu iera de revărsare pe aci a Germanilor și se credea cu tărie că nici nu putea fi.

Echipa crucei-Roșii fu numai decât înconjurată în gară, de militari, și aclamată...

Un ordin venit din Paris, după comunicarea

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

ce se făcuse din Lyon, — opria echipa în Nancy, urmând să fie de aci îndreptată pe un câmp de luptă apropiat.

Se despărțiră dar membrii echipei, de voluntarii, cari, porniră la Paris...

In marginea orașului, în direcțiunea est, echipa își întinse corturile și se așeză provizoriu.

A doua zi primi vizita unui general însoțit de un colonel medic: impresiunea le fu vie în urma lămuririlor ce le dădu șeful echipei și a cercetării instrumentelor și a inventariului materialului.

Despărțirea lui Manoil de Didina fu foarte dureroasă, însă stăpânită, demnă de situațiune. Lacrima ce li se ivi în ochi, repede fu oprită, rămânându-le ca un diamant tăinuit de gene.

De acum începea jertfa, de aci ierau fiecare la voea întîmplării și numai pe unde nevăzute, ca în o telegrafie fără fir, gândurile lor aveau să se caute, să se urmăriască și să'și amintiască.

*

Abia în drumul spre Paris, Frunzaru par'că se deșteptă dintr'un somn adînc, la ideea că trebuiă să vadă pe colonelul Dauzières... și deci... pe Marie-Anne. O uitase cu totul... și par'că simți o remușcare...

Dar... ierà prea târziu: înnapoi nu se mai puteà întoarce, odată ce gustase din farmecul iubirii împărtășite, odată ce se legase sufletește de aceea ce'l urmase în Franța...

Și apoi... în atâtea luni de zile, domnișoara Dauzières pierduse desigur impresiunea ce el îi făcuse; împrejurările de față ierau prea grele ca un început de dragoste să poată stărui, când alte datorii ierau în joc.

Judecată falșă, — pe care Manoil și-o puneà însă înainte, pe deoparte spre a'și înăbuși o

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

remuşcare, pe de alta spre a'şi iertà că preferase, în scurt timp, altă fiinţă.

La locuinţa colonelului găsi numai un fecior bătrîn, care-i lămuri că stăpânul său se află în luptă şi că domnişoara Marie-Anne făceà parte din „Crucea-Roşie"... dusă, nu se ştià unde.

Nici ea nici colonelul nu dăduseră vre o ştire despre ei şi bătrânul, oftând, clătinà din cap cu adîncă tristeţe.

Frunzaru se prezintă guvernatorului militar al Parisului, şi-i înmânà scrisoarea ministrului Franţei la Bucureşti.

Generalul o citi şi întinse tînărului mâna:

— Sublocotenente, fii bine venit... Iţi primim serviciile... cu dragă inimă. Mâine vei primi ordinul de repartizare...

— Vă mulţumesc cu recunoştinţă, domnule General... Imi permiteţi o rugăminte?

— Care?

— Cer favorarea de-a fi trimes direct în luptă: în ţara mea sabia îmi ruginise şi, la graniţă, am pus de mi-a făcut-o tăioasă ca briciul...

Generalul zîmbi...

— Cererea ţi se va împlini... şi-i întinse mâna strîngîndu-i-o cu căldură.

*

Tactica Generalisimului Joffre de a se retrage, pe un front întins, răspunzând slab la atacuri, însă în cea mai bună rînduială şi cu luare aminte ageră, izbuti să atragă pe Germanii, prea înfumuraţi de câteva izbânzi fără mare însemnătate, în locuri anume statornicite, de concentrare strînsă sprijinită pe poziţiuni de puternică împotrivire.

Când Germanii au înţeles tactica marelui strateg, ierà prea târziu, căci înnaintaseră, şi încă fără multă consistenţă, sigur că urmăreasc pe Francezi ca fiind învinşi.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Armata Kronprinţului avù cea dintîi surprinderea, neplăcută pentru ea, a unei aproape înconjurări depline şi bătù ea în retragere acum, lovită groaznic de Francezi.

In una din aceste lupte răvăşitoare, care ţinu o noapte întreagă, sublocotenentul Frunzaru, singurul rămas încă în picioare dintre ofiţerii companiei, se văzu deodată separat de regimentul foarte hărţuit, printr'o mică ridicătură de teren şi ameninţat de o numeroasă ceată de prusieni care se reformà în apropiere, în jurul unui steag.

Zorile se iviau ca să priviască, îngrozite, movilele de leşuri omeneşti şi dîri de sânge inchegat.

Frunzaru, cu repede privire, îşi dădu seama de situaţiune. Să se retragă nu voia cu nici un preţ; îi rămânea numai să aştepte atacul.

Işi împărţi compania în două; el se aşează la o parte a ridicăturii, spre direcţiunea din care înaintau prusienii, cealaltă jumătate va atacà pe la spate pe vrăjmaşii angajaţi în luptă cu el.

Trebuia îndrăzneală, preciziune, avînt... Din atitudinea oamenilor, văzù că puteà să le aştepte dela ei.

Ciocnirea fu de o extremă violenţă: în lupta cu baioneta prusianul nu va puteà niciodată să întreacă pe francez...

Sabia lui Frunzaru se rupse; el apucă o puşcă, de ţeavă, şi cu o putere extraordinară învîrtind-o, doborà în juru-i de îngrozià.

Soldaţii se îndîrjiau şi mai mult văzînd „morişca" aceasta ne mai pomenită pentru ei...

Rezultatul fu goana prusacilor, înjumătăţiţi, lăsând steagul în mâinile franceze.

— Să nu-i urmărim, camarazilor... le rosti Frunzaru, când îşi dădù seama de atitudinea oamenilor lui şi că-i aşteptau numai semnul.

— Ne-am făcut datoria; e prudent să ne ajungem regimentul, colo, după pădure...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Trăiască „locotenentul“ nostru!

Luară, cum putură, pe răniţii lor, din fericire puţin la număr, şi începură a se retrage...

In direcţiunea în care fugiseră prusacii, observară însă o mişcare vie şi o masă compactă de oameni se ivi, luminată de întîiele raze ale soarelui...

— Dacă nu ne grăbim, vom fi ajunşi şi ne vom jertfi în chip nefolositor, le zise Frunzaru...

— Lăsaţi-ne pe noi... Vă îngreuiăm retragerea, zise un rănit...

— Nu se poate, camarade: ori cu voi, ori toţi în voia soartei, rosti Frunzaru.

In acel timp începură împuşcăturile din partea prusacilor ce nu voiau să lase pradă un steag.

Spre norocul micei compănii, din drapta pădurii apăru o şarjă de cavalerie, iar în stânga, dădù de regimentele ce începuseră a se fortifica pe locul cucerit.

Lupta fu scurtă între cavalerie şi vrăjmaş, care, dădù înapoi, cu pierderi mari.

Colonelul regimentului cită, la ordinea zilei, pe sublocotenentul „Frounzard“ pentru fapta sa vitejească şi înaintă raport generalului, odată cu trofeul luat.

*

Echipa „*crucei-Roşii-Române*“ fusese îndreptată în direcţia oraşului Reims, unde luptele ţineau de câtva timp între rîul Oise şi acest oraş, cu înverşunare.

Atacurile Germane foarte des repetate şi cu impetuozitate nespusă, ierau respinse de Francezi, ceea ce le permiteà să înainteze câte puţin, câte puţin şi să se menţină ferm în poziţiunile luate.

Jertfele de oameni ierau destul de numeroase şi ambulanţele aveau neîncetat de lucru reţineau pe cei mai uşor răniţi, iar pe cei mai

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistetransilvania.ro/mdrr1901-1932

grav, după primele îngrijiri, îi trimiteau la spitalele din orașele mai depărtate de raza focului.

Didina Licăreanu, oricât iera de sănătoasă și de voinică, se simția adese ori obosită de nesomn și de muncă, însă nu se lăsa biruită și dădea dovadă de energie pe lângă pricepere și îndemânare.

Ușoară în mișcări, spălarea rănilor și pansamentele le făcea cu atâta delicatețe, că înlătura durerile prea mari...

Îi părea rău că nu putea să mângâie cu vorba, fiindcă abia începuse să înțeleagă câte ceva, în franțuzește, dar privirea ei dulce, desmierdarea de soră, pe frunțile asudate și încrețite de suferinți, aducea acea alinare a sufletului care reacționeoză asupra fizicului îndurerat.

Rezista, trupește, inimoasa copilă, — ca și prietena ei, care, rezista și cu firea ei veselă, nepăsătoare față cu grozăviile ce vedea, — însă sufletește iera necontenit în frământare: ce făcea Manoil? Unde iera? Rănit, poate, — și pe alte mâini decât pe ale ei...

Dar întîmplarea nu i-l va aduce în preajmă? Nu-i va aduce cel puțin știri despre el?...

In echipă știau acum, — căci ce nu se cunoaște, unde satul ca și orașul mic are câte-o ureche care-aude, câte un ochiu care surprinde și câte o gură care bate toba, — știau toți că domnișoara Licăreanu e îndrăgostită și că pentru dragostea ei făcea parte din echipă.

In tot drumul până în Franța, bărbați din echipă stătuseră de multe ori de vorbă cu Frunzaru și el le iera simpatic tuturora...

Una dintre surorile de caritate, — o fată bătrână, nu urîtă dar cam posacă și cam rătăcioasă, — prinsese de veste „întîlnirilor" de pe vapor dintre Didina și Manoil oricât Sica le pregătia, ca să nu aibă ochi indiscreți prin preajmă, — și spusese azi uneia, mâine alteea „taina", însoțită de aprecieri cam jignitoare pentru Didina.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Femeile avură bunul-simţ să nu mai turbure aceste intrevederi, prin nici o aluziune faţă cu Didina iar bărbaţii respectară un simţimînt firesc, ce nu le-ar fi displăcut...

De le-ar fi putut stà la îndemână să afle unde e Frunzaru şi cum e, ar fi făcut-o cu mulţămire, ca să liniştiască, pe această muncitoare, modestă şi energică, simpatică şi delicată faţă cu toţi.

*

Trei zile în şir şi trei nopţi de bubuituri de tunuri, de şarje de cavalerie, de năvăliri cu baioneta, în revărsare de torent, ceea ce înspăimîntă pe Germani,—buni tintaşi, zid straşnic în înaintare, — dar greoi şi neîndemânateci în lupta pept la pept.

Aci Francezii înaintau şi dobândiau teren, aci Germanii se intorceau şi reluau locurile părăsite, ca să le părăsiască din nou şi să se retragă, fără să mai aibă cum să revie: cu baioneta francezii îi răpuneau.

Frunzaru işi făcuse acum reputaţia de „leu" în lupta cu arma, din care făcea „*roata morţei*" cu un avînt şi cu o indemânare de uimit...

A treia-zi însă, către seară, un prusian îi împlântă baioneta in braţul stâng aproape de umăr, plătind cu viaţa această ispravă; un soldat delângă Frunzaru il trânti c'un foc de revolver.

Manoil şovăi, când primi lovitura dureroasă, însă vru să lupte mai departe, in fugărirea ce incepea,...

Un glonţ il lovi in piciorul drept, sfîşiindu-i pulpa şi atunci căzu in genuchi...

Doi soldaţi îl apucară şi-l duseră de-oparte, rezemându'l de gardul ultimei case a satului din care goniseră pe prusaci.

O ambulanţă trecu: se culese răniţii.

Când se adunară toate trăsurile cu răniţi, in

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

campamentul Crucei Roşii, se constată că ierau aproape două sute de soldaţi şi gradaţi şi şapte ofiţeri inferiori.

— E şi *„Frounzard"* printre răniţi, se svonì în campament...

O soră de caritate auzi rostindu-se acest nume şi se interesă numai decât cine ierà acesta?

— E un român, domnişoară Dauziéres, care se luptă îndrăcit de bine, o informă un soldat rănit şi de curînd vindecat, reţinut aci ca ajutor de infirmier.

Marie-Anna se îngălbeni întîi de emoţiune, apoi se înroşì...

— *El?* ierà cu putinţă? Venise să lupte în Franţa?

Şi se cutremură la gândul:

— Desigur că *pentru mine* a venit...

Să se intereseze unde se afla şi să intre în cortul acela, fu cestiune de câteva minute.

Pansat la braţ şi la picior, Manoil răbda durerile încă nealinate, stând culcat, fiindcă nu avea cum să se reazeme: dacă îngălbeneala chipului tras, nu ar fi trădat pierderea de sânge, nu l'ai fi putut bănui rănit.

In timpul sondării rănilor şi a spălării lor, nici nu încruntase măcar din sprincene. Nu zimbise, dar nici nu fusese posomorît.

Se gândia la Didina; regretà că nu se afla în căutarea ei...

Deodată simţi că iera privit stăruitor: din unii ochi porneşte curentul magnetic care nedă de ştire că cineva se află în apropiere şi că se uită la noi.

— Domnişoara Dauziéres... şopti el şi se ridică...

— Aşa dar dumneavoastră sunteţi? ii zise cu glas emoţionat, apropiându-se şi întinzându-i mâna...

El i-o sărută şi voi să se ridice de tot.

— In calitatea mea de infirmieră, vă comand să staţi culcat.

— O! nu sunt rănit grav.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Cu atât mai bine; aceasta nu împiedecă să staţi liniştit în poziţiune de odihnă.

Şi glasul ei de-o muzicalitate dulce, de-o duioşie desmierdătoare, amintindu-i serile plăcute petrecute la Paris, în casa colonelului, îi înfăţişă pe Marie-Anna de atunci, regăsită supt un vestmînt care-i schimbă întru câtva chipul.

Fără voia lui se turbură şi se făcù a ascultà de porunca ei, ca să se poată dominà: nu mai avea inima liberă, ca atunci şi impresiunea simţită acum nu iera spre cinstea tăriei lui de caracter.

— Vă ascult, domnişoară... şopti el.

— Foarte bine şi foarte cuminte pentru un erou... care, totuşi, poate vorbi... căci, îmi închipui că are ce povestì.

O! cu ce priviri îl aţinti! Manoil se înfioră... Altă iubire iera în calea lui. Inchise ochii, ca să revadă pe Didina...

Se vede că figura lui trădă ceva din ceeace se petrecea în sufletul lui.

— Suferiţi? îl întrebă Marie-Anne cu adîncă nelinişte, aplecându-se asupră-i şi luându-i mâna într'ale ei. Nu! nu... Nu mai vorbiţi... Vă opresc pentru acum.

Unul dintre medici se apropiă şi întrebă:

— Are febră?

— Nu, doctore... O mică slăbiciune.

— Cred şi eu... N'a pierdut puţin sânge... E robust, dar... oricum...

— Un serviciu v'aş cere, doctore...

— Cu plăcere, d-şoară Dauziéres.

Mutaţi-mă în acest pavilion: voiu să am eu onoarea şi mulţumirea de-a îngriji pe domnul sublocotenent.

Medicul zîmbi:

— Vedeţi ce prestigiu au eroii? Dorinţa vă va fi împlinită, după vizita de seară.

Manoil privia acum la Marie-Anna cu linişte: se feria să-i arate recunoştinţa, de teamă ca dînsa să nu o creadă ceva mai mult.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— La revedere... îi rosti ea, zîmbindu-i.

— La revedere, domnișoară... răspunse foarte încet...

Marie-Anna ieși, urmată de medic, cu care vorbi câteva minute despre rănit: ei îi părea mai bolnav decât arăta.

— Vă asigur că e numai slăbiciunea primelor momente...

Rămas cu sine, Manoil se dojeni: ce însemnă asemenea sguduire a ființii lui sufletești, în fața altei femei de cât Didina?

O cunoscuse în adevăr, pe Marie-Anne, întîi, însă înrîurirea ei nu fusese atunci atît de adîncă asupra lui, încât să hotărască numai decât iubirea care rămâne și nu mai primește altă înrîurire.

In fața Didinei se ștersese amintirea Marie-Annei; deci inima lui se hotărise pentru drăgălașa și devotata copilă a țării lui.

Acum, fără ca ivirea fermecătoare a Marie-Annei să poată șterge amintirea Didinei și să'l întoarcă de la iubirea pentru ea, — simția totuși turburare, neliniște, fiorii unei ascunse mulțămiri...

Și nu iera măgulirea că putea fi iubit de încă o femee, fiindcă nu iera presumțiosul; și iera departe de sufletul lui cugetul de a iubi și pe Marie-Anne, — fiindcă nu iera seducătorul de meserie...

Dar atunci?

Ajunse a'și lămuri că acea turburare nu putea fi decât părerea de rău, mâhnirea că avea să pricinuiască cine știe ce suferinți domnișoarei Dauzières.., și chiar de pe acum, întrucât ea avea să vină să'l îngrijiască.

Simția că se pregătește și în sufletul lui un câmp de luptă, pe care, biruința asupra lui însuși, a omului cinstit, e eroism tot atât de mare, deși obscur și ascuns mulțimii.

In cele trei zile dela trecerea în cortul lui

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Manoil, a domnișoarei Dauzières, aceasta putea pune în socoteala rănilor starea, cam ciudată față cu dînsa, a rănitului... iubit de ea, cu aprindere.

Dar puterile începură a i se întoarce, rănile ne mai avînd nici o putință de a'și înrăi starea...

Manoil simți din unele mișcări ale copilei, din unele atitudini, că iera când nervoasă, când preocupată, — când așteptând din partea lui, desigur, o vorbă, un gest, o privire, când căutând să'și lămuriască dece semne ale iubirii nu se iviau din partea lui?

Situațiunea pe câmpul lui sufletesc se complica și nu se pricepea la ce strategie să alerge?

In apropiere luptele urmau: aveau de ce vorbi; însă nu acest subiect o interesa acum pe Marie-Anna, deși în sufletul ei o victorie sau o neizbândă avea răsunet adînc de bucurie sau de mâhnire...

Să întîlniască pe neașteptate, în câmp Francez, pe acela pe care'l știa în țara lui, departe, — pe acela la care se gândise dela întoarcerea lui în Patrie, să'l aibă supt ochii ei rănit și înconjurat de auereola eroismului, iera prea mult pentru inima ei iubitoare, duioasă, romantică...

Și cât se simția de nedumerită, de surprinsă aproape dureros de neînțeleasa lui atitudine, care, ascundea par'că ceva, care i-l înfățișa stînjinit, sfios, — *altul*, în fine, decât cum îl cunoscuse, decât cum îi rămăsese ei în amintire, din serile dela Paris.

Dar avea încă timp să-i poată pătrunde în suflet, și iera hotărîtă la aceasta, cu energia ce se ascundea supt delicata ei frumusețe.

VI

Bătălii îngrozitoare se dădeau în Belgia, după căderea Namur-ului, Liejului și după luarea

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Bruxelei, căci Germanii voiau cu orice preţ să înfrângă pe eroicii Belgieni, cu totul, prin luarea şi a Anversului.

Stăpâni atunci pe mai toată Belgia, să înceapă a se întinde spre coasta mării Nordului, spre a lua în puterea lor şi coasta Franceză până la Calais.

Atunci făcîndu'şi o bază de acţiune pe acest litoral, să înceapă cu flota aeriană să bombardeze Londra, ca să împrăştie spaima în Englezi şi pe de altă parte să încerce a debarca pe coastele Angliei o armată puternică, spre a duce lupta şi pe teritoriul acesteea.

Spre Verdun încercarea de a rupe linia Franceză n'a izbutit decât să ia un fort însemnat, „*Camp des Romains*“ şi aci străduinţa armatei Franceze din această parte iera să reia fortul şi să întăriască linia de resistenţă. Lupte se dădeau mereu, cu înverşunare, Germanii pierzînd, după fiece atac, câte o părticică din poziţiunile lor.

Şi aceasta iera mânia ambiţiosului provocator al măcelului european, că de unde în înfumurarea lui fixase dela început date anume pentru ajungerea la anume puncte pe teritoriul Francez, spre a sfîrşi cu această ţară „*slabă*“, repede de tot,—se vedea când ţinut în loc săptămâni întregi, când respins, iar jertfa de oameni se făcea din ce în ce mai mare.

Se simţia umilit în vajşnica lui trufie, dar nu voia să înţeleagă că începutul pedepsei istorice se abătea asupra capului său purtător de coif, însă nu de minte.

Francezii înţelegînd planul machiavelului răsboinic de pe malurile Spreei, grămădiau pe tăcute oaste de seamă, odihnită şi decisă, în spre Dunquerque, spre a-i da şi aci o lecţie meritată.

Lui Manoil „Frounzard“, — cum i se zicea,— începea să-i pară cam prea lungă convales-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

cenţa şi fierbeà de nerăbdarea de-a se puteà duce iarăşi în luptă.

In fiecare zi se interesa de mersul armelor, discuta cu camarazii încă în convalescenţă, ca şi el; — urmăriau împreună pe hărţi desfăşurarea probabilă a forţelor, pe anume fronturi, — şi după mutarea, la câte o săptămână, a campamentului, Crucei-Roşii, constatau cu bucurie că armata, în această parte de nord, înnaintà, încet dar sigur, — deci mereu victorioasă.

Atidudinea lui Manoil faţă cu Marie-Anne rămânând în chip statornic prietenoasă, într'un fel de camaraderie militărească din care ierà înlăturată curtenirea, copila îşi dădù seama că ierà prudent din parte-i să primiască asemenea atitudine, care, nu-i puteà jigni nici iubirea nici amorul propriu.

Războiul are riscurile sale, mai ales pentru naturile temerarii ca a luì „Frounzard“ şi el, desigur, că dat cu totul războiului, nu voia să'şi mlădie natura printr'un legământ care, în caz de nenorocire ar fi lăsat regrete, cu mult mai mari.

Aşa îşi zicea Marie-Anne şi, cu toate că anume suferinţă, ori cum, îi turbura inima, nu se lăsà ei, şi, caracter mândru şi energic, voià să fie la înălţimea eroicei firi a lui Manoil.

De când el nu mai aveà nevoe de îngrijiri de aproape, Marie-Anne trecuse în alte pavilioane unde răniţi sosiau mereu şi numai când aveà câteva momente libere, căuta să se vadă cu acela pe care, în sufletul ei, îl numia: *„iubitul ei“*.

Iera într'o dup'amiază.

Anvers-ul căzuse după o serie de lupte înverşunate cari pricinuiseră Germanilor pierderi considerabile.

Acum armata Belgiană trebuia să se retragă spre Ostenda, împreună cu forţele Engleze ce-i

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

veniseră în ajutor şi să'şi facă unirea cu armata Franceză din regiunea de Nord.

Viteazul Rege Albert plecase la Hâvre cu guvernul şi cu celelalte autorităţi, ca de acolo să'şi exercite suveranitatea naţională şi să continue rezistenţa.

Patria Belgiană iera sdrobită de furia colosului teuton, dar nu nimicită, — şi nici nu puteà fi: biruinţa din urmă a armatelor aliate cari înfăţişau şi susţineau civilizaţiunea şi dreptul de a trăi, al tuturor naţiunilor mari şi mici, ameninţate de militarismul german, — va da vitezei Belgii toată răsplata şi toată putinţa de a se reface şi de a servi în veci civilizaţiunea lumei.

Cu atât mai mult linia de Nord a Franţei, spre Dunquerque, trebuia pregătită pentru a respinge înaintarea Germană.

Odată cu vestea aceasta se făcu şi ridicarea campamentului Crucei-Roşii, pentru altă localitate, mai spre vest.

Manoil şi alţi patru camarazi, îmbrăcaţi cu uniformele, — el, foarte puţin şchiopătând, — se urcară într'o trăsură de ambulanţă, hotăriţi ca, îndată ce vor poposi, să ceară trimiterea în front.

Privirile, le licăriau fioros, când rostiau numele de: „German“ şi mâna dreaptă în chip mecanic se punea cu impetuositate pe mânerul săbiei.

In drum întîlniră o coloană puternică, ce se îndrepta spre rîul Oise, ca să întăriască aripa din acea parte, care, susţinea atacuri grele germane.

Cum i-ar fi bătut de tare lui Manoil inima, dacă ar fi putut aştepta să vadă, la sfîrşitul coloanei, steagul românesc în capul unui şir de trăsuri ce întocmiau echipa *crucei-Roşii române*!...

Dar echipa Franceză înaintă şi se opri la marginea unui sat.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Echipa românească poposi și se așeză în apropierea acestui sat, la adăpostul unui crâmpeiu de pădure, unde i se desemnase locul.

In toată noaptea aceea bubuitul tunurilor înfioră aierul și, într'un târziu zarea se lumină de răsfrângerea cine știe cărui foc îngrozitor care distrugea vre un sat mare.

Răniții nu puteau aveà liniște și gemeau nu atât de rănile ce-i dureau, cât de necazul că ierau în neputință de a fi acolo unde iera măcelul.

Ofițerii și soldații convalescenți, strînși în cerc, își devorau dorul de-a plecà și atracțiunea ce exercità asupră-le sgomotul canonadei și jarul zării, și-o înnăbușiau fumând și înjurând.

Din când în când câte unul reapucà firul povestirii luptei în care fusese rănit și imaginațiunea lor lucrând, priveliștea luptelor în care toți fuseseră, le mărià enervarea și gata-gata ierau să treacă peste ordin și să plece la front...

Pe urmă în aceste campamente ale Crucei-Roșii, prea apropiate de câmpurile de luptă, numărul răniților greu, cari muriau, ierà adesc ori mare și aceasta frământà și mai adînc pe convalescenți, întărindu-le ura pe năvălitori și mărindu-le setea de a se mai aruncà asupră-le.

In zori de ziuă începură să curgă răniții, în amândouă aceste campamente și munca medicilor și a infirmierilor începu a se îngreuià: bătălia ajunsese la baionetă, după canonadă, și Germanii nu se mai putuseră împotrivi: baioneta iera spaima și moartea lor.

*

A doua-zi după întîia vizită a medicilor, domnișoara Dauzières aflând că medicul șef și infirmiera-șef voiau să se ducă să vadă echipa *Crucei-Roșii Române*, de vecinătatea căreia fuseseră informați, — își arată dorința de-a ve-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

dcà şi dînsa pe compatrioţii „*iubitului* ei“ Manoël.

Pe un timp noros care ameninţà a ploaie, pe când de jur împrejur ierà linişte, medicul şef, infirmiera-şef, Marie-Anna şi încă o infirmieră, se urcară într'o trăsură de ambulanţă şi apucară drumul drept prin pădure.

Aproape de campament întîlniră soldaţi în convalescenţă odihnindu-se supt copacii mai stufoşi.

Supte de suferinţă le ierau feţele însă energia le însufleţià trăsurile.

Se ridicară şi salutară pe medicul militar şi steagul cu semnul iubirii de omenire.

— Vă odihniţi amicilor? îi întrebă medicul, zîmbindu-le.

— Strîngem forţe pentru prusaci... răspunse unul.

Medicul-şef român primi pe colegul francez cu cea mai mare dragoste şi vizita campamentului începu, plină de interes pentru Francezi.

La un moment dat medicul-şef francez zise:

— Ştiţi că avem în campamentul nostru, rănit, un ofiţer român care luptă în rîndurile noastre. ?

— Da ? cum se numeşte ? Nu cumva Frunzaru ?

— „Frounzard“, tocmai... Il cunoaşteţi ?

— Am făcut împreună drumul din ţara noastră până aci...

Se aflau la intrarea unui cort între infirmierele cărora, una ierà Didina Licăreanu.

Deja domnişoara Dauzières o privià de câteva momente în chip stăruitor, fără de voe, ca atrasă de un presimţimînt spre acea drăgălăşie pe care o acoperià un văl de tristeţe.

Când se rosti numele lui Frunzaru, Marie-Anna o văzu pe Didina că deodată tresare şi că faţa i se luminează, îmbujorându-i-se.

Atunci medicul şef român se întoarse spre ea şi-i zise în limba maternă :

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Ai auzit, d-şoară Licăreanu? Amicul nostru e aproape...

Ea înclină din cap, zîmbind, şi acel zîmbet, expresiune a unei adînci mulţămiri, o făcu şi mai drăgălaşă.

Această schimbare a necunoscutei interesante, avu asupra inimii Marie-Annei o ciudată înrîurire: ceva, ca o adiere neliniştitoare, suflă în spre dînsa.

Urmându'şi vizita mai departe, din ce în ce mai bine impresionaţi de curăţia, rînduiala şi înfăţişarea campamentului, — Marie-Anna nu'şi putea lua gîndul de la compatrioata „iubitului" ei.

Nu iera cuvînt ca fiind din aceiaşi ţară, el şi ea să se cunoască; cu toate acestea inima ei îi spunea că se cunoşteau, de cînd făcuseră poate drumul împreună.

Medicul şef român îi vorbise ceva în limba lor. Atunci dînsa zîmbise...

Şi de vreme ce numai ei i se adresase medicul acesta ţinea seamă de legătura dintre ea şi Frounzard...

Poate că ierau rude... din aceiaşi familie: de aceea şi plecaseră odată...

Iubirea ei pentru Frunzaru nu admiteă încă iubirea altei femei pentru el...

Cînd se întoarse în campamentul francez, Marie-Anne supt îmboldul stăruitor al unei simţiri de care nu'şi da seamă, căută pe Frunzaru şi-l găsi jucînd zaruri cu alt ofiţer.

El se ridică şi-i sărută mâna; ea începu de-a dreptul a-i povesti vizita dela care se întorcea.

— Cum? e atât de aproape de noi, „crucea Roşie Română," exclamă el cu vădită emoţiune... O! de cînd nu mi-am văzut compatrioţii... Vă mulţumesc, domnişoară Dauzières pentru buna ştire ce mi-aţi dat.

Marie-Annei îi venia pe limbă să-i vorbiască de „ruda" lui, însă nu-i ştia numele şi apoi

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

n'ar fi voit ca în aceasta Frunzaru să vadă cine ştie ce intenţiune...

— Imi pare bine că v'am putut înveseli puţin, cu ştirea mea: cred că medicul-şef ne va întoarce vizita...

— Dar am eu răbdarea să aştept vizita aceasta? Amice, se adresă părtaşului lui la joc, ai curiozitatea de-a vedea şi ceva românesc? Mergi cu mine?

Marie-Anna simţi ca o împunsătură în inimă.

— Departe nu-i, domnule Frounzard, însă nu cred să voieşti a face drumul pe jos... îi zise ea cu oarecare autoritate în glas.

— E ocaziune, domnişoară, să ne cercăm puterile... întru cât e ultima săptămână ce mai avem de lenevit aci...

— Da, pe jos, amice, zise şi cellalt ofiţer... Domnişoara Dauzières e atât de bună să ne indice drumul?

Par'că avu îndemnul să propună a-i însoţi; nu iera însă cuviincios, şi îşi opri vorba, pe buze, mulţămindu-se să le arate pe unde să apuce.

In tot timpul cât lipsi însă Frunzaru, — şi nu numai odată se interesă de se intorsese, — fu foarte neliniştită şi par'că îngrijată.

Didina rămăsese într'o stare de nerăbdare şi de dor de-a'l vedea pe Manoil, că nu'şi putea găsi locul şi abia pentru a doua-zi, Medicul-Şef hotărîse să întoarcă vizita şi să o ia şi pe dînsa, împreună cu alte două infirmiere.

Sta de vorbă, la o parte, cu Sica, şi îşi împărtăşiau bucuria, când începu a se auzi împuşcături numeroase, îndestul de depărtate...

— Iar se bat... colo... murmură Didina... iar se bat...

— Se bat de mult, dragă, şi cât or să se mai bată, — iar noi de abia am venit...

— Şi când mă gândesc la Manoil... rosti ea, oftând.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Pe Manoil îl protegează steaua ta, Didino, St!... uite doi ofițeri...

— Dar unul e... Manoil... El e!.. vino, Sico.

O luă de mână și o făcu să meargă repede în spre ei.

Manoil, cum o văzù, uită că se cam obosise și înaintă...

Fără să se fi cuvenit, căci desigur nu ierà locul, se pomeniră strîngîndu-se în brațe cu pasiune.

— Didino!

— Manoile!

Sica se apropiă de ofițerul care, privià, surprins:

— E logodnica lui... îi zise, cu puțina franțuzească ce deprinsese. Când el a plecat, ea s'a înscris... ca să-l urmeze.

— O! e frumos!... Salut devotamentul; respect iubirea...

Manoil se apropiă de ofițer, cu iubita lui de mână și i-l prezintă, prezentându-i-o.

— Domnișoară, toată admirațiunea mea... Din câteva cuvinte ale amicei dumneavoastră, am înțeles ce suflet ales aveți...

— Vă mulțumesc, domnule...

—Vă rog, nu vă jenați... Eu voiu vizità campamentul în binevoitoarea tovărășie a domnișoarei...

— Mă rog... cu toată plăcerea...

Mai mult de o oră Didina și Manoil, retrași supt un copac, în pădurice, stătură în cea mai de aproape tovărășie sufletească, fericiți că se regăsiseră și întărindu-se pentru timpul cât vor fi despărțiți iarăși, de nevoile situațiunii...

— O! dar voiu veni și eu mâine, pe la voi, cu medicul nostru șef... Cred că voești să ne mai vedem...

— Auzi, răutăcioasa cum vorbește... Până la sfîrșitul săptămânii, da, ne vom vedeà mereu...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Pleci dar la luptă iarăși...

— La datorie, dragă Didino. Vezi însă că soarta nu ne este vitregă... Să ne încredem într'însa...

— Ar fi și păcat să ne răpue speranțele...

*

Manoil și tovarășul lui mergeau voioși, pe drum, spre campamentul lor...

— Ce lucru curios, ziceà tovarășul, sublocotenentul Ferréol. Cum te impresionează de repede un chip drăguț de fată...

— Războiul, iubite amice: tunuri, puști, foc pe toate liniile... Cum să nu se aprindă ușor și inima... răspunse glumeț. Frunzaru.

— Femeea, pretutindeni... și de ori unde... Iar când vezi devotamente ca ale logodnicei dumitale, Frounzard, rămâi fermecat... și viața îți apare mai frumoasă...

— Tinerețea, Ferréol, tinerețea... Ea face viața mai frumoasă.

— O pui mai presus de iubire?

— Ce-ar fi iubirea fără de tinerețe?

— Se împlinesc dar una prin alta...

— Prin una simți și apreciezi pe cealaltă... Una e timpul, cealaltă spațiu...; amândouă, — universul...

— Ești poet, Frounzard...

— Sunt fericit, Ferréol...

— Aș vrea să mai văd pe domnișoara... cum se numește?

— Sica Miresco.

— Nu-i voiu uità numele..

— Serios că te-a impresionat mult?

— Imi plac naturile vesele și pline de viețuiune... Pe urmă ochii aceștia negri...

— Seamănă cu gloanțele, amice... rîse Frunzaru, glumeț.

Așa-i; îmi reamintești realitatea: războiul,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932
care mă poate secerà... E trist, dar datoria înainte de toate...

— De ne vom întîlni, după semnarea păcei, vom vorbi de ochii negri.

Când intrară în campament, câteva trăsuri aduceau vr'o treizeci de răniți, din lupta scurtă ce se terminase cu retragerea din o poziţiune, a două regimente Franceze.

Asezarea lor în pavilioane şi îngrijirea nu învoi Marie-Annei să poată da cu ochii de Frunzaru.

Peste noapte o violentă canonadă se auzi, spre vest de campament, apoi împuşcături vii, cari ţinură până la ziuă, — şi alt şir de trăsuri începură să vină şi să aducă răniți.

Dar veni şi vestea că se cucerise o colină întărită şi că dușmanul fusese silit să lase tunuri, muniţiuni, şi prizonieri şi să se retragă la mai bine de un chilometru.

Tocmai spre seară, în acea zi, medicul-Şef însoţit de cele două prietene şi de un medic, se duseră în campamentul Francez al Crucei-Roşii.

Marie-Anna, ocupată în unul din corturi, mai mare şi mai înţesat cu răniți, nu avù cum să fie faţă la vizitarea românilor.

Tocmai când Frunzaru putuse găsì prilej să se izoleze cu Didina, rămânând în urmă de ceilalţi, lângă depozitul de medicamente atunci vizitat, — domnişoara Dauzières ieşi din cort şi se află faţă în faţă cu vizitatorii ce treceau pe lângă cortul ei.

Sica o salută, căci o recunoscu numai decât, — şi cu toate că nu fuseseră recomandate una alteea, — se apropiă de Marie-Anne.

— Cum vă pare la noi, domnişoară? o întrebă Maria-Anne, căutând cu privirea pe *cealaltă*.

— Destui răniți şi aci, — victime ale unei triste necesităţi.

— Eroi ai datoriei, domnişoară...

— Dar nu mai puţin victime.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— In tot cazul, vrednici de admirațiunea noastră.

— O! negreșit și devotamentul nostru pentru ei e prea puțin lucru față cu măreția jertfei lor.

— E adevărat... Numai dumneavoastră dintre surori, ne-ați făcut onoarea contra-vizitei?

— Eu și amica mea domnișoara Licăreanu.

Acest nume nu-i spunea nimic, nu-l putuse reține, deși medicul-șef român îl rostise, — însă un glas tainic îi spuse că, acea domnișoară, iera desigur... *ea*...

Și de astădată avu intuițiunea adevăratei personalități a acestei fete: *nu rudă* îi iera lui „*Frounzard*“, ci...

Inima-i bătu cu putere și se schimbă la față. Privirea i se întunecă: *iera desigur... „iubita lui“!*

Sica Mirescu își dădu seama că se petrecea ceva tainic în ființa acestei frumoase franceze: dar ce?

Vă e rău, d-șoară? o întrebă cu grijă.

— Repede sufletul plin de energie al Marie-Annei comandă nervilor, — și zîmbetul se ivi pe buzele ei.

— A! nu... A fost pentru mine o sforțare a memoriei... Nu-mi amintesc dacă am văzut-o pe prietena dumneavoastră.

— Da... însă nu ați avut cum să-i dați atențiune... între atâtea altele.

— Dumneavoastră m'ați recunoscut însă.

— Mai ușor ținem minte, cei mulți, o persoană singură, mai ales când acea persoană se deosebește prin o frumusețe distinsă, decât unul singur să'și amintiască de cei mulți.

Marie-Anne iera femee; elogiul frumuseței ei, din partea altei femei, o atinse în chip plăcut: se înroși privind mai cu luare aminte pe această fată cu ochi negri frumoși, și-i rîse afectuos.

— Sunteți foarte „gentile“, dumeavoastră, romăncele...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Iubim pe Franța până la adorare, domnișoară.

— Domnișoara Dauzières...

— Sica Miresco...

— Să fim prietene.

— Bucuros...

Și își strînseră mâna.

Atunci, pe deoparte vizitatorii și însoțitori lor, ieșiră din cort, iar pe de altă parte Manoil și Didina se iviră, unul lângă altul, vorbindu-și.

Marie-Anne tresări și se îngălbeni, — fără voe ducîndu-și mâna la inimă, — repede însă — când văzu că Sica îi ia seama, — se făcu a'și îndrepta la pept uniforma... ce nu avea nimic de îndreptat.

Sica notase însă emoțiunea frumoasei franceze și, cu priceperea ei pătrunzătoare, *văzu* ce putea fi: *ea* îngrijise de *el*, îl deosebise și... se înnamorase de el... Lucrul cel mai firesc.

Vizitatorii porniră mai departe. Marie-Anna, ca țintuită locului, aștaptă pe *„cei doi fericiți"*.

Sica aștaptă și ea... nu fără oarecare neliniște.

Când Manoil ridică ochii și văzu pe Marie-Anne cu privirile ațintite spre ei amândoi, avu un fior: situațiunea era delicată.

Ce 'și închipuia oare Marie-Anne?

Se apropiă însă, cu stăpânire de sine și-i prezintă pe Didina.

— Domnișoara Licăreano, cunoștință de familie, din țară. Domnișoara Dauzières, amica mea.

Didina, fără cea mai mică bănuială, și asupra căreia titlul de *„amica mea"* nu avu decât însemnătatea unei atențiuni de politeță, — se înclină și zîmbi amical.

Marie-Anne se stăpâni repede și întinse Didinei mâna, zicîndu-i:

— Amicii amicilor noștri ne sunt și nouă amici...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Şi-i întoarse zîmbetul.

De aci întocmiră grup, şi, cu îndemânare de admirat, ţinu vorbă cu fetele, zîmbitoare, prietenoasă, în timp ce în inima ei suferia adînc..

Din ce în ce, pe când le vorbia fetelor, privirea ei, ca învăluită de taină, se ducea dela Didina „cea dulce şi drăgălaşă", la el şi dela el, la dînsa, şi convingerea i se statornicia că *între amândoi nu iera numai prietenia*...

Ni se întîmplă în anumite împrejurări să fim faţă la convorbiri, să luăm parte la ele iar în acelaş timp în intimul nostru cuget să avem altă preocupare, să desbatem ceva cu totul personal, să ne analizăm un simţimînt, să urmărim o idee. — E ca o „dedublare" a personalităţii noastre.

Maria-Anne îşi dà acum seama dece Frounzard ierà *numai prietenul* faţă cu dînsa...

La Paris fiinţa ei îl înrîurise...

Se întorsese însă în ţara lui, regăsise *pe aceea* pe care o iubise, fără speranţă, odată, înainte de-a se duce în Congo, şi inimile lor se apropiaseră: lipsa lui făcuse de sigur ca fiinţa iubită să'l regrete şi să'l doriască; întoarcerea lui şi revederea cu ea îi reaprinsesc, lui, vechea iubire...

Impresiunea ce-i lăsase ea, Marie-Anna, ierà fatal să dispară...

Eată'l însă că pleacă din nou, — de ce, — încă nu pătrundea motivul. Iubita îl urmează de astă dată... spre a se şti aproape de el şi a fi gata să'l îngrijiască dacă împrejurările îi vor învoi această mângâere...

Atitudinea lui ierà aceea a unui cavaler, — numai amicală, faţă cu iubita lui, spre a nu o jigni pe ea, Marie-Anna, de care ştià că ierà iubit...

Starea inimilor lor, cea adevărată, — se răsfrângeà însă în privirile, în zîmbetul, în mişcările *româncei:* ea nu aveà de ce să ascundă, de ce să cruţe pe *Franceza*, — şi mai mult ca

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

sigur că nici nu știa că iera o rivală pentru această Franceză...

In sfîrșit vizitatorii se arătară în preajma lor, gata de a plecà înapoi.

Își strînseră mâinile, își promiseră să se revadă și se despărțiră...

VII

Câteva zile fură numai atacuri fără însemnătate, însă, printre ele, se vedeà că se fac pregătiri pentru o mare bătălie cu caracter deciziv pentru o parte ori pentru cealaltă.

Artileria franceză luase poziții noui cari păreau mai priincioase ofensivei ce se hotărîse; cavaleria stà gata să facă o „șarjă" grozavă, la momentul când i se va dà semnalul...

De partea aripei Germane comandată de principele de coroană, pregătirile ierau înfrigurate: artileria sta mai ascunsă, dar bine așezată, iar „tranșeele" pline de oaste, — artileria formându-i flancuri. Mai departe ceva, oaste de rezervă, și se așteptà un general cu altă rezervă din spre Belgia care ierà cu totul nimicità ca rezistență.

Un aeroplan francez făcuse recunoaștere însă și dusese comandantului știința apropierii generalului german.

Când veni știrea, la această aripă, că drumul generalului German ierà tăiat și că acesta bătea în retragere, semnalul de luptă se dădù în lagărul francez și artileria începù...

Bubuiturile cutremură pămîntul; ghiulele sboară și cu preciziune se duc de izbesc în cuibul artileriei germane, explodând și semănând moartea...

Dela Germani ghiulele curg, cu destulă preciziune și ele, însă curînd se vede superioritatea poziției artileriei Franceze, căci multe tunuri germane sunt reduse la tăcere.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Iar în mijlocul acestui duel de ghiulele, atacul Francezilor începe cu atâta înverşunare, că rînduri întregi cad dar rînduri întregi ajung la tranşee, silesc pe vrăjmaşi să iasă la luptă cu baioneta...

Alte rînduri trec în goană de înconjurare; cavaleria „şarjează“ cu avînt nebun şi întreg câmpul e numai încăerări, e numai movile de morţi şi răniţi, de strigăte şi de horcăeli cari înfioară şi îngrozesc.

In aripa dreaptă, Frunzaru şi amicul lui Ferréol se luptă ca nişte uriaşi neînfrînaţi şi par'că ursiţi să nu fie atinşi...

„*Roata morţii*“, îngrozitoare cu patul puştii ce au apucat fiecare, vîră spaima în germanii uluiţi, şi soldaţii, electrizaţi de acest exemplu de vitejie, nu mai cunosc altă măsură şi alt cuvînt decât: *înainte!*

Parte din artileria germană, căci nu mai poate vorbi din lipsa de oameni, — rămâne în curînd în mâna Francezilor; altă parte fuge în grabă, scapă cât poate scăpă între rîndurile ce se retrag în neorînduială, — câtă nu, e ajunsă şi prinsă...

Şi, în mai puţin de două cre de furie războinică, Cronprinţul se retrage cu totul spre graniţa din spre Belgia... însemnându'şi, poate, în carnetul zilei, bătălia pierdută şi mândria de cuceritor, înfrântă.

Soarele, coborînd spre asfinţit în văpae sângerie,—reflex al sângelui vărsat pe câmpul de măcel, — priveşte cum Francezii învingători, cari au încetat urmărirea, îşi refac liniile de pază, ridică morţii spre a'i îngropà, duc răniţii şi prizonierii valizi, tunurile, muniţiunile şi un steag luat de la adversari.

Au înaintat încă o bucată de loc, pe propriul lor teritoriu învadat, de pe care, vor sfîrşi prin a alunga cu totul pe ambiţioşii cotropitori — cu încetul poate, — însă sigur.

Frunzaru, rănit uşor la un braţ, tot la cel

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

stâng, se întoarce cu plutonul lui, redus la jumătate şi caută pe Ferréol, de care l'a despărţit învăpăierea luptei...

Dar cum să'l găsiască în mormanele de morţi, amestec de trupuri germane şi franceze?

Trâmbiţile sună adunarea, supt umbrele serii ce începe a se cerne...

Intr'o parte a zării pluteşte o ceaţă uşoară: e din fumul grămădit acolo de adiere...

Miroase a ars şi a sânge, — miros acru, înnăbuşitor.

Artileria care a înaintat din unele poziţiuni spre a bombarda pe fugari, încă mai trimite ghiulele omorâtoare...

Dar şi pentru ea sună semnalul încetării şi apoi al ocupării altor poziţiuni.

Parte din oastea adunată se ocupă cu întăriri pe linia cea nouă, ca să preîntîmpine vre un atac de noapte.

Torţe se aprind spre a înlesni lucrările de îngropare şi de întărire: lumina pâlpâitoare pare lugubră...

Trăsurile de ambulanţă încarcă pe răniţi şi se înşiră pe drumuri la lumina nesigură a felenarelor.

Convoiul prizonierilor, — ceată ostenită, tristă, deprimată, — se îndreptează spre oraşul apropiat, ca de acolo să fie dus mai înlăuntru...

E o muncă încordată, care trece peste consideraţiuni de oboseală şi de dor de odihnă: victoria zilei îi dă vigoare şi trista privelişte a câmpului dispare, pentru învingători, în bucuria izbândei.

Noaptea a venit, noaptea ce începe să ascundă grozăviile, şi forţa omenească trecînd acum înaintea celei militare, caută să se împrospăteze în jurul frugalei cine.

Frunzaru, între ostaşii plutonului, îmbucă gânditor: unde putea fi Ferréol?

A răspuns, la apel, în altă parte, mai depărtată a frontului?

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

După regimente, încă nu s'au adunat luptătorii, — şi el e îngrijat de soarta acestui amic de care se simte legat.

In bivuacuri risipite, s'au strîns în stîrşit toţi şi somnul cade greu pe pleoape...

In întuneric numai închipuirea omenească a veghelor se mişcă.

Tăcerea are ceva înfiorător în taina care acopere câmpul de luptă.

In campamentele celor două Cruci-Roşii, e mişcare, e muncă, e grijă de a aşezà pe toţi răniţii, foarte mulţi, germani, de astă dată.

Iar în unul, ca şi în cellalt, câte o fiinţă, — suflete de femei, printre îndeletnicirile ceasului, se gândesc la acelaş militar, la Frunzaru, — la „Frounzard", — întrebându-se cu nelinişte unde poate fi: a scăpat şi acum? ori...

Şi câte o lacrimă se arată furiş în ochii cari stau aţintiţi la pansările ce fac suferinzilor.

*

In cortul în care Marie-Anne are o despărţitură ca odae de odihnă, acum în tăcerea nopţii înaintate, stă de mult timp aproape nemişcată. Numai în privirile ei e viaţă, căci în ele se răsfrânge toată gama simţirilor ce o agită.

Şi fondul de pe care se deprind aceste simţiri e făcut din una şi aceiaşi privelişte: a dragostei dintre *el* şi *romînca*.

Acest lucru nu mai suferă îndoială în mintea ei.

Care trebue să fie viitorul ei? eată ce se întreabă mereu.

Ea se cunoaşte bine; fire cu totul sentimentală, dela întîia tresărire care i-a descoperit taina iubirii, şi-a făcut din această simţire serioasă un articol de credinţă şi un ideal casnic.

I s'a părut că vede în omul ce întrupà, pentru

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

ea, credința și idealul, aceeași scântee care aprinde focul ce lipește inimă de inimă, — și s'a lăsat visurilor ei, convinsă că ele se vor împlini.

El a plecat, — ea a rămas cu credința că nu se putea să nu'l vadă că vine la Paris, spre a'și întinde unul altuia mâna, pentru viață.

A izbucnit războiul: ea s'a dus să se devoteze Patriei prin tot ce putea să lucreze ca femee, — însă tot supt deplina stăpânire a ideei că nu se putea să nu'l vadă: când? cum? rămâneà enigmă; credința nu i se micșorâ.

Și eată că, în mijlocul luptelor, îl întîlni, când se aștepta mai puțin: câtă bucurie! câtă îngrijare, în bucuria ei, — de vreme ce ierà rănit. Câtă mândrie pentru ea, că iubitul ei venise să lupte pentru Franța!

Amorul ei se înnălța și prin sentimentul către Patrie, căci pentru Patrie curgeà și din sângele iubitului ei.

Visurile ei, peste care se lăsase vălul nenorocirilor Franței, începeau să se întraripeze și dela victoriile oastei Patriei cari o mândriau,— să treacă în zarea luminoasă a dragostei și a căminului dorit: *el* iera aci, va rămâneà și după războiu spre a'și zidi castelul fericirii...

Puține zile țină însă această revărsare de lumină sufletească...

El, venise în adevăr,—dar numai ca să lupte în numele Țării lui, pentru Franța; venise, dar cu sufletul legat de o ființă din Țara lui și această ființă îl urmase, — simbol poate al legăturii ce trebuia să rămână între el și Țara lui.

Și simția că această soră a ei,—ca femee,— îi iera simpatică iar în venirea ei după *el*, vedea o faptă eroică, — ceea ce i-o făcea și mai simpatică.

Gelozia, — pornire pătimașă, — nu încăpea în sufletul ei ales, în care trăiau numai însușiri morale.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Dar dacă gelozia nu o putea chinui, suferia totuşi de neîmplinirea visului ei şi suferinţa îi iera adîncă, descurăjătoare.

Nu mai puteà să vadă nimic luminos în zarea viitorului ei.

Dragostea de tatăl ei ori cât îi ierà de puternică, nu-i puteà aduce nici o mângâiere, nici nu-i puteà însemna jertfa de sine pentru a'şi scuti tatăl de durerea de a'şi fi pierdut fiica.

Căci, — *a nu mai fi*, — eată ce dureros cuget ieşià tot mai mult în unda apei turburate ce-i înnecà fiinţa.

A nu mai fi, da; cu toate acestea nu în chip nemernic, de rînd...

Războiul ierà o împrejurare care-i putea dà prilej să'şi jertfiască viaţa în chip nobil; eată războiul o fericire pentru dînsa...

Nu vedeà încă în ce chip se va folosi de el, dar hotărîrea îi iera să'şi deà viaţa.

Şi cu cât gândul acesta se adîncià în fiinţa ei, ceva liniştitor o împresurà şi aproape zîmbia de mulţămire.

Tatăl ei ierà militar: moartea ei datorită crudei necesităţi care va fi răpit atâtor părinţi atâţia copii iubiţi, nu-l va lovi mai dureros de cât pe ceilalţi părinţi.

Iar ea îşi va fi trăit primăvara existenţei, înflorită de visuri dulci, şi va trece în altă existenţă pentru visul de totdeauna, — floare ce nu se mai ofileşte.

Să ia vălul călugăriei, ar fi fost a'şi lăsa cale deschisă regretelor, mai ales că nu avea vocaţiunea.

Şi nu-i plăcea cu nici un preţ făţărnicia situaţiunilor falşe...

Când omul simte cu sinceritate că nu mai are ce face în viaţă, e mai cuminte să o lase: e curaj nu laşitate; e energia convingerii, nu lipsă de caracter.

Şi acum pe când zorii se încondeiau pe za-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

rea răsăritului, că pentru dînsa hotărîse, — ce se făcea el?

Spre „Frounzard" iubitul până dincolo de viață, își îndreptă gândul: el nu trebuia să moară întru cât iera iubit și iubia: ar fi fost prea nedreaptă natura...

Îi doria arzător fericirea...

Ieși în pragul cortului: răcoarea dimineții îi făcu bine.

Iera liniște în tot acest cuprins al suferinții omenești.

Și liniște venia și din depărtarea ușor învăluită în ceață.

Un cîrd de ciori trecu și filfîirea lor din aripi turbură această liniște, pentru câteva clipe: le atrăgea, desigur, mirosul de sânge închegat și pofta de-a se abate asupra cadavrelor.

Privind în direcțiunea în care se dăduse în ajun lupta, întrebă zarea, așteptând par'că să se iviască vre un șir de ostași în mijlocul cărora să'l lămuriască pe *el*...

Întorcîndu'și apoi privirea în direcțiunea campamentului Crucei-Roșii române, deodată îi dădu prin gând că *el* iera poate *acolo*, iarăș rănit, dus acolo fiindcă va fi cerut el aceasta.

Intră repede în cort și în „odaia" ei trase câteva rînduri, la adresa Domnișoarei Licăreano: o întreba dacă d. sublocotenent Frounzard nu fusese cumva adus acolo rănit...

Se opri însă cu hârtia între degete: interesul acesta de *el*, i-ar fi dat de bănuit domnișoarei, sau dacă nu aceasta, ar fi turburat-o cu ideea că iubitul ei ar fi iarăși rănit...

Rupse scrisoarea și se hotărî să se ducă după amează, în vizită, — acolo, — de-i va permite timpul.

*

Linia aceasta de luptă avusese mulți morți, dar mult mai numeroși răniți...

Cum se lumină de ziuă, mișcarea începu...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Frunzaru dădu în sfîrşit peste Férréol, uşor rănit şi el, pansat pe loc, fără să mai fi fost nevoe să se ducă în spital.

O scrisoare de puţine rînduri, de îndată ce se putu, Frunzaru o trimise Didinei, pe un soldat, ca s'o liniştiască.

Peste zi, veni ordin dela comandamentul general ca trei regimente, de sunt necomplete şi de au pierderi, să fie întregite şi să plece pe linia dintre Arras şi Armentières, unde se pregăteşte o ofensivă a Germanilor cari îşi strîng rîndurile într'acolo, cu scop de a încerca să rupă aripa stîngă Franceză şi să'şi deschidă drum spre ţărmul mării, spre a se uni cu altă coloană germană ce vrea să răzbiască la Dunquerque.

Trei regimente fură gata spre seară, şi Frunzaru cu Férréol se depărtară astfel de campamentul crucei-Roşii Române, unde'şi lăsau inimile...

Cine ştie de aveau să'şi mai vadă, — Frunzaru iubita şi Férréol pe aceea ce începuse a şi-o socoti părtaşă a vieţei, în viitor!

*

Didina primi rîndurile lui Manoil şi le citi cu nelinişte, întîi, cu zîmbet pe buze apoi şi cu siguranţa încrederii, — fericit optimism care treceà în totdeauna peste situaţiunile îngrijitoare.

Punîndu-se între datoria ei de acum, ca soră de carităte şi această dispoziţiune sufletească de a vedea viitorul în bine, — nu lua seama de aproape celor ce se puteau petrece în juru-i

Lasă că Sica Mirescu ştia bine să ascundă ceea ce voia, dar, oricum, o prietenă ca Didina mai atentă, ar fi prins de veste unei schimbări ce se făcuse în firea Sichi.

Veselia şi vioiuciunea ei nu mai aveau pornirea nestînjinită de mai nainte, asemenea izvorului care curge limpede şi scânteiază, fiindcă

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

se iveşte din loc liniştit şi în faţă îl bate soarele.

O îndoioşà şi o întristà iubirea domnişoarei Dauzières pentru Frunzaru, fiindcă ierà o iubire nenorocità şi biata copilă o victimă a cruzimii soartei; o preocupà şi o neodihnia ceea ce simţia că se petrec şi în sufletul ei... care nu iubise încă şi care... iubia acum... pe tînărul prieten al lui Frunzaru, pe sublocotenentul Carol Féréol, şi se ţinea mereu în stare de veghere ca să preîntîmpine tot ce-ar fi putut pricinui Didinei grijă, teamă, nemulţămire.

Pe sine se cunoştea „tare de înger" în faţa oricărei situaţiuni, cât de primejdioasă să fi fost: cunoştea şi pe Didina, curagioasă în faţa primejdiei, însă slabă în faţa nenorocirii: Doamne fereşte de vre o lovitură a soartei, şi desigur că biata fată s'ar fi încovoiat ca trestia de vint, aceasta e partea rea a sufletelor prea optimiste, în viaţa care voieşte pe om să creadă în bine, dar să şi fie gata să lupte împotriva răului, cu energie şi cu prevedere.

Pentru moment grija Sichi ierà să nu bănuiască Didina dragostea domnişoarei Dauzières pentru Manoil...

După ce Didina îi citi scrisoarea lui, Sichi îi dădu prin gând că el nu se mai dusese s'o vadă pe Marie-Anna şi că ea desigur va veni să afle de nu ierà cumva rănit şi adus aci.

Presimţimîntul i se împlini a doua-zi după amează.

Marie-Anna se ivi: venia singură, făcuse drumul singură...

Sica, puţin ocupată, pândia la răspântia de lângă marginea păduricii, — şi cum o văzu, o întîmpină; aşa se făcu că se opriră supt un copac...

— Mă plimbam, ca să respir alt aier decât al desinfectantelor... îi zise, strîngîndu-i mâna...

— Imi place că te întîlnesc... Voieşti să vorbim puţin amândouă?

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Din toată inima, deși mă esprim cam greu în limba dvs...

— A! nu tocmai greu... Ne vom putea înțelege, adaose, zîmbind.

Șezură pe două trunchiuri gemene.

— Ne-au venit iarăși mulți răniți, mai ales germani, zise Didina, însă nici un cunoscut dintre francezi.

— A! nici un cunoscut... făcu Marie-Anna, înroșindu-se.

— Cu toate acestea, domnișoară...

— Zi-mi, te rog, pe nume...

— Cu plăcere. Cu toate acestea, avem știri de amicul nostru Frunzaru...

Marie-Anna își stăpâni emoțiunea.

— Da? rosti aproape cu indiferență. Atunci știi ceva și despre domnul Férréol?

Sica zîmbi și-i luă mâinile într'ale ei, zicîndu-i cu afectuoasă duioșie.

— Nu mă socoti că voiu să străbat, din curiozitate, în taine intime, dragă Marie-Anne. Ți-am pătruns, fără voia mea, în inimă și cunosc deci simțimîntul ce te face să suferi...

— E adevărat că sufer, Sica, însă îți jur, că nu de gelozie...

— O! sunt sigură Marie-Anna, drăguța mea; tocmai de aceea te compătimesc mai mult și mă doare că suferi...

— Îți mulțumesc, Sika... Ai suflet bun; nu m'am înșelat... Iar dacă tot mă mai interesez de el, nu o fac pentru mine, crede-mă, ci pentru el și chiar pentru amica dumitale, care îmi e simpatică. E destul că viața mea e ursită singurătății și lipseî de soare, viața să le fie lor dulce și luminoasă: eată ce doresc din tot sufletul...

Șica, cu lacrimi în ochi, o strînse în brațe ca pe o soră și o sărută cu inimă.

— Ești desăvîrșita bunătate și eroină în nenorocirea care pe nedrept te lovește, scumpă Marie-Anne...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Nu e oare o datorie? Dacă e scris ca în cumpăna unei voinți superioare, nenorocirea unora să contra—cumpăniască fericirea altora, trebuie oare să privim ca dușmani pe cei fericiți și să nu le dorim binele? Mai ales când el e meritat, e par'că o mângâere în suferința noastră...

— Nu sunt cultă, Marie-Anne, dar înțeleg cu sufletul câtă înălțime de gânduri și de simțimînt omenesc e în felul cum vezi datoria și cum prețuești fericirea altora.

— Adevărata cultură e aceeaa sufletului curat; adevărata noblețe e în a iubi spre a vedeà fericit pe acela ce'l iubești.., ori de unde i-ar veni fericirea... *El*, a scăpat și acum; deà Dumnezeu să scape până în sfîrșit, ca să se poată bucurà de iubirea ce-i înfloreşte calea...

— El... știe că-l iubești?

— Știe, și de aceea sunt sigură că, în iubirea pentru logodnica lui, este un nor: regretul că eu sufer... O! dar aceasta va trece; e firesc să treacă... doresc să treacă și să fiu uitată. Nici nu cred că ne vom mai întîlni... De'l vei vedeà, — și sunt sigură că'l vei vedea, — nu-i vorbi nimic de mine...

— Dragă Marie-Anne!

— Și acum, Sika, să vedem pe domnișoara Licareano.

— Nu ar fi mai bine să nu o mai vezi?

— Sika, privește-mă bine, — și se ridică, senină, liniștită, zîmbind: ar însemna că voiu să fug de o prietenie ce'mi e dată cu încredere și cu iubire, — și aceasta am văzut-o în ochii frumoși ai domnișoarei Licareano.

— Ești de-o inimoșie de neîntrecut, Marie-Anne... Să mergem s'o vezi...

Didina o primi, în adevăr cu cea mai mare căldură și câte-trele vorbiră mult timp...

Marie-Anne, petrecută până la un loc înnaintat în pădurice, de cele două prietene, se întîntoarse în campament mai sigură de sine decât

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

oricând, mulțumită, în ce privia pe cei doi logodnici; hotărîtă, în ce o privea, să'și dea viața pentru Patrie.

VIII

In campament se adusese între răniții Francezi, un trîmbițaș, — copilandru, — foarte drăguț băiat din orașul Tréport golful Gasconiei.

Fusese lovit tocmai când, cu trîmbița la gură, da semnalul retragerii, într'un punct unde Germanii izbutiseră să ia o poziție, pe care o pierduseră puțin după aceea: glonțul îi pătrunsese în piept și iera condamnat de medic.

Marie-Anne stătuse lângă căpătâiul lui în primele momente și când copilandrul putuse vorbi, îi povestise că muma lui iera văduva unui pescar ce pierise în timpul unei furtuni, în largul mării; că aveà patru frați, toți plecați în războiu și că el, fugise într'o noapte, de acasă, spre a se înscri și a fi, ca și frații lui, luptător *pentru Patrie.*

Fiind prea tînăr, fusese dat între gornișți, — dar el voià să lupte cu arma și spera să'și vadă dorul împlinit cât mai curînd...

Marie-Anne îl îmbărbătase, îl desmierdase și băiețandrul îi câtà în ochi cu credință și cu dragoste naivă.

La el se duse, de cum ajunse în campament.

Cum o văzu, încercă să se ridice, și chipul lui îngălbenit se înbujoră.

— Nu se poate, Yves, — fii liniștit... Cum te simți?

— Aci am ca un foc care mă arde,—și arătă locul rănii.

— Ià din medicamentul acesta și ferește-te de mișcări vioae...

— Da, sora mea, da...

Și, după ce sorbi băutura, închise ochii și stătù câteva clipe nemișcat.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Marie-Anne îl privi cu milă adîncă...

Pe când se uita la el, eată că începù a se gândi la putința unui lucru..., nu însă fără o ciudată înfiorare.

Da, ierà o idee...

Și cu toate acestea ar fi voit ca entusiastul băețaș să poată trăi.

De va fi să se facă bine, ideea îi rămâneà totuși; poate-că i-ar fi fost de ajutor, băețașul...

Ierà chestie de câteva zile.

El deschise ochii, o privì galeș și-i șopti:

— Nu voiu muri, nu-i așa?

— Eată la ce te gândești, — ceea ce nu e demn de un mic viteaz...

Yves zîmbi...

— Dar ce slab mă simt... murmură.

— Abia ai venit, micule, de aceea; vitejie este și răbdarea: nu uità...

La vizita de seară a medicului, Marie-Anne, după ce refăcù pansamentul, întrebă de-oparte pe medic:

— Cum îi este? Va scăpà?

— Nu cred; poate că tinereța lui robustă să biruiască.., cu toate că plămânul drept îi este rănit cam grav...

— Sărmanul...

— Grozăviile războiului!

Peste noapte băiețașul începu să aiureze, cuprins de mare fiierbințeală.

Marie-Anne chiămă pe medicul de veghe...

— Cred cà se duce... îi șopti acesta...

Marie-Anne oftă; ochii i se umplură de lacrimi: pentru întîia oară plângea pentru un rănit, deși o mâhnise moartea atâtor inși decând se află în preajma lor.

Spre zori de ziuă, — căci nu se deslipise de la căpătâiul lui, — băețașul făcu o mișcare bruscă și aținti priviri pierdute la Marie-Anne.

— Mi-e sete... murmură.

Ea se grăbi să-i deà din calmantul obișnuit, ridicîndu'l de cap.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Mulţumesc... rosti, încet, ca o suflare. Apoi, zîmbind, cu ochii înlăcrimaţi, şopti: adio, sora mea... Nu voiu mai vedeà pe biata mamă...

— Nu vorbi aşa... E-o slăbiciune trecătoare...

El clătină uşor din cap şi închise ochii, — dar printre pleoape începură să i se strecoare lacrimi.

Peste câteva minute intră în agonie şi Marie-Anne, plângând, îi primi ultima suflare...

Făcu peste el semnul crucii şi apoi îl acoperi cu un cearşaf: micul gornist îşi făcuse datoria *pentru Patrie!*

*

Mult curaj îi trebuì Marie-Annei ca să ia şi să ascundă în despărţitura ce-i servia de odae hainele milităreşti ale micului erou.

O mustra cugetul că făcea acest lucru, că mai apoi, când i se vor căuta hainele şi nu se vor găsi, ea va trebui că arate că nu ştia nimic, — ceea ce însemna o minciună, pentru ea care nu minţise niciodată.

Dar negăsirea hainelor fu pusă în seama zăpăcelii din momentul grămădirii la aducerea atâtor răniţi.

Drăguţul Yves, care par'că dormià, după victoria pe care o trîmbiţase, fu îmbrăcat cu nişte vestminte pe cari le potrivi, o soră, pe măsura lui, şi fu înmormîntat... cu onorurile militare făcute de personalul crucei-Roşii şi de răniţii convalescenţi.

Simplă, dar mişcătoare ceremonie: care nu aveà lacrimi în ochi şi nu-i rostia numele cu pioşie şi cu adîncă dragoste, în jurul mormîntului lui, abia acoperit, — mâini-poimâni uitat şi bătăturit, — ierau acum numai fraţi şi surori.—toţi inimi franceze cari îşi spuneau durerea şi admiraţiunea, în sincerul lor schimb de priviri!

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

In noaptea aceea Marie-Anne, pe când lăcrimi îi împaenjeniau privirile, își potrivia din cusut, pe măsura ei, uniforma lui Yves și la fiecare împunsătură simțiă cum o mustră glasul lăuntric care cenzurează acțiunile noastre: ai despuiat un mort... și pentru ce? ca să recurgi la moarte fiindcă te crezi cea mai nefericită ființă. Căci, ori ce-ai zice, Marie-Anne, dorința ta de-a muri în luptă, nu e eroism; ea nu curge din dragostea ta pentru Franța, ci din desamăgirea unei simțiri egoiste.

Datorie și eroism, pentru tine, ca femee, au fost când ai plecat ca soră la Crucea-Roșie; azi, când vrei să te ascunzi supt înfățișare ce nu mai este a sexului tău, e aproape o înșelătorie, e lașitate... e a dezertà dela adevărata'ți datorie.

Aplecată asupra lucrului tăinuit, ascultà acest glas al conștiinței, — glas poate și al instinctului conservării, — luptă între a fi și a nu fi, — și par'că pentru întîia oară simțiă că se clatenă, că nu mai are energie, că e în adevăr nenorocită...

Și atunci se întrebă: dar sunt eu vinovată?

Dacă o putere superioară veghiază asupra-ne ori ne cârmuește, dece ne lasă primului avînt al inimii, când știe de mai înainte că ne va fi fatal?

Ne voiește nenorocirea într'adins? Un cuvînt mai mult să căutăm a ne scăpà de asemenea preursire ce este mai presus de voința noastră.

Nu există acea putere și plutim, ca o sfărîmătură a marei vieți universale, fără țintă, fără cârmă? — atunci pentru ce am mai ține seamă de acest nimic ce se chiamă viață individuală?

Dece considerațiuni de familie, de onoare, de datorie, când toate se scufundă odată cu conștiința nenorocirii noastre și a întunericului ce ne acopere?

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Lacrimi îi curgeau, șiruri de diamante ce licăriau câte o clipă la lumina lămpei, ca protest în contra a tot ce-i depărtà sufletul dela credințile în cari crescuse, dela educațiunea serioasă ce i se dăduse.

Și i se ivi înfățișarea tatălui ei, în lumina marilor lui însușiri ca militar, ca om și ca părinte, — mai ales ca părinte totdeauna binevegheto r, prevăzător și plin de iubire pentru ea,—și inima i se bătù cu putere, sfîșiatà par'că la ideea că el va rămâneà singur, nemângâiat, sdrobit de pierderea ei.

Uniforma ierà gata.

Se ridică și o privi, la lumină, apoi o încercă: nu mai ierà dînsa; arăta a fi un copilandru,— ca și cel dispărut, — un luptător.

Ei, da: va fi un luptător, căci învățase călăria și nu ierà străină mânuirii armelor. De câte ori însoțise pe tatăl ei la vînătoare și nu rămăsese mai prejos ca bună ochitoare!

Va plecà la luptă și nu spre a căutà moartea. Dacă va scăpà, va urmà să fie ce a fost până acum în casa tatălui ei. Va trăi numai, pentru el...

Insă acum sorții ierau aruncați: se va duce în fața dușmanului cotropitor.

Yves ierà în regimentul al 350-lea: va fi ea în locul lui. Yves Kerdren n'a murit... A fost în spital și s'a vindecat...

*

A doua-zi, foarte liniștită, în aparență, dar înfrigurată de dorul de-a se vedeà că a plecat de-aci, își căutà de răniții ei și cu îndemânare luà toate lămuririle unde se afla regimentul al 350-lea, de la un rănit ușor din acel regiment, cum și în privința drumului până dincolo de Arras.

Când noaptea cuprinse totul în revărsarea umbrelor ei dese, Marie-Anne se retrase în

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

cortul ei, își tăiă părul cum putu mai potrivit, se îmbrăcă cu uniforma, își strînse toate lucrurile în cufăr și de-asupra lipi o hârtie cu adresa locuinții ei din Paris, — și... ieși din cort.

Se temea să nu fie cercetată și oprită de cineva ; însă, fiindcă sentinele nu ierau în campament, avù mulțumirea să'și vadă plecarea liberă.

Fără codire apucă drumul spre pădure, ca de la jumătatea ei să ia șoseaua ce duce spre Arras...

Simți un cutremur când zări niște umbre înaintea ei ; vr'o șapte-opt... de cari însă își dădu repede seama că ierau soldați din cei ce se îndreptaseră și fuseseră căutați la Crucea-Roșie română.

Atunci sili pasul și-i ajunse : nu se înșelase.

Soldații, din cari trei din regimentul al 350-lea, se opriră mirați, când ea, cu glas prefăcut spre a păreà ceva mai bărbătesc, îi salută c'o mișcare de strengar.

— Dar tu ești gornistul nostru, îi zise unul din ei.

— Eu, Yves Kerdren dela Trèport, răspunse Marie-Anne stând drept...

— Dar se zicea că ești grav rănit?

— A! nu.... camarade. O pișcătură de purice prusian... Ce? știu ei să omoare un francez?

— Bravo, strengarule!

— Și n'o să mai suflu din goarnă, camarazi : acuma voiu să fiu goeland dacă nu vultur și să ciocnesc pe germani... Doar voiu găsi o pușcă de prisos.

— Uite micul pescar ce îndrăzneț e, zise un soldat, scuturându-i mâna cu drag.

— E departe până la Arras? întrebă Marie-Anne.

— Lăsăm Arras-ul de-oparte, micule, și mergem între el și Douai... Cam pe acolo cred că ne vom întîlni rîndurile.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Te-or ţine picioarele, piciule? zise altul.

— Taci, camarade, nu mă insulta... că mă fac foc... se răsti el cu glas glumeţ.

— Şi, zi... vrei să tragi cu puşca, hai? Cam mare distanţă dela năvod la armă...

— He-hei? de câte ori am luat din sbor pasărea şi din fugă epurele....

— Bravo, micule! Ai stofă de francez... în pielea ta de Breton.

— Toţi suntem francezi în ceas de primejdie pentru Franţa.

— Bine zis. Să trăeşti, piciule! sunt sergent-major: am să te cer să mergi lângă mine în luptă... zise unul, care tăcuse până atunci.

— Bate ici... şi-i întinse mânuţa delicată.

— Bat! Mă, da ce mână de fetică...

— Nu te uita la ce pare că este. Să te uiţi la ce va fi în stare să facă...

— Uite limbă la el...

— Limbuţie de Gascon... de n'ai fi Breton.

— Credeţi voi că Gasconul, Gascon de-aş fi, numai se laudă? E suflet în el, — doar că i-a ieşit nume rău de fanfaron.

— Dac'o spui tu... aşa trebue să fie... puiu de Breton!

Şi aşa vorbind şi glumind îi apucară zorile.

— Mă, da ce fel de tunsoare militărească e pe capul tău? îi zise, unul după ce'l privise mai aproape.

— M'au lăsat cum ieram când m'am înscris voluntar... Se vede că le-au fost milă de bunătate de păr de pescar.

Soldaţii rîseră cu haz.

Sergentul-major rosti cam serios, cam in glumă:

— Las'că te pun eu în armonie cu disciplina, ştrengar de mare ce eşti!

— Să trăiţi, don'serjent-major. Disciplina e mama armatei.

*

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

25 Septembrie 1914
București

„Draga mamei Didinel,

„Prin mare foc ne-ai făcut să trecem, că eu cât p'aci să iau câmpii iar tată-tău a slăbit și s'a înverzit, de inimă rea...

„Ce ți-a fost, maică dragă, de plecași ne-tam ne-sam, fără să'ți fie și la noi gându, că doar ieram oameni de înțeles; să ne fi spus, surioară, că ți-e drag Manoil și știam noi cum să facem și cum să dregem, că nici el atunci nu mai pleca în toată lumea.

„Ce ne-am văitat, ce-am plâns, câte nopți nedormite, câte zile înșirate fără rost, tot cu gându la tine, că unde ești, că ce făci, prin ce primejdii îi fi trecînd!

„Tată-tău s'a dus la Legația ceea, cum îi zice, cu patronu atelierului, că vorbește limbă străină; și acolo i-a spus ca să n'aibă grijă, fi'ncă Crucea-Roșie stă la o parte și ingrijește de răniți. Par'că ne-a mai venit inima la loc, dar odihnă, de unde!.. Mereu te visam rău și a doua-zi plângeam să nu mă vadă tată-tău.

„A dat Dumnezeu milostivu să ne scrii și să primim scrisoarea ta; nu ne e nici acuma la 'ndemână, fi'ncă nu ești acasă, dar tot se chiamă că știm unde ești și că ești sănătoasă.

„Ce ne-ai scris de Manoil ne-a făcut să ne doară inima, dar bine c'a scăpat și de-ar dà Dumnezeu și Maica-preacurată să scape până la sfîrșit, ca să vă întoarceți pentru zile bune în țara noastră, la liniștea voastră și a noastră a tuturor.

„Sora-ta, e sănătoasă și e în poziție: de ne-ar dà o fetiță acuma, tare ne-ar bucurà.

„Ninel ce te-a căutat din ochi și dà să vorbiască, și arătà cu degețelul scaunul și locul unde ședeai tu, și dacă 'l intrebam: unde-i Didina? el, mititelu, dà din brațe și bolborosia strașnic, apoi arătà ușa, — că adecă te-ai dus. Dragu bunichi! Ce deștept diavol!

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

„Toma e acasă, — că de război, pe la noi, nici vorbă. Tată-tău îmi spune, că lucrătorii parte vor să ne mișcăm, parte ci-că-i mai bine cum suntem ; tată-tău zice că-i rău că stăm cu mâinile 'n sîn și așteptăm castane coapte de alții, de alții scoase din foc și noi numai să le mâncăm. Da! maică, a fi rău, a fi bine, — noi ce știm? vorbim așa și pe dincolo, dar noi rămânem cu vorba și ăi mari cu socoteala.

„Toma e furios că, militarii, ci-că, vor să se bată și să ia Transilvania și Bucovina...

„Frate-tău sare 'n sus când l'aude pe Toma vorbind : Doamne ferește, adecă, de războiu,— că ne pomenim să se ducă și piciu la oaste...

„De ! tu nu te-ai dus par'că ?

„Of ! maică, să nu fie omu tată și mamă... cu firi sburdatece ca ale voastre!

„Războiu n'avem, dar scumpete foc! Zahăru s'a făcut 1 leu 40 la băcanu nostru : ci-că nu fac fabricile hoților ălora.

„D'apoi zarzavatu ! Ceapa 28 lei și e mănată... A de Dărăști nu face parale, a de apă n'are spor, — ia, cum e mai rău.

„Cartofii chip i-am luat cu 13 lei suta, săpunari buni : am luat două sute de chilo.

„Greu, fata mamei. greu... și tare mi-e frică de tată-tău, că slăbește văzînd cu ochii, — și numai de dor după tine.

„Intoarce-te mai degrabă, Didinel maică, întoarce-te cu Manoil : v'ați făcut gustu pentru Franța, faceți-ne și nouă mângâere și bucurie.

„Tot bine c'ai avut pe Sica lângă tine: bună fată ; să-i dea Dumnezeu noroc.

„Mă-sa e mai tare de înger, nu se prea pierde cu firea după fie-sa, ci-că să facă cum o taie capu.

„Da vezi că noi nu suntem așa și ne e dor, și nu ne tihnește nimica : întoarce-te, maică dragă.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

„Sănătate să vă dea Dumnezeu la câte trei şi să vă întoarceţi sănătoşi.

„Mama ta care îţi sărută dulce ochii şi gura.

„Ana Licăreanu".

*

Cu lacrimile în ochi Didina reciteà scrisoarea mume-si, din ajun primită, şi simţia numai acum cât o mustra cugetul că-i făcuse pe părinţi să sufere.

Sărutà scrisoarea şi fie-care rînd îi puneà în suflet o mai mare putere de dor...

Cum ar fi vrut să se întoarcă! Iera cu putinţă însă când Manoil se afla în foc, când necontenit sosiau răniţi în campament, — când două braţe îndemănatece ca ale ei însemnau mult?

Nu, nu se putea!.. Datoria nu se stîrşia aci, — mai ales că în Ţară iera pace, până la capătul războiului poate.

Sica o găsi tot cu scrisoarea în mână şi o socoti în momente de slăbiciune, care ar fi fost firească de altfel; insă dela întîele ei cuvinte se încredinţă că, dacă dorul de acasă o răvăşià, bărbăţia în privinţa datoriilor ei de aci, nu i se micşorase...

O povăţui numai să mai serie mume-si: tot iera o mângâiere pentru toţi ai ei.

IX

La vest de Arras şi la nord spre Armentières şi Lille, reocupat de Francezi, un atac nou iera gata când Marie-Anne sosi, ceva mai sus de Douai, cu însoţitorii.

Regimentul al 350-lea, ocupà loc la poalele unei coline pe care se afla o puternică baterie de tunuri.

Soldaţii se prezintară Căpitanului companiei şi sergentul major îi înfăţişă pe Yves Kerdren care voìa să lupte în rînduri...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Te-ai făcut bine, așa de curînd?... Ierai notat ca rănit grav... îi zise căpitanul.

— Nu, căpitane, după cum vedeți... Și voiu să iau parte in foc...

— Vei lua. Trebue să știi că atacul va fi foarte violent... micule.

— Mai violent ca valurile mării, nu va fi, căpitane...

Căpitanul zîmbi și-l trimise locotenentului... care-l rîndui în tranșee...

Când Marie-Anne își văzu în mâini pușca și la șold cartușiera, avu o mișcare de mândrie, și inima-i bătea cu putere: iera soldat!

Puțina oboseală ce simțise până mai adineauri, din cauza drumului făcut, îi dispăru și cină glumind cu camarazii ei...

Numai după vre o două ore somnul începù a-i încercà pleoapele și sergentul-major ii zise încet:

— Odihnește-te puțin, piciule... Pământul e cam tare, dar somnul nu caută așternut moale...

— Ascult, sergentule-major... Dar când va fi ceasul...

— Ei lasă, piciule, că atunci te pun eu pe picioare, n'ai grijă.

Marie-Anna se întinse pe pământul proaspăt săpat, își făcu perină din brațele aduse pe după ceafă și în curînd adormi... ca pe puf.

Sergentul-major Potrel se așeză alături, atras spre „piciul de Breton" de-o ciudată simțire, făcută din dragoste și din teamă, și începu a'l privi cu duioșie... în timp ce gândul i se duse în sbor departe, spre munții, acum desigur poleiți de întîia ninsoare, dincolo de lacul Annecy, în Savoia: acolo îl jeliau o mamă, o soră și logodnica... a căreia închipuire, — ce ciudat lucru, — aducea cu mutra „piciului" acestuia, așa cum dormia...

Aproape să'l fure și pe el somnul, — ceea

Muzeul Digital al Romanului Românesc

revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

ce nu prea e demn de-un sergent-major, — iar pipa îi încremenise, stinsă, între dinți, când îl sgudui un glas și-l făcu să sară, cu mâna repede pe pușcă, și în poziție reglementară.

— Ei, copii, — cum merge?

lera glasul colonelului Dauziéres, venit să ia comanda brigăzii ce opera aci, în locul generalului căzut rănit cu câteva zile în urmă.

El inspecta...

Privirea i se aplecă o clipă în spre „piciul" adormit și zîmbi văzînd că sergentul voia parcă să'l acopere în mișcarea lui.

— E obosit, copilandrul? întrebă el cu bunătate.

— Abia acum s'a întors cu mine, dela spital.., colonele...

— A fost rănit?

— Da, colonele... și vrea, cu permisiunea dvs. — să intre iar în foc...

— Inimos copil... Fiți gata, băeți... că atacul se simte în aer.

— Gata suntem, colonele...

Marie-Anne, în somnul ei auzi un glas cunoscut și visă pe tatăl ei, — acasă, în plăcuta lor locuință liniștită... și alt chip se alătură lângă al tatălui... iar visul urmă, în tăcerea de după aceea.

Dacă s'ar fi putut deștepta și s'ar fi uitat la colonel, mai mult ca sigur că inima n'ar fi putut să i se astîmpere și... altul ar fi fost destinul...

Se vede însă că destinul nu se poate schimba...

*

Pe la două din noapte se auzi ca un freamăt ușor, în câmpul francez: ca a unor umbre se putea zări mișcarea soldaților, în grupe și înaintarea lor, de-o parte și de alta a colinei cu artileria, pe front îndoit de fiecare parte.

Câmpul german se afla la o distanță de ½ kilometru, în linie dreaptă, întocmit din patru

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

rînduri de tranşee cu apărătoare de sîrmă groasă şi un loc întins ce se sprijinià pe oraşul Cambrai, la sud, mergînd la nord până la Douai; linia de la Douai în sus, până aproape de Lille, se afla în faţă cu altă linie franceză.

Sistemul acesta al tranşeelor, întrebuinţat şi de Francezi, făceau pe amândoi vrăjmaşii să se apropie, aproape pe nevăzute, rînduri de rînduri, până ce apropierea îi silia să se atace şi aşa Francezii pas cu pas recâştigau din terenul Patriei, respingînd pe Germani către graniţă.

Pe linia aceasta tranşeele tot în chipul acesta s'ar fi apropiat, dar comandamentul hotărîse, în urma recunoaşterii eroice a doi sergenţi, un atac energic, ajutat de artilerie, întru cât germanii păreau obosiţi şi par'că descurajaţi de respingerea dela Lille, când pierduseră foarte mulţi oameni.

Să curăţe şi regiunea aceasta, cât mai curînd, ar fi fost un mare pas înainte.

Colonelul Dauzières cunoştea perfect de bine terenul până la graniţa belgiană şi recunoaşterea celor doi sergenţi dându-i amănunte în privinţa dispoziţiunii trupelor vrăjmaşe, orîndui-se companiile de atac cu preciziune.

In adevăr, Francezii înaintară cu atâta pază, în patru formaţiuni, că tocmai când fură aproape de tranşee, germanii prinseră de veste.

Abia dădură însă semnalul de alarmă, abia întîile împuşcături din tranşee răsunară, că Francezii se aruncară cu înverşunarea ce-i făcuse de temut.

Artileria, la semnalul ce i se dete, începu să tragă îngrozitor şi confuzia se iscă repede în câmpul german.

La gardul de sîrmă, căzură mulţi francezi, dar işi făcură loc repede şi tăbărîră cu baioneta...

Artileria germană aşezată în poziţiune inferioară artileriei franceze, nu puteà susţine a-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

tacul, mai ales că tunurile franceze o izbiă, pricinuindu-i stricăciuni şi silind-o să se retragă în alt loc.

Lupta fu crâncenă până în zori, când tranşeele fură luate şi când urmărirea germanilor, în retragere, începu cu furie.

La un moment colonelul Dauzières, în mijlocul unei coloane ce lupta cu aripa stîngă germană, mai numeroasă şi mai strînsă aci, se văzu înconjurat de o ceată de Bavarezi...

Iera să fie lovit, când un piciu de militar, se puse în dreptu-i şi trase în agresori, în timp ce sergentul major, nedesiipit de lângă el, începeà roata cu baioneta...

Un glonţ nemeri însă pe băeţandrul eroic, şi sergentul abia avu timp să-l prindă în braţe.

Colonelul se aplecă repede, şi fiindcă chipiul băeţandrului căzuse, recunoscu pe fiica lui: fu ca într'un vis, dar amăgire nu putea fi...

— Sergent, — e fiica mea... Retrage-te şi vezi de ea, ţi-o încredinţez..

Inima de tată l'ar fi oprit lângă ea, însă nu iera vreme nici de surprindere că'şi vedea copila în luptă, când o ştia la Crucea Roşie: nu iera vreme de a'şi arăta durerea şi grija; datoria iera să înainteze, să'şi cruţe pe cât iera cu putinţă oamenii, să fugăriască şi să învingă.

Şi cu glas tunător strigă: *înainte*! şi înainte porni, înflăcărat, — urmat de coloana lui..

Înaintea ochilor îi sta mereu acum chipul copilei lui, rănită, — al copilei lui scumpe care'l apărase, care poate îşi jertfise viaţa pentru el, — însă cu priviri agere şi cu pătrunderea şefului ce conduce şi e răspunzător, comanda, se lupta, cărmuia...

O ploaie torenţială începu şi îngreuiă curînd mersul luptei, — dar germanii ierau respinşi, pe toată linia: bateria întreagă căzu în mâinile Francezilor şi mulţi prizonieri, al cărora

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

număr se cunoscu mai apoi: cinci sute de soldați și opt ofițeri.

Germanii se retraseră în fugă, spre Valenciennes, unde aveau loc intărit și până unde se coborîseră cei goniți din Lille.

Astfel orașele Douai și Cambrai fură deodată lăsate în stăpânirea Francezilor. Garnizoanele germane din ele se predară; aci găsiră muniținni și merinde... cum și un spital militar în Douai.

Până la amează colonelul își stabili cartierul în Douai și i se aduse răniții. Trimise totdeodată ordin ca cele două campamente ale Crucilor Roșii Franceză și Română să vie în Douai, din jos de Arras unde se aflau.

Și numai dnpă ce luă toate dispozițiunile militare și făcu și apelul trupelor, cărora le vorbi cu însuflețire, -- se gândi la Marie-Anne, par'că îndoindu-se acum, dacă în adevăr ea fusese, ori numai o asemănare, în tot cazul surprinzător de mare.

Sergentul major Potrel, de care întrebă, i se înfățișă: ierà palid, posomorît...

— Unde-i? întrebă scurt, colonelul, lovit în inimă de înfățișarea sergentului...

— E aci, colonele, în casă bună...

— Ei, dar ce?

— Medicul e foarte îngrijat...

— Insoțește-mă...

Călcând rar și apăsat spre a'și stăpăni emoțiunea, prin șir de lume, veselă că scăpase de Germani, și care'l aclamà, colonelul înainta silit să răspundă aclamărilor cu zîmbetul învingătorului mulțămit.

Sergentul major Potrel, cu sarcina în brațe putuse face drumul până la linia de unde plecaseră la atac. Acolo o depuse pe un maldăr de pae, până ce un ofițer de la bateria de pe colină veni să se informeze ce ierà.

Când află că băețandrul ierà fiica colonelului, lăsă mirarea și repede aduse un cheson

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

pe care grămădi pae, așează pe copila ce nu'și redobândise cunoștința și porni pe sergent spre Douai.

Aci putu sergentul să găsiască repede adăpost la o casă de negustor, unde acela și chemă numai decât un medic din apropiere.

Rana copilei ierà la sînul drept, străbătut de glonț, care prin plămân se opri lângă coloana vertebrală, — rană gravă cu mare curgere de sânge.

Colonelul se opri in prag, și cătă adînc la aceea ce în adevăr ierà Marie-Anna, scumpa lui copilă, unica lui dragoste și mângâiere...

Fusese dar cu putință asemenea nenorocire?

Se apropiă de patul în care copila dormià, palidă, cu pleoapele aproape învinețite, cu brațele de-asupra plapomei, ușor agitate de tremur.

Atunci lacrimi îi împaenjenirâ ochii și capul i se plecă pe una din mâinile copilei.

Medicul, în picioare, de cealaltă parte a patului, obișnuit cu expresiunile atîtor dureri omenești, nu'și putea opri infiorarea în fața acestei dureri mute a ostașului care ierà acum numai tatăl nenorocit.

Căci, el, ca medic, știà că fata nu mai putea trăi, orice ajutor i s'ar fi dat.

Lângă ușă rămăsese sergentul-major, drept, nemișcat: numai în căutătùra lui se mișcau lacrimi; numai în sufletul lui se bătea remușcarea că, atunci când colonelul inspecta tranșeele, nu deșteptase pe „piciul breton“...: s'ar fi recunoscut tatăl și fiica și nenorocirea nu s'ar fi întîmplat.

Dar colonelul nu fusese aspru, când văzuse pe băiat că doarme și...

Colonelul, ridicându-se, îi opri cugetarea.

Privirea colonelului întîlni pe a medicului.

— E pierdută, nu-i așa? Voiu să cunosc adevărul, doctore.

— Știința mea modestă, poate că se înșeală, colonele...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Am înțeles, doctore...

Plecă fruntea și oftă adînc... Apoi.

— Se va mai deștepta, cel puțin?

— O! da...

— Atunci... nu mă voiu mișca de lângă căpătâiul ei.

Și se lăsă greu pe un scaun, lângă pat, își încrucișă brațele pe pept și rămase în nemișcare, cu ochii țintă la chipul copilei.

— De ce a lăsat Crucea-Roșie? Ce sentiment va fi îndemnat-o să intre în luptă? și, cum s'a nemerit, să vie în rîndurile mele? o! destinul! el a făcut să fiu trimis aci... și de nu ieram eu amenințat de arma ucigașă, copila mea nu ar fi fost poate lovită... Dulcea mea Marie-Anne... scumpa mea speranță!... și cu câtă dragoste te-am făcut mare, și cu câtă mândrie părintească mă uitam la tine...

Lacrimile se înșiruiau pe obrajii, îmbătrâniți acum de odată, cu zece ani mai mult, ai nefericitului tată.

Copila gemù, se mișcă, gemù mai tare... și deschise frumoșii ochi albaștri în cari căutătătura ierâ turbure acum...

Colonelul se ridică; medicul se apropiă și-i luă o mână, pipăindu-i pulsul.

De odată privirea Marie-Annei se învioră și capul i se ridică puțin...

Colonelul îi trecu o mână pe după el și își sărută pe frunte copila.

— Tată... Dumneata aci... Tată dragă... și zîmbì, voind par'că a i se alipi de pept.

Medicul o opri.

— Nu mișcări mari, domnișoară... Nu vă sunt permise...

— Scumpă Marie-Anne...

— Am vrut să lupt și eu pentru draga noastră Franță... șopti ea... și închise ochii, sleită de puteri, pe buze c'un zîmbet palid...

— Da, pentru Franța! murmură colonelul îndreptându-se de talie, fiind pentru acea clipă războinicul Patriei.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Să mă ierți, tată, că mă voiu duce... departe... departe...

Un fior adînc îl cutremură pe colonel și redeveni părintele, adus la realitatea durerii din urmâ ce'l aștepta.

— Marie-Anne... vei trăi... căci nu m'ai scăpat de moarte ca să mori tu, copila mea...

Atunci însă sdrobirea sufletească îi fu atât de sguduitoare că isbucni în plâns sgomotos și căzu în genuchi cu capul pe patul celei ce iera în agonie.

Marie-Anne auzi ca în vis, — în visul eternității ce începea pentru dînsa, — acel plâns sfâșietor, și voi să se deștepte, să mângăie pe nenorocitul tată.

Dar moartea începuse să-i amorțiască capul, să-i întunece puterea de-a cugeta și de-a voi...

— Marie-Anne... îi strigă colonelul, apucându-i mâinile și sărutându-i-le cu disperare. Marie-Anne... drăguța mea... Nu mă lăsa... Ascultă-mă...

Când o privi și își putu da seama că ochii ei se pierdeau în vagul neantului; când mâinile i le simți reci, în mâinile lui cari ardeau ca focul, scoase un strigăt, — strigătul leului lovit în inimă, — și se rostogoli lângă pat...

In clipa aceea Marie-Anne, încremeni, rămasă cu ochii țintă, sticloși, cu gura întredeschisă, muiată în o spumă albă roșiatecă: se sfîrșise!

Medicul și sergentul-major îl ridicară; din sală alergară negustorul, soția lui și vr'o trei ofițeri ce veniseră și așteptau cu neliniște ceea ce avea să fie.

Il duseră în altă cameră, îi dădură îngrijiri, îl readuseră la viață...

*

Amândouă „Crucile-Roșii“ sosiră în Douai în ziua când corpul Marie-Annei, în salonul casei în care murise, iera așezat pe catafalc,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

între flori şi plante, cu crucea „*Legiunii de Onoare*“ pe pept, acordată telegrafiic de guvernul din Bordeaux.

Ziarele aveau dări de seamă în privinţa bătăliei dintre Arras, Douai şi Cambrai şi povestiau în ce chip domnişoara Dauzières luase locul băeţandrului Yves Kerdren din Tréport, însufleţită de marele dor de-a lupta bărbăteşte, cum întovărăşită de sergentul-major Potrel ajunsese în câmpul militar.

Aci povestirea lua caracter epopeic, dând imaginaţiunii şi simţimîntului patriotic pornirea esaltării, ceea ce făcea din Marie-Anne o Jeanne d'Arc modernă.

„Le Temps“ ii da şi portretul, înconjurat de o ghirlandă de lauri, între două steaguri împreunate d'asupra.

Didina şi Sica aflară despre ceea ce emoţiona întreg oraşul, din gura unei femei care privia cu curiozitate aşezarea campamentului la o margine populată a oraşului, în spre Arras. Adînc surprinse, dureros emoţionate, amândouă prietenele se grăbiră să se ducă, cu mâna plină cu flori spre a'şi lua rămas bun de la viteaza copilă pe care o iubiseră.

Când intrară în salonul devenit „capelă ardentă“, rămaseră o clipă în nemişcare: Marie-Anne, mai frumoasă ca ori când, în paliditatea ei, părea adîncită în somn, îmbrăcată în alb, ca o mireasă.

Patru sergenţi, cu săbiile scoase, stăteau drepţi, aproape nemişcaţi, la cele patru colţuri ale catafalcului.

Multele făclii groase, aprinse, aruncau lumina lor galbenă din pălpăitoarele lor flacări şi dădeau lugubră înfăţişare cuprinsului cernit şi podoabelor de flori şi de verdeaţă.

Moartea iera de faţă, nevăzută dar simţită în întreaga orînduială a cuprinsului şi te chemă la realitatea de fapt spre a'ţi spune şi a te înfiora cu cuvintele: „nu doarme, a intrat în

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

domeniul meu: de acum e nesimţire şi nimic nu o mai poate reînsufleţi; de acum frumuseţe, farmec, spirit, rîs dulce, — viaţa, — vor fi numai licăriri ale amintirii: trecătoare şi ele, —căci totul e trecător, — e trecător!...“

Amândouă se apropiară, puseră mănuchiurile de flori de toamnă, lângă capul Marie-Annei şi îngenunchiând izbucniră în plâns înnăbuşit, ale căruia suspine îngreuiară atmosfera de jale a cuprinsului mortuar...

Puţin după aceea sosiră corpul ofiţeresc întreg şi trupele ce aveau să petreacă pe *„ofiţerul Legiunei de Onoare“* până la cea din urmă locuinţă, şi clerul care începu sérviciul funerar.

Colonelul Dauzières, cu capul uşor aplecat pe pept, în mare ţinută de doliu, ascultă rugăciunile: peste adînca lui durere îşi aşternuse pe chip înfăţişarea măreţiei militare, făcută să impue respect şi admirare. Slăbiciunea poate insuflà compătimire, dar nu înnalţă, şi chiar în durere trebuie militarul să rămână mai presus de slăbiciunea de rînd.

Aceeiaşi atitudine o păstră până la marginea mormîntului şi numai acolo nu'şi mai putù opri jalea şi durerea la ideea că o vedeà pentru cea din urmă oară: dar şi acum lacrimile curseră fără sbucium şi singurele cuvinte: „fiica mea“!... furà atât de sfîşiitoare în accentul cumpătat cu care le rosti, că plânseră mai mult de cât el, acei din juru-i, pătrunşi de acea durere concentrată...

Colonelul stătù apoi, nemişcat, cu braţele încrucişate, până ce se netezi mormanul de pămînt şi până ce se înfipse crucea provizorie de lemn cu inscripţiunea:

„Marie-Anne Dauzières“

moartă pe câmpul de onoare ca soldat, în bătălia dintre Arras-Douai-Cambrai: 1914, Octobre“.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

X

lerà foarte trist convoiul de trăsuri, de căruțe de rînd, de cotigi și de câte feluri toate de vehicule, cari transportau răniți, francezi și germani, după marea luptă dela Armentières, la câteva zile după Donai-Cambrai.

Cei mai grav răniți, cari aveau nevoe de operațiuni medicale și de îngrijiri îndelungate, apucară drumul spre Arras, iar parte, — întrucât aci se aflau deja alții mulți, fură duși la Douai, unde puteau fi în destulă siguranță.

Cel dintîi campament al Crucei-Roșii, în cale, fiind cea Română, pentru câte locuri se găsiră, fură descărcați atâția răniți și restul trecuți în celalt campament, al Crucei-Roșii franceze.

Frunzaru fu dat jos și dus cel întîi, pe brațe: avea piciorul stîng sdrobit, dela genuchiu în jos, de sfărîmătură de obuz.

Când Sica dădù cu ochii de el și-l văzu aproape fără cunoștință, se îngălbeni...

— Eată nenorocirea și pentru Didina, — se gândi, și urmă pe cei ce'l duceau.

Sica alergă și chemă pe medicul-șef spunîndu-i cine le fusese adus și acesta veni numai decât, și începù cercetarea piciorului.

— Trebue numai decât tăiat; deja gangrena a început...

— Ah! doctore, gemù Sica...

Pregătirile fură repede făcute și medicul, după ce anesteziă partea de sus, făcù tăierea cu îndemânare și apoi desinfectarea și pansarea.

După un sfert de oră Frunzaru își veni în fire: văzù numai pe Sica și-i zîmbi, întinzîndu-i mâna.

— Sunt întreg, minus o bucată? nu-i așa? zise, în chip glumeț...

— O! domnule, Manoil... domnule Manoil... șopti Sica, îndurerată.

— Dar nu-i nimic, domnișoară Mirescu... Sunt

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

bucăți de picior, de lemn, cari țin foarte bine locul piciorului natural. Părerea de rău îmi este că am încheiat-o cu războiul... A! schijă afurisită!... Dar Didina știe? unde e?

— Nu știe nimic încă; m'am ferit să-i spun... drept vorbind nici n'am avut vreme.

— Simt că voiu aveà friguri... Mâine să-i spui...

— Te voiu veghià eu, la noapte.

— Mulțumesc...

Starea de friguri și de slăbiciune ținu trei zile însă...

Didina nu se puteà să nu afle, oricât Sica umblă să-i ascundă lucrul: ea se așeză dar, de a doua zi, la căpătâiul iubitului suferind.

După întîile momente de spaimă, încredințarea medicului că pericol nu ierà, o liniști întrucâtva: îl vedeà lângă dînsa, în sfîrșit; puteà să'l îngrijiască, să'l mângâe, să i se devoteze, și, — gând sigur acum, — să se întoarcă în Patrie, cu el, după ce se va însănătoși.

Când ușurarea începù în starea lui Manoil, prezența Didinei îi făcu mai bine decât medicamentele; iubirea ei îi aduse liniște și împăcare cu conștiința...

Nu voià să'și zică: înfirm. Adevărată înfirmitate e când sufletul e sdrobit, când nenorocirea îți răpește curajul și îți face viața greu de dus.

Cu cât sănătatea i se întăriă, începea dorul întoarcerii în țară, dar începù și melancolia gândului că, *acolo*, nu va puteà pune Țării lui la îndemână un braț de apărare.

Acest gând nu și'l spuneà Didinei, în care surprinsese mulțumirea par'că, a infirmității lui, în acel egoism de ființă înnamorată care privește, în viitor, numai pentru sine, — pentru viața pașnică a amândurora.

De Marie-Ana nici un cuvînt: o oprise Sica pe Didina de a-i pomeni de moartea ei, — și

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Frunzaru încă nu aveà cum să se gândiască la dînsa.

Luptele se urmau, în acest timp al convalescenţei şi ştiri veniau în campament, aducînd continuu bucuria izbânzilor ce întreceau micile nesuccese, firesc să se întîmple.

Intr'o zi, la vre o două săptămâni, colonelul Dauzières înnaintat general, veni să viziteze campamentul Crucei-Roşii Române.

Venià Genaralul şi cu o însărcinare, — aşa ştiuse că sublocotenentul Frunzaru, român, se află în Franţa, că luptase şi că fusese pentru a doua oară rănit.

Venià Generalul, doritor să'l vadă, să-i strîngă mâna şi să-i aducă „Crucea Legiunii de Onoare şi brevetul de locotenent...

Când Frunzaru îl văzù şi-l recucunoscu, se ridică emoţionat...

— Dumneavoastră Generale?

— Eu, locotenente — căci, în numele Franţei, ești locotenent şi decorat..., îi zise.

Ii anină pe piept crucea şi-l îmbrăţişă...

Răniţii convalescenţi, aplaudară :

— Trăiască Franţa ! strigă Frunzaru, cu lacrimi de bucurie.

— Trăiască Franţa ! strigară toţi.

Generalul şi suita lui se descoperiră.

— Trăiască România ! rosti Generalul şi acest strigăt îl repetară toţi.

Momentul ierà solemn, înviorător, — de recunoştinţă şi de dragoste frăţiască.

— Regret însă din suflet, Generale, zise după clipa aceea, Frunzaru, că nu mai pot luptà înainte...

— Ţi-ai făcut datoria, amice. Mulţi Francezi au acelaşi regret, însă conştiinţa datoriei împlinite cu abnegaţiune, e mângâere, e răsplata...

— Imi daţi voe, Generale, să vă întreb de domnişoara Dauzières ?

Chipul Generalului avù o uşoară contracţiune; apoi, răspunse cu simplitate :

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Fiica mea și-a făcut și ea datoria, locotenente : și-a dat viața *pentru Patrie*...

Frunzaru se îngălbeni... și un fior adînc îl cutremură : în acel moment avù viziunea limpede a adevărului de care nu'și dăduse seama, până atunci.

— A murit ca o eroină în luptă... rosti cu însufleţire un ofiţer din suită : memoria ei va fi scumpă oastei Franceze...

Emoţiunea începeà să'l cuprindă pe General.

— Sper să te mai văd, locotenente, rosti el și-i strînse mâna călduros...

— O doresc din suflet Generale.

Generalul vizită întreg campamentul, felicită cu însufleţire pe medicul-şef Român, pentru devotamentul pentru Franţa, și plecă.

Mancil rămase gânditor : înaintea ochilor îi sta imaginea Marie-Annei din zilele petrecute la Paris, deosebită întrucâtva de aceea când o reîntîlnise ca soră de caritate, și se simţià supt stăpânirea unei emoţiuni puternice: înţelegeà că fusese iubit de Marie-Anne și-i ierà teamă că hotărîrea ei de-a intra în luptă, — în ce chip nu știa încă, — se datorà descurajării că el... n'o putuse iubi.

— La ce te gândești, Manoile, auzi glas cunoscut, plin de duioșie și tresări, îmbujorându-se la chip.

Didina se apropiase de el.

— Dragă Didino, mă gândesc la moartea domnișoarei Dauzières și la durerea tatălui ei...

— Cât am plâns-o, eu și Sica!

Și-i povesti cum fusese la înmormîntarea ei... și apoi în ce chip se dusese ea la luptă.

— Eroic suflet, — încheiă Didina.

— Da, răspunse Frunzaru înnăbușindu'și un oftat.

Din ziua aceea, de îndată ce ierà singur, și mai ales când începea noaptea, imaginea Marie-Annei nu'l mai părăsiá : în iubirea lui

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

pentru Didina începeà să pătrundă remuşcarea că pricinuise moartea unei fiinţi, — eroică, fie, — însă nu mai puţin de regretat, pentru el...

Poate însă că destinul voise aceasta: altfel, cum ar fi putut el iubi pe Didina!

*

— Doctore, să nu rîzi de întrebarea ce voiu să'ţi fac...

— E prea posomorît timpul şi un zîmbet macar, n'ar stricà...

— Hai dar să te fac să zîmbeşti... Doctore, cu jumătatea de picior de lemn, care văd că s'adaptează perfect la jumătatea astălaltă, aş mai putea să lupt?

— Nu zic că s'ar rupe, că s'ar desface de legătura lui; însă, gândeşte-te: vei schiopătà puţin. Un militar, un ofiţer, să schiopăteze... Dar să trec peste asta; la atac, în fugă, în învălmăşeală nu cred să'ţi poată dà toată mlădierea, toată sprintenia... şi vei simţi neajunsul acestei bucăţi false...

— Prin urmare sunt condamnat numai la umblet liniştit, zise Manoil Frunzaru, cu tristeţe... Apoi, cu ton de glumă în care străbăteà amărăciunea, adaose: ei, nu zîmbeşti, doctore?

— Ai fi vrut să mai lupţi aci?

— Nu aci, doctore... Ai citit însă ziarele ce ne vin din Bordeaux şi din Paris: situaţiunea este aşa, că nu se poate să nu intre şi ţara noastră în acţiune... Voiu plecà de aci peste puţine zile... Intors pe pămîntul nostru, în timp ce se vor duce în războiu toţi cei în putere, eu... eu să mă uit cu jind la câţi pleacă şi să'mi mânânc inima de necaz, în tăcerea neputinţei?

Şi glasul i se înnecà, în timp ce în ochi i se rotiau lacrimi...

Medicul îi strînse mâna...

— Nimeni nu te-ar putea desconsiderà...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— O! dar nu înțelegi că nici nu m'aș gândi la ce-ar putea zice lumea. Pe mine mă arde dorul acesta de-a lupta și pentru Țara mea...

— Amice, poți să'ți servești Țara, chiar în timp de războiu, nu numai cu arma în mână...

— Se poate, pentru civili. Ostaș e numai acela care intră în foc... care'și expune viața...

— Ți-ai expus-o, ai partea d-tale de glorie...

— Ambițiunea mea este să o am acolo... In sfîrșit, voiu vedea... Până în țară să mă obișnuiesc să port bucata de copac ce'mi e bucățică de picior...

Convorbirea aceasta se ținea în camera dela otel pe care o avea de-o săptămână Frunzaru și unde medicul-șef al Crucei-Roșii române venise să'l viziteze.

Așezați în fața ferestrei, înnaintea unei mese pe care aburia ceaiul, în cesci militărești de nichel, amândoi fumau, sorbiau din băutura aromatecă și priviau în zarea cenușie, posomorîtă, unde se încondeia ca o umbră linia câmpului francez de luptă.

Iera frig afară, bătea vântul, copacii se scuturaseră de frunză și numai ici colo pe câte o ramură golașă, trist mișcându-se, cîte o frunză îngălbenită se mai ținea tremurând.

Cîrduri de ciori tăiau mereu aierul cu aripile în bătăi vioae și croncănitul lor punea o notă și mai tristă în posomorîrea uricioasă a zilei friguroase.

Ulițele orașului ierau noroioase; câmpul și mai noroios, cu băltoace numeroase, cu drumuri desfundate cari îngreuiau mișcarea tunurilor și mersul trupelor.

Dar în tranșeele săpate! Dar în acelea ce se săpau pe terenul dobândit pas, cu pas!

Apa ploilor își făceà făgaș de scurgere în ele și soldații stăteau în noroiul lipicios, răbdând umezeala, frigul... ba încă glumind pe socoteala lor.

Unii numiau noroiul „*purée prussienne*...“ sau

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

„*sauce au cervelas allemand*“, dacă iera mai subţire.

Din când în când amândoi prietenii ascultau sgomotul canonadei care începea, se oprià pentru câteva momente şi iarăş începeà...

— E numai duel de artilerie, zicea Frunzaru...

— Işi cearcă poziţiunile...

— Ei. unde-i trufia cu care germanii îşi socotiau marea victorie şi dictarea păcei, în o lună cel mult ?

— E drept că fluxul german are mai mult reflux acuma: rezistenţa Francezilor, dela Vosgi pănă la Lille şi dela Nord de Lille pănă la coasta mării, cu cooperarea Englezilor, i-a adus pe Germani la disperare.

— Şi disperarea lor încă n'a dat în descumpănirea finală... Atunci să vezi, doctore, scrîşnirea dinţilor înfipţi în chiar carnea lor... şi nu se poate să nu ajungă aci...

— Sus acolo, spre coastă, de nu vor izbuti, înnainte de venirea iernei, nu cred să mai răzbiască apoi...

— Rusia să aibă succese hotărîtoare pe cele două mari fronturi, şi cântecul se va schimba cu totul : vor fi izgoniţi din Franţa.

— O ! marii eroi înfrînţi, Belgienii, enorm serviciu au adus Franţei şi Angliei... Buturugă mică dar sănătoasă, a răsturnat carul mare al planului German...

Seara începu să'şi cearnă umbrele prin o bură deasă de ploaie şi luminile oraşului începură să se iviască rînd pe rînd, ca nişte stele căzute cari pâlpâie tremurător, negăsindu'şi locul.

Medicul se ridică să plece.

— Aşa dar, amice, sigur că ne iei pe domnişoara Licâreanu ?

— Am scris deja părinţilor ei,. dacă nu cumva vom ajunge noi înaintea scrisorii. Vă rămâne însă domnişoara Mirescu.

— „Apropo“ de domnişoara Mirescu. Ce are ? Nu mai e sprintena şi vesela de mai înainte...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Că vom plecà noi, e o cauză... Altă cauză...

— E locotenentul Férréol, — nu-i așa? zise medicul, zîmbind.

— De unde-o știi?

— Ce nu se află?

— Férréol mi-a scris din Calais; e între cei trimiși să întăriască apărarea cetății...

— Am să cer să fim trimiși acolo și noi, de se va puteà.

— Nu cred să fie încă nevoe de aceasta. Părerea mea e că Germanii nu vor puteà ajunge la Calais.

Medicul îi strînse mâna și plecă în campament.

Rămas singur, Frunzaru recăzù în stăruitoarele lui gânduri cu privire la starea lui de quasi-infirm, gânduri amestecate cu amintirea despre Marie-Anne și de apropiata depărtare de pământul în care dormià nefericita eroină.

Dureroasă stare, în care iubirea-i de acum suferià în trecut, privind în viitor, cu melancolie...

*

Pe o zi friguroasă cu soare palid de iarnă ce dà naturii înfățișare de suferință care nu se mai poate ascunde, — Frunzaru, îmbrăcat civil, — nu mai ierà militar Francez, — însoțit de Didina și de Sica, se îndreaptă spre cimitirul orașului.

O cruce de piatră, cu partea de sus trunchiată, — ceea ce puteà să însemne că trunchiată rămăsese flința celui ce o pusese, — veghià tristă, supt o coroană mare de „immortele", la capul mormîntului Marie-Annei.

Și multe morminte, — ridicături mari de pământ, fără semnul creștin, arătau locurile în cari dormiau la un loc, în înfrățire postumă, necunoscuții eroi ai apărări Franței!

Privelișteа, în acel cadru melancolic al vremii înfiorà: ierà pioșie, dar ierà și groază. Câte

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

vieți pierîte! câte nume șterse, câte corpuri ce'și vor uni țărîna și își vor amestecà oasele!

Frunzaru, liniștit părînd în emoțiunea adîncă ce-i strîngeà inima, depuse pe mormîntul Marie-Annei o coroană și amândouă fetele câte un mare mănuchiu.

In ochii lor ierau lacrimi...

Lacrimi ierau în inima lui Manoil...

Așa își luară pentru totdeauna rămas bun dela aceea ce fusese Marie-Ane Dauzières.

*

A doua-zi Frunzaru și Didina, petrecuți până la Cambrai de câțiva dela Crucea-Roșie,—luară drumul spre Paris, — drumul lung al întoarcerii în țară.

XI

Pe bulevardul Colței,—partea lui dreaptă cum urci spre piața Victoriei,—lumea stă șir strîns, după cordonul de soldați...

Și această panglică vie pe care o întocmește revărsarea întregului oraș, se lungește pe o parte și pe alta a șoselei Chiseleff, trece de rondul al doilea și ajunge la ipodrom, de unde se lărgește până la gara Mogoșoaia, pe care o înconjoară.

Majestatea Sa Regele Carol I a încetat din viață și rămășițele i se aduc în Capitală pe drumul ale cărui margini le dantelează poporul bucureștean.

Capitala e cernită: steaguri acoperite cu crep negru, fîșii de ștofă neagră își lasă în jos capetele cu tristețe și dă perspectivei tuturor străzilor înfățișare care emoționează.

Toată fațada Teatrului Național e o imensă îndoliare, artistic orînduită; întreaga clădire a palatului Regal e de o dureroasă măreție în negrul ce o înfășoară, cu enormele balize pe cari, în vase mari ce închipuiesc argintul, arde smirnă, împrăștiind mireazma-i funerară.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Piața palatului, cu fundațiunea Universitară în față, creațiune a răposatului Rege, pentru tinerimea studioasă, răspunde cu podoaba-i impunătoare marelui doliu Național...

Poporul românesc e din fire recunoscător: iera în firea lui dară să fie cuprins de jale la auzul știrii dureroase că a încetat de-a fi Acela care, vreme de patruzeci și opt de ani, a fost în loc de frunte în România.

Către El s'au îndreptat privirile câtorva generații, ca ramurile unei tulpini către înălțimea plină de soare; Lui i-au dat aleasa menire de-a întrupa aspirațiunile Neamului, dela înalta Lui înțelepciune și dela dreapta Lui cumpănire a împrejurărilor au curs pentru Țară îndreptări și foloase cari au întărit temelia ei de Stat de sine stătător; El a continuat cu vrednicie toată șirul neîntrerupt al Domnilor și al faptelor unui trecut îndelung glorios și a avut fericirea să pună unei epoci pecetea adînc săpată a Numelui, a prestigiului, a gloriei sale regești.

La pragul morței, ca și în curgerea anilor domniei Lui, poporul îi prețuește faptele, preamărindu-i-le și se desparte de El în înfiorarea celei mai adînci mâhniri.

Timpul, de o frumusețe primăvăratecă, în acest sfîrșit de toamnă, fără a fi prea cald nici prea luminos, s'a silit să se potrivească împrejurării și să învoiască imensei mulțimi a se revărsa ca să aștepte trecerea regeștilor rămășițe.

Frunzele pomilor cad din când în când una câte una și vîntișorul le face să sboare, să pară fluturi și să se lase încet, încet spre a dispărea, călcate, uitate.

Ele pot fi simbolul zilelor vieții omenești.

*

Deodată trece prin mulțime un fior, un frea-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

măt; în capătul perspectivei se vede mișcare... se iveşte cortegiul.

Incep a se înșiruì steagurile tuturor regimentelor, unele nouă, altele strențuite amintind vremuri acum depărtate și aceste semne ale gloriei, respectuos salutate, impresionează adînc și prin ceea ce înfățișează, și fiindcă însoțesc pe Acela ce le-a dus la glorie.

Și eată pe un afet de tun sicriul, pe a căruia purpură e desfășurat un steag cu colorile naționale: mulțimea se descopere, pleacă fruntea iar privirile se înrourează...

Trece Majestatea Sa Regele Carol I, nevăzut, redus prin taina morței la proporțiunile omenești ale neființei, în acel cuprins îngust care e fatala locuință din urmă...

Trece însă în aureola eternității ce i-o dă Istoria Neamului, înconjurat de ostașii Săi, de sfetnicii săi, urmat de poporul Capitalei Sale care reprezintă acum pe întreg poporul Țării Sale...

Și s'aud în depărtare bubuind tunurile, și din toate părțile sunet de clopote, pe cari din când în când le predomină marele clopot al Mitropoliei...

Jalea vibrează în aier...

Jalea vibrează în inimi...

Ostașii trec mereu în șiruri; mulțimea, ca valul, se scurge...

*

Pierduți în mulțime, venind dinspre șosea, Licăreanu, soția, fiica lor Lucreția și băiatul lor Victor, coboară pe bulevard, și apucă pe străzi laterale ca să poată ieși la larg spre a se întoarce acasă...

Au făcut drum lung și drum lung au încă până la locuința lor.

Lucreția a văzut defilând pe locotenentul Papiu, bărbatul ei, și e mulțumită: el a văzut-o și i-a adresat un salut discret cu sabia.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Doamna Licăreanu se gândeşte la Didina, pe care o ştie că e pe drumul spre ţară şi din aierul de mâhnire obştească, respiră emoţiunea apropiatei revederi şi a speranţelor legate de întoarcerea ei împreună cu Manoil.

Licăreanu, în care simţimîntul pentru Regele răposat şi pentru Tron e adînc, merge, cu capul plecat pe pept, supt înrîurirea momentului şi se gândeşte cum moartea desface legăturile cele mai tari şi trece cu aceeaşi nepăsare coasa peste capete, fără deosebire de rang, de putere, de interese de Neam.

Interesele neamului, — acestea ţin de sufletul lui.

Carol I, le-a reprezentat, — s'a dus; ce va fi după El?

In urma sicriului regesc mergeau principele moştenitor, fiul său Carol şi micul Nicolae, — după ceea ce iera deja trecut, mergea ceea ce deja iera viitorul...

Şi se gândea la noul Rege, legând noua domnie de împrejurările cari creiau Ţării o situaţiune grea şi de limpezirea pe care o cerea întreg poporul.

Va urma Regele Ferdinand politica răposatului Rege?

In ce chip cârmuitorii politici vor vedea lucrurile, supt noua domnie?

In sufletul lui de muncitor şi de român, cu foarte puţină cultură dar cu mult bun simţ şi mai ales cu dragoste curată pentru Ţară, — simţia o ciudă de nespus că nu putea pătrunde în tainele „de sus“, — nu spre a'şi impune părerea sau a agita pe muncitorii ca el, în vre o direcţiune oare care, — dar ca să poată judeca situaţiunea fără vre o părtinire şi să se bucure, ca român, de izbânzile ce le-ar întrevedea ca sigure.

Până la popor nu poate străbate nimica însă şi el rămâne în necunoştinţa cestiunilor şi a deslegării lor, ori cât l'ar privi de mult, — după

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

cum rămâne ţinut de-oparte de orice manifestaţiune reală a vieţii cetăţeneşti.

Şi ce mult timp va mai trece până să poată rupe asemenea obijduire, şi va ajunge aci numai prin sine, căci dela „cei de sus“ nu se poate aştepta la acest act de dreptate socială.

Vremea vremueşte, — îşi încheiă Licăreanu gândurile, — şi toate le face, le desface şi le preface: este în firea lucrurilor o putere, pe care numai o ghicim dar pe care n'o putem pătrunde şi aceasta sileşte la împlinirea celor ale vremei.

Când ajunseră acasă, inimile lor încă supt impresiunea doliului zilei, tresăriră: o scrisoare din Franţa, pe masa pregătită pentru cină!

Numai decât Licăreanu o desfăcu, palid de emoţiune; muma îi urmăria mişcările, ca hipnotizată; băiatul se cercă să zăriască mai repede rîndurile, peste umărul tatălui; numai Lucreţia sta gata mai degrabă să iasă şi să se ducă să'şi vadă copilul...

Iera o scrisoare dela Didina în care ea arăta că Manoil fusese grav rănit, că i s'a tăiat piciorul stîng dela genuchi, că îl îngrijeşte şi că primejdie nu este, dar că militar nu va mai putea fi. După însănătoşarea lui, se vor întoarce amândoi în ţară...

Vestea aceasta, a întoarcerii, le rămase ca impresiune de seamă şi numai de aceasta vorbiră toată seara cu însufleţire.

Câtă mângâiere pentru sufetul lor sbuciumat în aceste câteva luni...

Iar în zîmbetul care le înfloria pe buze iera răsfrângerea gândului ce nu şi-l spuneau încă, — dulce taină a unui viitor apropiat: fericirea copilei lor alăturea cu iubitul ei.

*

In căsuţa din Cotesti, spre mirarea multora din sat, cari nu au putut încă afla, —

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

e lumină... Pe coş iese fum... care se ridică drept în sus, ca o coloană, în noaptea senină fără aburi de vînt.

A plouat trei zile în şir; acum, în a patra zi s'a înseninat; e frig umed, pătrunzător. Negreşit că brumă groasă se va urzi dela miezul nopţii încolo.

Un sătean mai ispitit de-a şti nu cumva se întorsese Frunzaru, dădù o fugă până la unchiul lui...

In adevăr, Manoil dăduse Dumnezeu să se vadă acasă, în dup'ameaza acelei zile şi găsise curat, par'că ar fi fost aşteptat, şi se bucurase de bucuria unchiului şi a mătuşei ce'l priviau cu ochi mari de mirare şi de mândrie că băiatul venia de la luptă cruntă.

Acuma, înconjurat de noapte, de singurătate şi de tăcere, aşezat la gura sobei, pe scaunul lung, — amintire din Congo, — privia la focul care ardea cu violuciune şi în cercul de lumină răsfrânt la picioarele lui, începu a-i trece, ca pe o pânză de cinematograf, întîmplările de până atunci ale vieţii.

Cong-ul ii înfăţişa mai în umbră, aproape numai ca nişte siluete, imagini şi privelişti cari nu'l mai impresionau şi ajunse să se întrebe: cum de se putuse duce acolo? Motivul îi părea acum copilăros, nedemn de o inimă de bărbat.

Şi îşi zîmbea sie insuşi cu ironia dispreţului.

Dar eată, vii de tot, hotărirea lui de-a'şi revărsa puterile, — fizice şi sufleteşti, in numele Ţării lui, pentru sora cea mai mare a Neamului Latin: grozăviile luptelor, eroismul francezilor în rezistenţa cea mai îndîrjită, pe atâtea fronturi, — barbariile „civilizaţilor" Germani in avîntul lor cotropitor şi distrugător, — imagini şi privelişti care'l infiorau şi-l exaltau, — i se perîndau cu atâta putere de realitate, că se simţia dogorind de infierbîntare şi vibrând de emoţiune.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

A ! dece fusese rănit așa de tare și așa de curînd !

Și eată apoi o singură închipuire îi apăru, și își culcă pe spatele scaunului capul, închizînd ochii, ca s'o vadă mai bine, mai limpezită din negura depărtării, în imensnl cadru al nemărginirii : *Marie-Anna* !

Adînc oftat îi ridică peptul : lacrimi îi împânziră privirile, — însă prin această ceață umedă figura ideal de frumoasă se reliefă par'c'ar fi fost în adevăr aevea...

Nu'și zicea : de ce n'o putuse iubi ; îl ardea însă regretul adînc că... din pricina lui se pierduse...

Iera să-i fie oare pentru toată viața ca o taină dureroasă, regretul acesta, și în dulcea lui viață de căsnicie, ca o umbră de nor ce nu se trece ?

Fie ! Primia asemenea pată pe albul filelor vieții, însă o va feri de Didina, aruncând peste ea mănuchiuri de flori.

Și acum, în cercul de lumină ise proectă figura ei drăgălașă, aureolată de fericirea de-a se vedea în familie și logodită...

Căci a doua-zi chiar după intoarcere, schimbaseră inelele, în cercul strîns al membrilor familiei.

...Locuința aceasta dela țară, avea să se prefacă și să devie căminul unei nouă familii...

Infirm, ca luptător, va fi în toate puterile ca plugar...

Și cu toate acestea, un gând ascuns îl făcea să zîmbească șiret : da, infirm... cu piciorul lui jumătate de lemn. Insă... numai să se audă în largul câmpiilor sunetul goarnei... și... nu numai sufletul lui va tresări...

Ochii lui se îndreptară la puşca din părete, la sabia culcată supt puşcă... și i se închipui că acestea îi răspundeau cu o sclipire ce semănă a zîmbet... de înțelegere tainică.

E-hei ! un suflet războinic nu ia el în seamă

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

o jumătate picior de lemn că doar e prinsă de cealaltă jumătate care e plină de putere...

Brațul stîng, rănit odată, e viguros acuma... Hei! cine știe!...

In zarea vremei de față, împrejurările din zi în zi se schimbă și aduc surprinderi...

Dacă Europa dela Balcani în sus e într'o linie de foc, supt Balcanii aceștia focul e acoperit de spuză și poate izbucni...

Sunt în cumpănă prea multe interese contrarii și ambițiunile apasă asupra lor, ca să aplece cumpăna și să-i strice echilibrul.

Atunci oare România nu va încinge sabia?

Atunci luptătorii ei nu vor alergà, ca unul, supt steagul ce se va desfășura?

Se ridică de pe scaun, se duse și deprinse de pe părete sabia, o aduse la lumină și o desmierdă, zîmbind, emoționat...

— Nu! încă nu sunt infirm, — își zise cu glas tare... Pot să lupt, pot să mă jerttesc *pentru Patrie!*

— SFÂRȘIT —

NOTA. — Intîmplările din Congo, ale eroului acestui roman, sunt adevărate și s'au petrecut între anii 1898-1901. Le-am extras din scrisorile ce mi-a trimis, în acei ani, din Congo, amicul meu locotenentul *Sever Pleniceanu*. Punîndu-le cu treisprezece ani mai târziu, nu greșesc prea mult; atât numai că starea de azi a acelui Stat, a progresat negreșit și deci s'au schimbat în mai bine și raporturile dintre albi și indigenii ajunși la un grad de civilizație pe care îl și înțeleg